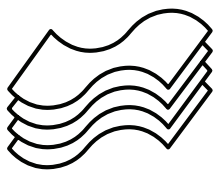

Cultuurhistorische waardenstelling

Park & landschap Kasteel Wolfrath

te Born - Holtum

SB4

Specialisten in Groen Erfgoed

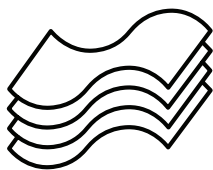
Cultuurhistorische waardenstelling

Park & landschap Kasteel Wolfrath

te Born - Holtum

Opdrachtgever:
Antea Group

SB4

Specialisten in Groen Erfgoed

Colofon

© 2020, SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen te Wageningen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij op papier of digitaal, zonder voorafgaande toestemming van de opdrachtgever, in overleg met SB4. In geval van publicatie, geheel of gedeeltelijk, van dit als intern rapport bedoelde document, kan het noodzakelijk zijn om auteursrechten, copyright, publicatierechten en/of andere rechten te regelen met SB4 of andere partijen.

De afbeeldingen in dit rapport zijn gemaakt door de auteurs en de kaarten zijn noordwaarts georiënteerd, tenzij anders aangegeven.

Cultuurhistorisch en tuinhistorisch onderzoek, tekst en opmaak:
SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen
ir. C.H.P.M. (Kees) van Dam, ir. E.M.J. (Eric) Blok bnt
Costerweg 1-K
6702 AA Wageningen
www.sb4.nl

Projectnummer: 9511

Opdrachtgever: Antea Group (i.o.v. VDL Nedcar)
Contactpersoon: dhr. ing. P.J. (Peter) Verhoeven

Versie: definitief, 4 februari 2020

INHOUD

INLEIDING.....	5
1. KORTE ORIËNTATIE.....	7
2. BIOGRAFIE VAN DE PLEK.....	9
2.1. Eigendomsgeschiedenis	9
2.2. Terrein- en ontwikkelingsgeschiedenis	15
3. HUIDIGE SITUATIE EN RELICTEN.....	35
3.1. Huidige situatie	35
4. BESCHOUWING.....	51
4.1. Tuinhistorie en tuinarchitectuur	51
4.2. Ruimtelijke context: landschap en omgeving van Wolfrath	57
4.3. Ruimtelijke essentie	57
5. WAARDENSTELLING.....	59
5.1. Waarderingsmethode	59
5.2. Rijksmonument	61
5.3. Externe waardering	61
5.4. Interne waardering gebieden	64
5.5. Interne waardering objecten	66
6. AANBEVELINGEN.....	71
6.1. Algemeen	71
BRONNEN.....	73
BIJLAGE:	77
1. Overige afbeeldingen	77
2. Kadastrale hulpkaarten (Kadaster-archiefviewer)	82
3. Monumentenomschrijving (RCE)	89

INLEIDING

Wolfrath is een karakteristiek Limburgs kasteeltje met dubbele omgrachting. Aan de zuidzijde is het kasteelcomplex voorzien van een 'voorburcht' met poortgebouw, waarvan de vleugel in het verleden als boerenhoeve en schuren in gebruik waren. Het overige terrein tussen de grachten was voorheen moes- tuin en nutsgrond met gedeeltelijk of gemengd gebruik als siertuin, dat in het begin van de 19e eeuw grotendeels is omgevormd tot het huidige landschappelijke park. Buiten de omgrachting ligt aan de zuidwestzijde een lanenstelsel rondom het zogenaamde Pasveld. Ten oosten van het kasteelcomplex ligt een veld met daarin een brede waterpartij - algemeen aangeduid als 'Grand Canal', en daarachter een oud hakhout- of loofbos - algemeen aangeduid als 'Sterrenbos'.

In verband met de door naastgelegen firma VDL Nedcar – thans tevens eigenaar van het kasteel en terrein – onderzochte uitbreiding wordt door Antea Group een uitbreidings- en wijzigingsplan opge- steld. Vanwege de status als rijksmonument en diverse (andere) belangen is reeds overleg gestart met gemeente, provincie en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Hieruit is de wens naar voren gekomen om de in 2016 opgestelde 'cultuurhistorische verkenning' uit te breiden tot volwaardige 'cul- tuurhistorische waardenstelling' volgens de Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek.

Over mogelijke aanknopingspunten zijn in 2015-2016 en recent diverse deskundigen geconsulteerd, waarbij dank uitgaan naar hun bereidwillige hulp: Stichting Limburgse Kastelen: Marianne van der El- sen; Buro4: Birgit Dukers (auteur bouwhistorisch onderzoek, 2016); Centre Ceramique: Emile Rama- kers (auteur 'Kasteel Wolfrath onder Born', 2002); Ben Olde Meierink (auteur 'Kastelen in Limburg', 2005); en A.M.P.P. (Guus) Janssen (auteur diverse artikelen t.a.v. historie Born - Holtum e.o.).

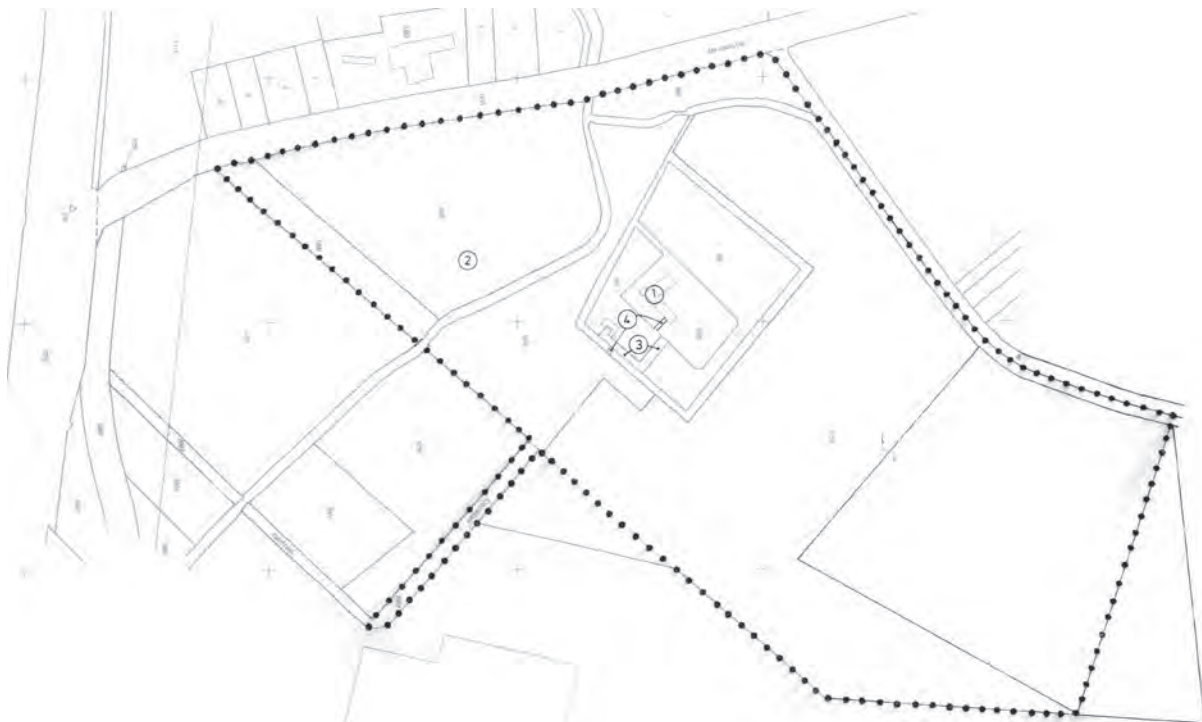
Navraag op 31 januari 2020 bij de families Van Nispen tot Sevenaer en Bonga op landgoed Suideras te Vierakker over beschikbaarheid van historische informatie over Wolfrath in hun familiearchieven (in verband met hun relatie tot de familie Ruijs de Beerenbrouck) leverde geen gegevens op.

Om inzicht te verkrijgen in de ruimtelijke ontwikkeling van het terrein is het relevante (topografisch) kaart- en beeldmateriaal verzameld en geanalyseerd, alsmede beschikbare literatuur, beschrijvingen, inventarissen en secundaire bronnen geraadpleegd om een beeld te krijgen van de terreingeschiedenis. Een veldbezoek aan het terrein rondom kasteel Wolfrath vond in november 2019 plaats.

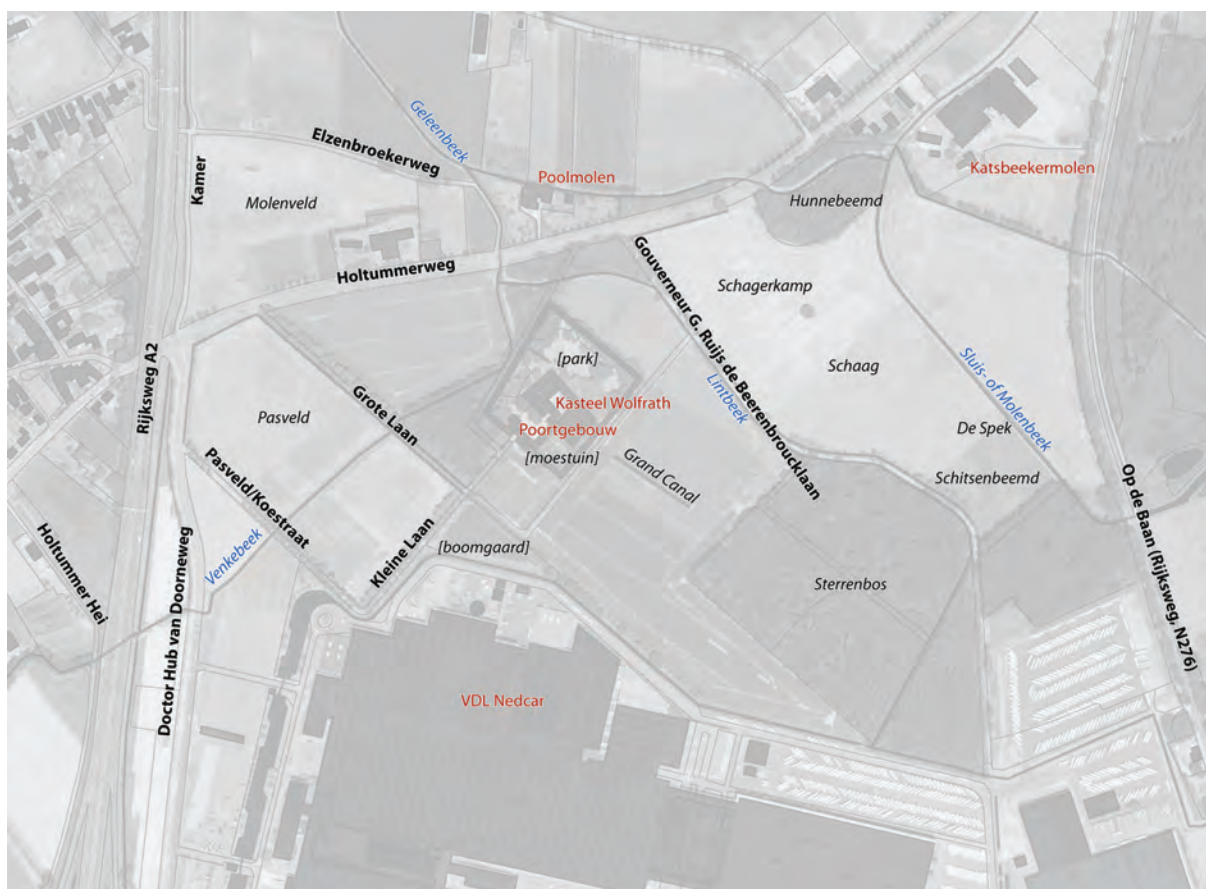
Vanuit de opdrachtgever trad Peter Verhoeven (Antea Group) op als contactpersoon. Het onderzoek is uitgevoerd door Kees van Dam (landschapsarchitect en historisch onderzoeker) en Eric Blok (land- schapsarchitect en tuinhistoricus) van bureau SB4.

SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen

Wageningen, 2020.

Begrenzing Rijksmonument volgens toelichtende kaart uit juli 2000.
(Bron: RCE).

Toponiemen en in de tekst gehanteerde benamingen van locaties.
(Bron ondergrond: Pdok; Kadaster).

1. KORTE ORIËNTATIE

Situering

Adres: Wolfrath 1-3, Born (bij Holtum)

Gemeente: Sittard-Geleen

Kadastraal: Limburg, kad.gemeente: Born, sectie: I, kad.percelen: 995-998, 1001, 1290, 1293-1296

Status

Het terrein is aangewezen als rijksmonument: een complex Historische Buitenplaats, bestaande uit de volgende onderdelen: kasteel (1), parkaanleg (2), poortgebouw (3) en bruggen (4).¹ Het complex is gewaardeerd vanwege *“de hoge mate van oorspronkelijkheid van de architectuur van het kasteel en het poortgebouw en vanwege de structuur met grachten, lanen, ‘grand canal’ en hakhoutbos met zichtlaan.”* Het kasteel is gewaardeerd *“vanwege de ouderdom; vanwege de oorspronkelijke architectuur; vanwege de gaafheid; vanwege de ensemble waarde; als spil van de in de 18de en 19de eeuw ontstane formele structuur van de aanleg”*.

Het park is gewaardeerd *“vanwege de ouderdom; vanwege de vrijwel ongestoorde 18de-eeuwse formele structuur; vanwege de zeldzaamheidswaarde van deze structuur, met name van de oude oprijlaan, de aanleg van de grachten, het ‘grand canal’ en het gaaf bewaarde hakhoutbos met zichtlaan; vanwege de in de loop van de negentiende eeuw in fasen tot stand gekomen uitbreiding van de 18de-eeuwse formele structuur; vanwege de visueel-landschappelijke waarde; vanwege de historisch visueel-landschappelijke waarde”*.²

Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied omvat de contour van het als rijksmonument aangewezen complex, alsmede de omgeving waarin invloed op het monument kan worden verwacht of waar planvorming beoogd is. De nadruk in het onderzoek ligt op de omgeving van het kasteelcomplex, zodat er minder aandacht uitgaat naar het landschappelijke parkje binnen de omgrachting dan dat het vanuit tuinhistorische relevantie verdient.

Eigendom en gebruik

Kasteel en omgeving zijn eigendom van VDL Vastgoed bv.

Archeologie

Archeologie maakt geen deel uit van onderliggend onderzoek. Hiervoor wordt verwezen naar betreffende studies.³

1 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Uittreksel Monumentenregister: complexnummer 509930, aanwijzingsbesluit 13-11-1998, inschrijving register 31-07-2002; 1) kasteel, mon.nr. 509927; 2) park, mon.nr. 509931; 3) poortgebouw, mon.nr. 509932; 4) bruggen, mon.nr. 509933. Zie voor de volledige monumentenomschrijving de bijlagen.

2 De bijbehorende kaart van de complex historische buitenplaats uit 2000 volgt wat betreft begrenzing aan de oostzijde niet de kadastrale perceelsgrenzen en -nummering. Deze wordt anders weergegeven op: <http://cultureelerfgoed.nl/dossiers/groen-erfgoed/kaart-met-buitenplaatsen>. De kadastrale percelen waar de monumentenstatus op van toepassing is zijn in de redengevende beschrijving opgesomd: sectie I, kad.perc. 995 (park en buitengracht), 997 (voorburcht), 998 (bos tussen Lintbeek en Holtummerweg), 1001 (Kleine Laan), 1290 (Grote Laan), 1293 (oostelijk veld en ‘Sterrenbos’), 1294 (westelijk loofbos), 1295 (kasteel en binnengracht), 1296 (westelijk veld).

3 Zie: <http://portal.prvlimburg.nl/gisviewer/>; Nieuwenhuijzen, Marion, *Structuurvisie Sittard-Geleen*, Gemeente Sittard-Geleen, 2010; RAAP-rapporten 2144 en 1045; Roggen, R., *Plangebied Pasveld te Born*, gemeente Sittard-Geleen, *Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek*, RAAP-notitie 5418, 2016; Looeven, V. van, G. Sophie, *Bureauonderzoek Uitbreiding VDL Nedcar te Born*, Antea Group Archeologie 2019/127, concept-revisie 00, 28 augustus 2019.

Uitsnede van blad 35 'Ambt Millen und Borr' uit de 'Codex Welser', kaartenboek door Johann Franz von Welser, 1723.
(Bron: Bayerische Staatsbibliothek München, BSB-Hss Cgm 2635, urn:nbn:de:bvb:12-bsb00034655-3)

Idem, uitsnede met 1) Susteren, 2) Holtum, 3) Wolfrath?, 4) Grasbroek, 5) Born, 6) Nieuwstadt.

Tranchotkaart, ca. 1804-1805. In rode stippellijn is de huidige grens van het rijksmonumentale complex weergegeven, die door enige onnauwkeurigheid van de kaart afwijkt van getekende lijnen.
(Bron: Beeldbank VU).

2. BIOGRAFIE VAN DE PLEK

2.1. Eigendomsgeschiedenis

Over de vroegste geschiedenis van Wolfrath is weinig met zekerheid te melden. Over de ruimtelijke verschijningsvorm van bebouwing of tuinaanleg vóór de 17e eeuw is vrijwel niets bekend.^{4 5}

De omgeving waarin Wolfrath valt, het dorp Holtum, valt vanaf het eind van de 12e eeuw onder het leenhof Valkenburg.⁶ Omstreeks 1367 zou er sprake zijn van broers Willem en Daniël van Ghoor die zich ookwel 'van Woufrade' noemden.⁷ Daarna zou de schoonzoon van Daniël van Ghoor, Rogier van Haren, heer van Obbicht, Wolfrath in eigendom hebben.⁸ Toen Rogier van Haren in 1386 een deel van zijn eigendom in leen uitgaf, was sprake van 'onsen huys ende heerlicheyt van Wolffraidt', wat mogelijk voor het eerst wijst op de aanwezigheid van zowel een voornaam (stenen) huis als een boeren hoeve, als centrum van een heerlijkheid.⁹

In 1394 werd Wolfrath verkocht aan ridder Goswin Bagijn van den Eysden als 'den hoeve te Wyfroiden mit synen toebehoiren'.¹⁰ Jan van Wilre van Kessel, schout van Roermond van 1418 tot 1431, kocht Wolfrath in 1406.¹¹ Na diens overlijden was Herman van Beusdael in 1445 leenopvolger.¹² Omstreeks het midden van de 15e eeuw, in ieder geval na 1477, kreeg de familie Van Vlodrop Wolfrath in bezit.¹³

Alverta van Vlodrop, dochter van Willem van Vlodrop en Anna van der Donck, was ervvrouw van Obbicht en Papenhove, Wolfrath en Grevenbicht. Zij huwde (voor 1563) Karel van Bronckhorst-Batenburg, heer van Barendrecht, die in de Tachtigjarige Oorlog aan de zijde van Willem van Oranje streed. In 1568 werd kasteel Obbicht door de Spanjaarden verwoest, waarna Alverta en de kinderen op Wolfrath gingen wonen.¹⁴ In 1580 werd Karel van Bronckhorst te Keulen gedood en vanwege de hoge schulden zou Alverta gevangen worden gezet. Twee jaar later kocht Philip Bentineck, heer van Hiem, gouverneur van Straelen en Venlo, in Spaanse dienst, Alverta vrij en huwde haar.¹⁵ Na het overlijden van Alverta in 1606 zou Wolfrath toekomen aan de kinderen uit het tweede huwelijk: Kasper Karel en Catharina Bentineck.¹⁶ Deze deden afstand van hun rechten ten gunste van hun halfbroer Maximiliaan van Bronckhorst. Deze droeg Wolfrath in 1610 over aan zijn zus Petronella en haar echtgenoot Maarten Bentineck.¹⁷

4 Zie voor recente samenvattingen van de eigendoms- en bouwgeschiedenis: Huppertz, 2005, p. 289-290; Dukers, 2016, p. 9-11.

5 Zie: RHCL, toeg.nr. 16.1043, Huis Wolfrath te Born. De heer A.M.P.P. Janssen en de heer E.P.M. Ramakers gaven aan dat zij bij bestudering van dit (niet geïnventariseerde) archief geen informatie of aanwijzingen over de tuin- en parkaanleg bij Wolfrath waren tegengekomen.

6 Ramakers, 2002.

7 Ramakers, 2002. Daarvoor zou er sprake zijn van eigendom van familie Van Haren, zie ook: Eversen, J.M.H., *Lijst der Hoogschouten en hunne plaatsvervangers [...]*, in: De Maasgouw, 12 (1 nov 1890)22, p. 85.

8 Rogier van (Ob)Bicht komt in 1381 op de lijst van leenmannen van Valkenburg voor als leenman van Wolfrath. Ramakers, 2002, voetnoot 11; RHCL, toeg.nr. 16.1043, Huis Wolfrath te Born, 'dossier conflict 1691'.

9 Ramakers, 2002; Dukers, 2016, p. 9.

10 Ramakers, 2002; J. Habets, 'De leenen van Valkenburg', in: PSHAL 22 (1885), p. 3-394.

11 Ramakers, 2002: Van Wilre van Kessel (...-1444) was getrouwd met een halfzus van Bagijn van den Eijzen, afkomstig uit familie Van Opheim van Tervuert.

12 Ramakers, 2002; Habets, 1885, p. 254: "[Toen] es comen Herman van Beusdal int hait ontfangen alsulch guede als men inden hove zo Wolfraide van Valkenborch hielt inde daer Jan van Wylre uitgestorven was".

13 Ramakers, 2002: 'In 1477 en 1493 vermeldt de Gulikse mankamer van Born als leenman van Wolfrath Willem I van Vlodrop, heer van Leuth, Rijckholt, Rekem en Dalenbroek. Het leen van Wolfrath is dan blijkbaar opgesplitst tussen de leenhoven van Valkenburg en Born, en ook nog voor een deel bij de abdij te Susteren.

14 Ramakers, 2002.

15 Ramakers, 2002; Huppertz, 2005, p. 289. Voor Philip Bentineck, zoon van Karel Bentineck en van Catharina van Hakfort, zie: <http://www.biografischportaal.nl/persoon/85090384>; Van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt; voortgezet door K.J.R. van Harderwijk en G.D.J. Schotel*, Haarlem, 1852-1878, deel 2, p. 334; P.C. Molhuysen en P.J. Blok, *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, deel 1, Leiden 1911, p. 301. Volgens een krantenbericht in De Grondwet (4 april 1872) zou reeds in 1457 een fundatie voor de Heilige Mis zijn gesticht door 'P.H. Bentineck, heer van Wolfrath en diens echtgenoot'; doch in die eeuw zou nog geen Bentineck betrokken zijn bij Wolfrath.

16 Ramakers, 2002: in het testament van Alverta van Vlodrop is sprake van (enkel) 'het hof' Wolfrath, niet van een 'huis'. PHB, 1998, p. 4: de kinderen uit het tweede huwelijk zouden Wolfrath ontvangen als tegenprestatie voor de 6000 goudguldens die het vrijkopen van Alverta had geveerd.

17 Ramakers, 2002: Maarten Bentineck is heer van Leeuwenberg, kolonel in Spaanse dienst (overleden op 17-12-1625)

Uitsnede van een pre-kadastrale kaart van Wolfrath, ca. 1813.
(Bron: RHCL, obj.nr. RAL-K.117.3).

Jhr. Mr. Edmond W.A. Kerens de Wolfrath, Lid van de Dienst
Doende schutterij en Lid van Gedeputeerde Staten.
(Bron: RHCL, obj.nr. 19587).

Na het overlijden van Maarten Bentinck in 1625 kreeg diens zoon Filips Hendrik Bentinck, hofmeester van de aartsbisschop te Keulen, Wolfrath in eigendom.¹⁸ Vermoedelijk begon de nieuw- of herbouw van Wolfrath onder toezicht van Maarten of Filips Hendrik.¹⁹ In 1615 was er sprake van dat Maarten Bentinck inwoners of huursoldaten graafwerkzaamheden laat uitvoeren, die wijzen op bouwwerkzaamheden.²⁰ In het hoofdhuis bevindt zich het jaartal 1628 op een hardstenen schouw in de grote zaal en het jaartal 1634 op het stucwerk in een kleine zaal, die in ieder geval wijzen op een bouw of afwerking enkele jaren later.²¹

Johan Wolfgang Willem Bentinck kreeg na het overlijden van zijn vader in 1653 Wolfrath in bezit.²² Hij zou verantwoordelijk zijn voor de bouw van het poortgebouw annex hoeve, waarin zich gevelstenen met tekst 'Anno' en '1657' bevinden, alsmede het alliantiewapen van familie Bentinck-Breyll met het jaartal 1663 dat boven de toegangspoort aanwezig is.²³

Zoon Frans Nicolaas Bentinck (1647-1710) erfde in 1674 Wolfrath en na 1710 kreeg de oudste zoon, Adriaan C.F.J. Bentinck (1699-1779) zowel Wolfrath als Limbricht.²⁴ Vervolgens kregen Gerard F.J. Bentinck (...-1779) en Maximiliaan J.H.A. Bentinck (1749- ca.1826) Wolfrath in eigendom.²⁵ Maximiliaan zou geld hebben geleend bij Catharina Kerens, met Wolfrath als onderpand. Toen Maximiliaan Bentinck Wolfrath wilde verkopen, was Catharina's schoonzus Isabella Agnes Roosen (1744-1808) geïnteresseerd.²⁶ Omstreeks 1802 werd de koop geregeld en werd gestart met modernisering van het huis en de tuin.²⁷ Na het overlijden in 1808 van Isabella Roosen erfde een zoon uit het eerste huwelijk Wolfrath: Willem Dominique Alouis Kerens (1775-1845).²⁸ Na 1845 erfde zoon Edmund Willem André Kerens van Wolfrath (1822-1875).²⁹ In 1873 liet deze de brug naar het kasteel vernieuwen.³⁰

Via zijn broer Maximiliaan (1825-1877) en zijn zus Eugenie C.A. (1810-1904) kwam Wolfrath toe aan

-
- en een verre achterneef van (zijn vrouws stiefvader) Philip Bentinck. PHB, 1998, p. 6: Vanwege een conflict tussen Maarten Bentinck van Wolfrath en Kasper Karel Bentinck van Obbicht is er een verslag van bemiddeling op 15 mei 1615 door de raadshere van de hertog van Gulik, waarin sprake is dat Maarten Bentinck zijn in Holtum gelegde huursoldaten die bezig waren 'met het verrichten van graafwerkzaamheden op de terreinen van het kasteel uit Holtum [moet] doen wegtrekken'; in: Janssen, R., P.J.C. Lebens, W. Sangers, F.J.M. van Sloun, F.T.H.W. Smeets, *Born, een koninklijk domein met een boeiend verleden*, Uitgeverij De Nieuwe Mijnstreek bv, Born, 1978, p. 207. Mogelijk wijst de inzet van huursoldaten en de oproep hiermee te stoppen op de aanleg van verdedigingswerken (grachten).
- 18 Ramakers, 2002: Filips Hendrik Bentinck (...-30-5-1653) trouwde in 1616 met Justina Maria von Weichs zu Weichs uit Beieren, en zij kregen twee dochters en een zoon.
- 19 PHB, 1998, p. 6: Wolfrath is kennelijk uitgegroeid 'tot een volwaardige heerlijkheid met allerlei heerlijke rechten op bestuurlijke en geestelijke benoemingen, tiendes, etc.', dat aanleiding is voor een conflict tussen de families Bentinck-Wolfrath en Bentinck-Obbicht.
- 20 Janssen, 1978, p. 207; PHB, 1998, p. 6; Dukers, 2016, p. 9. Ook de vermelding van een 'huys' (naast 'hoff [...] tot Wolfrath') in 1623, wanneer Maarten Bentinck met schulden kampt, wijst op de aanwezigheid van een voornaam huis.
- 21 Ramakers, 2002; Dukers, 2016, p. 9.
- 22 Ramakers, 2002: Johan W.W. Bentinck was o.a. ambtman van Millen en Born, huwde op 13-6-1644 Maria Elisabeth van Breyll (1625-1674) (dochter van Nicolaas van Breyll, heer van Limbricht) en overleed op 10-8-1674. In 1661 kwam bij het 'Partagetractaat' het 'huijs ende casteel van Wolffsrade' toe aan het Spaanse leenhof.
- 23 Ramakers, 2002.
- 24 Ramakers, 2002: F.N. Bentinck was in 1694 getrouwd met Maria Odilia Barbera, barones von Kolff zu Hausen und Vettelhoven, stiftsdame te Susteren. In 1706 erfde hij van Elisabeth Cecilia van Breyll kasteel Limbricht. A.C.F.J. Bentinck trouwde in 1729 met Anna Francisca barones van Bocholtz en Lobberich.
- 25 Ramakers, 2002: Maximiliaan Joseph, Hyacinth Alexander (baron van Bentinck tot Limbricht) Bentinck is heer van Limbricht, Wolfrath, Einighausen, Hemersbach, Sindorf, Lobberich, Hatten en Wetten, alsmede kanunnik te Spiers en president van het Kamergerecht van Berg. In 1794 vlucht hij voor de Fransen.
- 26 PHB, 1998, p. 11; Ramakers, 2002: bij terugkeer na zijn vlucht vestigde M.J.H.A. Bentinck zich te Lobberich. I.A. Roosen was gehuwd met André Kerens (1726-1781) en na diens dood hertrouwd met Hubert Nootstock (1727-1808). Catharina Kerens, die Wolfrath en Maximiliaan Bentinck kende, was aldus een schoonzus in het eerste huwelijk van Roosen.
- 27 Ramakers, 2002: de modernisering zou blijken uit aanwezigheid van enkele Lodewijk XVI-schouwen, stucversieringen en plafonds uit 1802. Ook de ramen werden daarbij vergroot.
- 28 Ramakers, 2002: W.D.A. Kerens (Willem, ofwel Guillaume) werd in 1816 verheven in de Nederlandse adel als jonkheer Kerens van Wolfrath. Hij was lid van de ridderschap van Limburg, lid van Provinciale Staten (1816-1821, 1841-1845), sinds 1818 commissaris van het arrondissement Maastricht, en van 1820 tot 1826 lid van de Tweede Kamer. In 1819 huwde hij jkvr. Marie Lucie Eugenie Ruijs de Beerenbrouck (1792-1875)
- 29 Ramakers, 2002: E.W.A. Kerens was jurist, lid van de gemeenteraad van Maastricht, lid van Provinciale Staten en luitenant-kolonel.
- 30 Ramakers, 2002: blijkens een jaarsteen en het wapen van familie Kerens.
-

Samenvattend chronologisch overzicht van eigenaren na 1600

Periode familie Bentinck

... -1606	Alverta van Vlodrop (...-1606) en Philip Bentinck (...-ca. 1610)
1606-1610	Maximiliaan van Bronckhorst
1610-1625	Petronella van Bronckhorst en Maarten Bentinck (...-1625)
1625-1653	Filips H. Bentinck (...-1653)
1653-1674	Johan W.W. Bentinck (...-1674) en Maria E. van Breyll (1625-1674)
1674-1710	Frans N. Bentinck (1647-1710)
1710-1779	Adriaan C.F.J. Bentinck (1699-1779)
1779-1779	Gerard F.J. Bentinck (...-1779)
1779-1802	Maximiliaan J.H.A. Bentinck (1749- ca. 1826)

Periode familie Kerens en Ruijs de Beerenbrouck

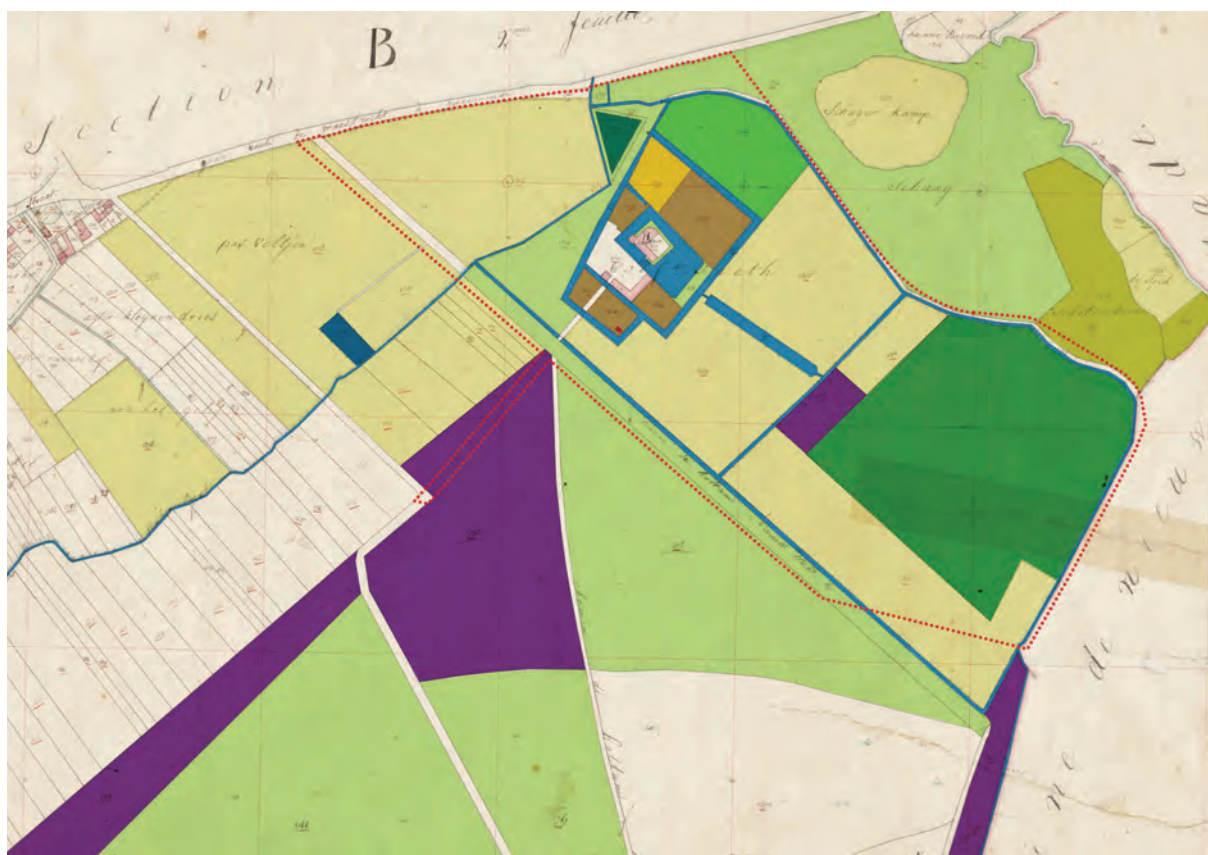
1802-1808	Isabella A. Roosen (1744-1808), weduwe van André Kerens (1726-1781)
1808-1845	Willem D.A. Kerens (1775-1845) en Marie L.E. Ruijs de Beerenbrouck (1792-1875)
1845-1875	Edmund W.A. Kerens van Wolfrath (1822-1875)
1875-1877	Maximiliaan Kerens van Wolfrath (1825-1877)
1877-1904	Eugenie C.A. Kerens van Wolfrath (1810-1904) en Pierre P. van Gorkum (1808-1882)
1904-1926	Gustave L.M.H. Ruijs de Beerenbrouck (1842-1926)
1926-1936	Charles J. Ruijs de Beerenbrouck (1873-1936)
1936-1983	Gustave A.M.J. Ruijs de Beerenbrouck (1904-1983) en Marie M.C.Ph.H.Gh. de Loë (1901-1989)
1983-1988	Carolina van Nispen tot Sevenaer (1926)

Periode diverse particulieren, ondernemingen en gebruikers

1988-1989	Wolfrath BV (G. Ruiten) en AMEV
1989-1990	Wolfrath BV (kinderdagverblijf van G. Laverman en A. Tegel)
1990-2000	Wolfrath BV (Ben G. Paulides en Gonnie Tol)
2000-2004	NV Industriebank LOIF
2004-2015	J.H.R. Stiphout
2015- ...	VDL Vastgoed bv

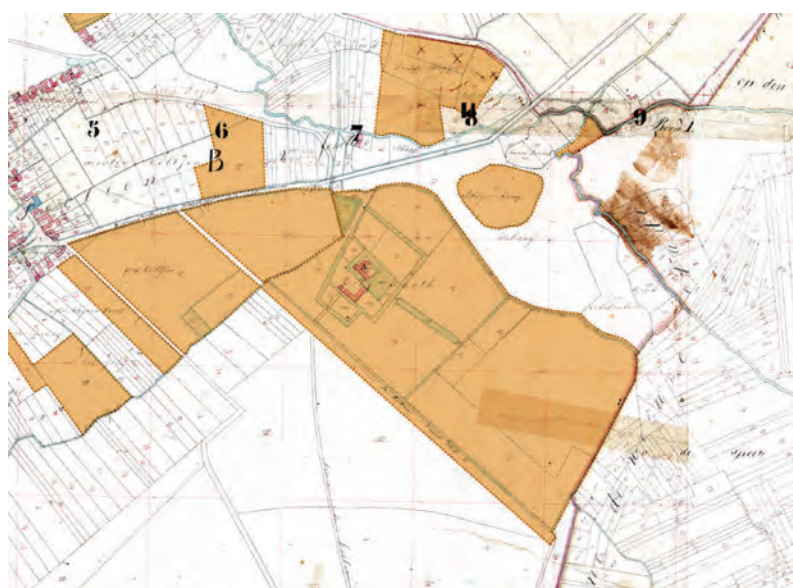
neef jhr. Gustave L.M.H. Ruijs de Beerenbrouck (1842-1926).³¹ Vervolgens waren zijn zoon Charles Joseph (1873-1936)³² en diens zoon Gustave A.M.J. Ruijs de Beerenbrouck (1904-1983) eigenaar.³³ Na 1983 werd jkvr. Carolina van Nispen tot Sevenaer (1926) eigenaar, maar zij zou het huis niet bewonen.³⁴ Het complex werd door de familie van de hand gedaan: in 1988 werd de inboedel geveild en de gebouwen verkocht aan Wolfrath bv van G. Ruiten.³⁵ Kortstondig gebruik en plannen wisselden daarna zich af, waarbij diverse verbouwingen plaatsvonden.³⁶ In de jaren 90 vond een restauratie van de panden plaats met het oog op gebruik als hotel. In verband met uitbreidingsplannen van Nedcar vond het hotel geen verdere doorgang.³⁷ In 2000 kreeg NV Industriebank LIOF de gronden in eigendom, met oog op uitbreiding van Nedcar.³⁸ Na enkele jaren (in september 2004) kocht industrieel Han Stiphout Wolfrath om in gebruik te nemen als woonhuis en kantoor. Vanaf 2015 is VDL Vastgoed bv eigenaar van het complex.

-
- 31 Ramakers, 2002: Edmund W.A. Kerens stierf kinderloos, waarna zijn broer en zus erfden. Na de dood van de broer kreeg Eugenie C.A. Kerens het volledige eigendom. Zij was getrouwd met Pierre Paul van Gorkum (1808-1882) en stichtte het St. Eugeniaklooster te Holtum. Ook aan de bijdrage voor de herbouw van de kerk in Holtum door Eugenie blijkt haar betrokkenheid bij het dorp (zie Maasbode 5 mei 1889). G.L.M.H. Ruijs de Beerenbrouck was kleinzoon van een broer van Maria L.E. Ruijs de Beerenbrouck; hij was gemeenteraadslid van Maastricht, lid van de Tweede Kamer, minister van Justitie (1888-1891) en Commissaris der Koningin in Limburg (1893-1918); en was getrouwd met zijn nicht Maria Isabelle Ruijs de Beerenbrouck (1849-1922)
- 32 Ramakers, 2002: Charles was (net als zijn vader) gemeenteraadslid van Maastricht, lid van de Tweede Kamer, Commissaris der Koningin in Limburg (1918) en minister van Binnenlandse Zaken (1918-1923) en van Binnenlandse Zaken en Landbouw (1925, 1929-1932), voorzitter van de Raad der Ministers (Minister-President, 1918-1925, 1929-1933), voorzitter van de Tweede Kamer en minister van Staat. Hij huwde in 1902 met jkvr. Maria J.E.A. van der Heyden, vrouwe van Suideras (1877-1948); zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Charles_Ruijs_de_Beerenbrouck.
- 33 Ramakers, 2002: Gustave was lid van Provinciale Staten van Limburg, lid van de Tweede Kamer (1937-1940, 1945-1948, 1955-1956), lid van de Eerste Kamer (1948-1955); hij huwde in 1931 Marie Mathilde C.Ph.H.Gh. barones de Loë (1901-1989).
- 34 Ramakers, 2002: Carolina is dochter van zijn oudste zus Maria Johanna Ruijs de Beerenbrouck (1903-1999) en jhr. Carel M.O. van Nispen tot Sevenaer (1895-1995), gehuwd in 1955 met jhr. R. Tulleken (1921-1998). Verwijzing van dhr. Janssen; <https://nl.wikipedia.org/wiki/Ruijs>; https://nl.wikipedia.org/wiki/Van_Nispen: De Nederlandse tak Ruijs de Beerenbrouck is in 1999 uitgestorven. De laatste vertegenwoordiger was jkvr. Maria Joanna Alexandrina Ruijs de Beerenbrouck (Maastricht, 5 maart 1903 – Vierakker, 29 januari 1999), vrouwe van de Ploen en in Suideras. Zij was getrouwd met jhr. mr. Carel Marie Otto van Nispen tot Sevenaer (1895-1995). Res Nova, 2006, p. 98: notariële akte 5233/24 (24 februari 1984).
- 35 Ramakers, 2002: het complex werd voor 8 ton te koop aangeboden, doch pas na 3 jaar voor 5 ton verkocht. Er werd bij verkoop bepaald dat koper geen bezwaar kon maken tegen uitbreiding van naastgelegen autofabriek Volvo Car. Ruiten koopt alleen het kasteel met hoeve en tuin (ca. 1,5 ha); de rest wordt verkocht aan verzekeringsmaatschappij AMEV.
- 36 Ramakers, 2002: 1988: managementbureau met trainingen voor leidinggevendenden; 1989: kindercrèche voor 140 kinderen; 1990-1998 (zie: Limburgs Dagblad, 24 nov. en 7 dec. 1989): plannen voor een hotel door Ben Paulides en Gonnie Tol.
- 37 Dhr. Paulides heeft tegen de uitbreiding van Nedcar en/of vestiging van Inalfa Industries bv uit Venray diverse gerechtelijke procedures gestart, zie: Limburgs Dagblad, 17 april 1999: 'Kasteelbewoner komt met schadeclaim tegen Born'. Ook zijn plan om asielzoekers te vestigen in het kasteel vindt geen doorgang, zie: Dagblad De Limburger, 26 oktober 1999.
- 38 Ramakers, 2002.
-

Kadastraal minuutplan, ingemeten in 1819, gemeente Born, sectie B2. Aanduiding van het type gebruik volgens de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels. Bebouwing en erven zijn niet ingekleurd. (Bron: RCE; bewerking SB4).

	Rijksmonumentaal complex
	weiland
	bouwland
	vijver/water
	hakhout
	boomgaard
	hooiland
	poel als bouwland
	schaapsweide
	moeras
	tuin
	lusttuin
	pad

Kadastraal minuutplan, gemeente Born, sectie B2. Aanduiding in bruin van het eigendom van Willem D.A. Kerens. (Bron: RCE; bewerking SB4).

2.2. Terrein- en ontwikkelingsgeschiedenis

Zowel het dorp Holtum als kasteel Wolfrath danken vermoedelijk hun ontstaan en ligging aan de oude doorgaande weg tussen Maastricht en Roermond (thans Holtummerweg) en de samenkomst van de Venkebeek en Geleenbeek.³⁹ Wolfrath bevindt zich op het schakelpunt tussen het laagterrasgebied aan de noordzijde en het hoger gelegen lössgebied aan de zuidzijde.⁴⁰ De bouwlanden bevinden zich hoofdzakelijk rondom het dorp Holtum, waaronder ook het reeds vroeg vermelde 'Paesvelt'⁴¹, terwijl de weilanden zich in het dal van de Geleenbeek concentreren. Het gebied ten zuiden van Wolfrath betrof de relatief natte Holtummer heide. Vanuit Holtum liepen verschillende (doodlopende) veedriften naar de velden, waarop (oude) aanduidingen en straatnamen als Koestraat en 'schaapsw.' (Gouverneur G. Ruijs de Beerenbroucklaan) wijzen.

Bij Wolfrath komen meerdere beken bij elkaar. De belangrijkste beek is de Geleenbeek, waaraan tussen Nieuwstadt en Holtum ook twee watermolens waren gevestigd en daartoe (deels) was opgestuwd of opgeleid.⁴² De Sluisbeek takte zuidelijk van Nieuwstadt van de Geleenbeek af, liep door het Holtummer Schaag ten noorden van Wolfrath, kruiste de Geleenbeek bij de Katsbeekermolen om noordelijker in de Vloedbeek of Vloedgraaf uit te monden. Later is de Sluisbeek aangeduid als Molenbeek en in het midden van de 20e eeuw genormaliseerd en rechtstreeks aangesloten op de Geleenbeek, met afvoer in westelijke richting.

De Lintbeek vindt een oorsprong in de Holtummerheide en stroomt oostelijk en noordelijk van Wolfrath om tussen de kasteelgrachten en Poolmolen uit te monden in de Venkebeek.

De Venkebeek komt uit zuidwestelijke richting (Bugten/Born) en mondt na de Poolmolen uit in de Geleenbeek.

Periode Bentinck, 17e en 18e eeuw

Het huidige aanzien van het kasteelcomplex wordt bepaald door de aanleg van de familie Bentinck in het begin van de 17e eeuw, waarbij de bouw van het hoofdhuis wordt toegeschreven aan Philips Hendrik Bentinck omstreeks 1628, mogelijk als vervolg op bouwactiviteiten van zijn vader Maarten Bentinck vanaf 1610.⁴³ Vermoedelijk vond dit plaats ter plekke van of bij een oudere voorganger (hoeve of stenen huis), maar geheel zeker is dit niet.⁴⁴ Aannemelijk is dat er een enigszins voorname woonruimte bestond ten tijde dat Alverta met haar gezin Wolfrath betrok na verwoesting van kasteel Obbicht (in 1568).⁴⁵ De oudste bouwdelen van het kasteelcomplex bevinden zich volgens het meest recente bouwhistorische onderzoek ten westen van de poortdoorgang, van de kelder tot en met de kap, en zouden uit het eerste kwart van de 17e eeuw kunnen dateren.⁴⁶

39 PHB, 1998, p. 3. Of dit een weg van Romeinse herkomst betreft wordt betwist. Zie ook: Renes, 1988, p. 49, 64, 97: Susteren - waar de weg vanaf Holtum langs Wolfrath heen voert - was al vroeg een belangrijke nederzetting, waar omstreeks 714 een kerk werd gesticht.

40 Nieuwenhuijzen, 2010, p. 60-61.

41 PHB, 1998, p. 4: kinderen van Alverta van Vlodrop erven in 1606 onder andere het 'paesvelt', dat leenroerig was aan de abdij van Susteren.

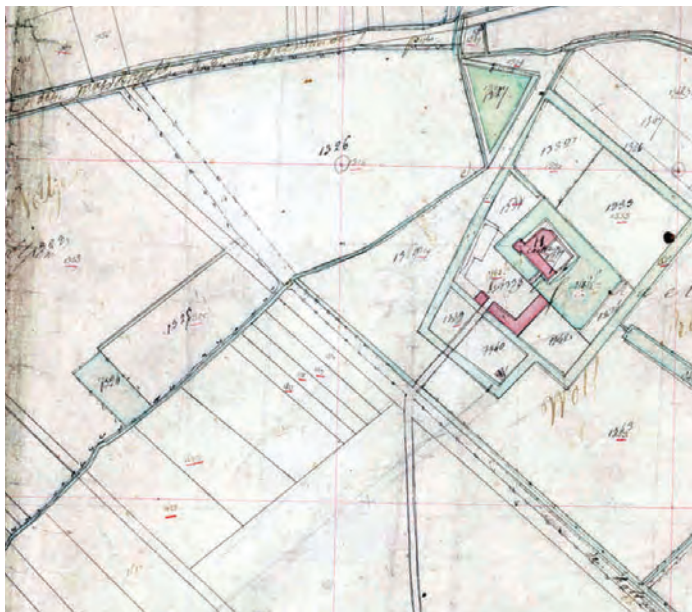
42 Op het kadastraal minuutplan wordt de Geleenbeek aangeduid als Molenbeek.

43 Kuiper/Olde Meierink, 2015, p. 285: na het intreden van het Twaalfjarig Bestand in 1609 zag ook de adel in Limburg de toekomst kennelijk positief en begonnen op diverse plekken met bouwactiviteiten. Mogelijk verklaart dit ook bouwactiviteiten op Wolfrath in deze periode.

44 Ramakers, 2002; Dukers, 2016, p. 9: aanduiding in 1623 van 'huys, hoff [...] tot Wolfrath'; jaartal 1628 op schouw; PHB, 1998, p. 6-7: 'in het muurwerk van de kelders van het huidige kasteel zijn restanten van het in 1386 al genoemde huis bewaard gebleven: bronverwijzing: A.M.P.P. Janssen (e.a.) In Honorem Sancti Martini. Sint-Martinus ter ere. Het kerke-lijke verleden van Holtum, Holtum, 1987, p. 20; Corten, 1986; D. Sassen, *Limburgse kastelen, Wolfrath*, in: Nedermaas, nr. 4 (1926-1927), p. 3-5. Tevens wordt in voetnoot 12 een onderzoek van Taken Landschapsplanning aangevoerd waarin wordt vermeld (p. 6-7): 'Wellicht vond in 1628 de bouw dan ook plaats op een plek die voordien niet of maar heel kort als woonplaats in gebruik is geweest'. Hoebens, 2013, p. 61: 'Wolfrath ligt rond 1800 wat merkwaardig in de rand van de nog niet ontgonnen natte heide. Een binding met het dorp of met het akkergebied ontbreekt, wat vreemd is voor een kasteel dat reeds vanaf de twaalfde eeuw wordt genoemd. Zou een voorganger van het kasteel bij de Pannenhof kunnen hebben gestaan, waar de Tranchotkaart aan de zuidoostrand van het dorp een fors maar leeg omgracht terrein weergeeft?'

45 PHB, 1998, p. 4; Dukers, 2016, p. 45.

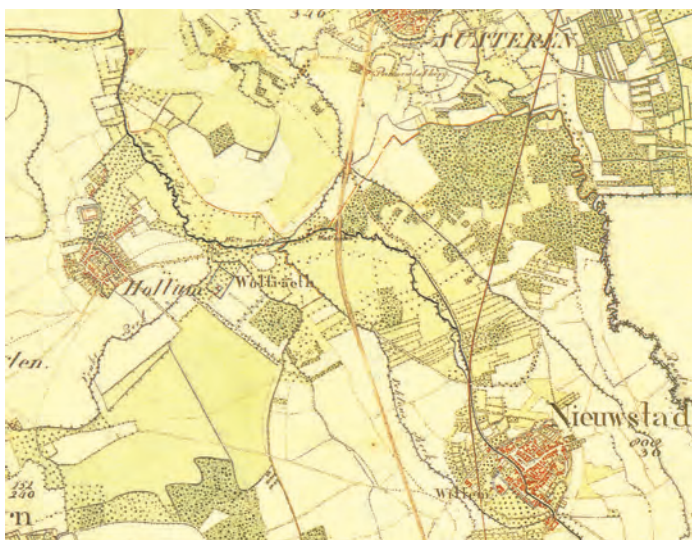
46 Dukers, 2016, p. 45: het zou uit ca. 1610 kunnen dateren, gebouwd door Maarten Bentinck; of mogelijk uit einde 16e eeuw, gebouwd door Alverta van Vlodrop. Dendrochronologisch onderzoek van de moerbalken zou uitsluitel kunnen geven. P. 29, 46: De hoektoren zou bijvoorbeeld behoren tot de bouwphase van ca. 1628, waarbij de torenbekroning (koepelvormig dak met kleinere, achthoekige lantaarn met afgerond dakje) opvallende gelijkenis vertoont met kasteel Limbricht, en aldus zou kunnen wijzen op latere toevoeging ten tijde van de familierelatie van Johan Wolfgang Bentinck

Combinatie van prekadastrale kaart uit ca. 1813 en kadastraal minuutplan uit 1819/1832. Hierop is de verlegging van de oprijlaan zichtbaar. (Bronnen: RCE / RHCL; bewerkt door SB4).

Veldminuut, uitsnede, 1842. (Bron: NA).

Nettekening, uitsnede, ca. 1842/1843. (Bron: Wolters/Noordhoff, 1992; NA).

De zuidelijke vleugel van het hoofdgebouw (met de poortdoorgang en kapel) betreft de hoofd vleugel, met voorgevel aan de zijde van voorburcht en poortgebouw, waarvan het aanzien wordt bepaald door de 'Franse' vensters met hardstenen omlijstingen uit ca. 1808.⁴⁷ De oostelijke zijgevel van de hoofd vleugel is grotendeels blind: alleen op de eerste verdieping bevinden zich enkele kleine vensters met luiken.⁴⁸ De noordwestelijke zijvleugel was in gebruik als hal en trappenhuis, met daarnaast dienstruimten. Het exterieur van deze vleugel is soberder vormgegeven dan de zuidelijke voorvleugel en hoofdzakelijk tot stand gekomen bij de restauratie in 1905.⁴⁹

De **omgrachtingen** dateren logischerwijs eveneens uit dezelfde tijd als de bebouwing.⁵⁰ Het is aanmerkelijk dat de dubbele omgrachting een rol speelde in het aanzien van het huis (representatie), de ontwatering van het terrein (vanwege de situering in laaggelegen gebied tussen beken) en de bescherming van de moestuinen tegen ongedierte en diefstal.⁵¹ Het is mogelijk dat de zuidoostzijde van de binnengracht omstreeks 1808 is verbreed, zodat hier thans meer sprake is van een vijver (met eilandje) dan van een gracht.⁵²

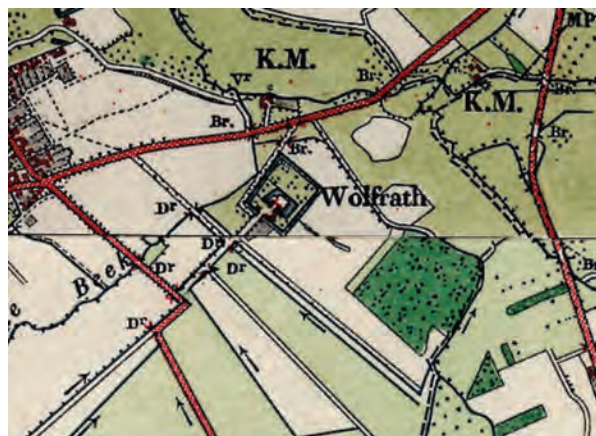
De **voorburcht** met kasteelhoeve en poortgebouw zal vanaf ca. 1657-1663 (tot ca. 1988) de bedrijfsvoering hebben gehuisvest. Er zijn geen gegevens over een andere (pacht)boerderij van Wolfrath, zodat de omliggende landerijen allemaal vanuit de kasteelhoeve zullen zijn bebouwd.⁵³

In de weergave van Wolfrath op de Tranchotkaart uit ca. 1804-1805 (als vroegste topografische bron) zijn de thans nog aanwezige hoofdvormen reeds herkenbaar: een omgracht kasteelcomplex omringd door velden en ontsloten aan de zuidzijde.⁵⁴ Het kasteel lijkt op de kaart een u-vorm te kennen met de open zijde aan de oostkant. Het poortgebouw annex hoeve is eveneens als u-vorm getekend, met een grote vleugel aan de westzijde, die vóór 1819 werd afgebroken.⁵⁵ De binnengracht is langs de oostgevel van het poortgebouw annex hoeve weergegeven, als verbinding met de buitengracht. Ten zuiden van

- (eigenaar van Wolfrath na 1653) met de eigenaar van kasteel Limbricht (zijn schoonfamilie Van Breyll).
- 47 Dukers, 2016, p. 49.
- 48 Dukers, 2016, p. 37: grote kamer K28
- 49 Dukers, 2016, p. 49-50.
- 50 PHB, 1998, p. 7, 22: gezien de genoemde graafwerkzaamheden van Maarten Bentinck. RCE, monumentenomschrijving, 1998: hierin wordt abusievelijk gesproken over een 18e-eeuws ensemble, hoewel er geen andere bronnen zijn die het grachtenstelsel dateren.
- 51 De militaire rol was vermoedelijk beperkt, zie: Janssen, H.L., J.M.M. Kylstra, L.H.M. Olde Meierink, *1000 jaar kastelen in Nederland, Functie en vorm door de eeuwen heen*, Uitgeverij Matrijs, 1996, p. 139: 'de militaire functie [van kastelen] boette in de 15e eeuw aan betekenis in door de toepassing van nieuwere aanvals- en verdedigingstechnieken en door de afnemende invloed van de landadel op de bestuurlijke en organisatorische inrichting van een gebied. Als gevolg van deze ontwikkelingen werd in de 16e eeuw de verschijningsvorm van het kasteel steeds meer bepaald door de woonfunctie en steeds minder door de verdedigingsfunctie daarvan.' De defensieve rol tegen plunderingen en brandschattingen gold wellicht wel, tot vrijwel het einde van de 18e eeuw, in het algemeen voor hoeves, waarbij dit leidde tot de kenmerkende carrévorm; zie o.a.: Franquinet, E., *Limburgse Boerderijen*, in: *Tijdschrift Buiten*, 26 (24 sept 1932) 39, p. 463-465 en 26 (1 okt 1932) 40, p. 474-476; Zie tevens: Kuiper, Y. en Ben Olde Meierink, *De Rijkdom van het buitenleven in de Republiek*, 2015, p. 292: de reden waarom deze gesloten carrévormige hoeves ontstonden is nog niet zeker, en niet per se gelieerd aan verdediging.
- 52 PHB, 1998, p. 7.
- 53 Omstreeks 1824 is Jan Schrijnmakers pachter van de kasteelhoeve en worden diverse goederen en vee verkocht, zie: *Journal de la province de Limbourg*, 26 februari 1824: 'Den 8 en 9 maart voorzegg, zal dezelve notaris, openbaarlyk aan den meestbiedenden verkoopen, tegen crediet, ten verzoek van Jan Schrynmakers, pachter op de pachthoeve van het kasteel Wolfrath, gelegen by Holtum, gemeente Born, toebehoorende aan den wel edelen heer Kerens: 5 akkerpaarden, 22 schoone koeijen, waar onder 9 volle, 1 stier, 10 varkens, 70 schapen, 4 karren, 3 ploegen, eggen en wellen, alle het paardsgetuig, 70 mudden roggen en 35 mudden boekweit, een kwantiteit aardappels, en allerhande soorten van huismeubelen'. *Venloosch Weekblad* (15 juni 1889): pachter Smeets blust een brand a.g.v. bliksem.
- 54 Zie ook: Hoebens, 2010, p. 60; PHB, 1998, p. 12-13. Fac simile-uitgave: <http://imagebase.ubv.vu.nl/cdm/deepzoom/collection/krt/id/5629/show/5619> (blad 53 Neeroeteren - 54 Maaseik). Wolfrath valt buiten de Ferraris-kaart (1771-1778), zie: <http://www.ngi.be/NL/NL1-4-2-3.shtm>; Graatsma, B.G., *Limburg 1802 - 1807, Landschap en vegetatie in kaart gebracht. De Tranchotkaart als historische informatiebron*. Publicatie van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XL aflevering 2, Maastricht, 1993.
- 55 Vergelijk: Ongedateerde pre-kadastrale inmeting (RHCL, kaartencollectie 18.BC, inv.nr. K117 'Commune de Born, section B de Holtum en trois feuilles levée par Mr. Reynders, géomètre', gedateerd begin 19e eeuw) met Kadastraal minuutplan d.d. 1819 (RCE, beeldbank, MIN11015B03: 'Comme de Born, Son B3, dite de holtum, 3e feuille, levée par Reynders, géomètre, échelle d'un à 25.00' en MIN11015VK1: 'Du plan Cadastral Euxcellaire de la Commune de Born, canton de Sittard, arrond. de Maastricht, province de Limbourg, [...] la terrain le 15 avril 1819 [...] I.L. Reynders [...]').

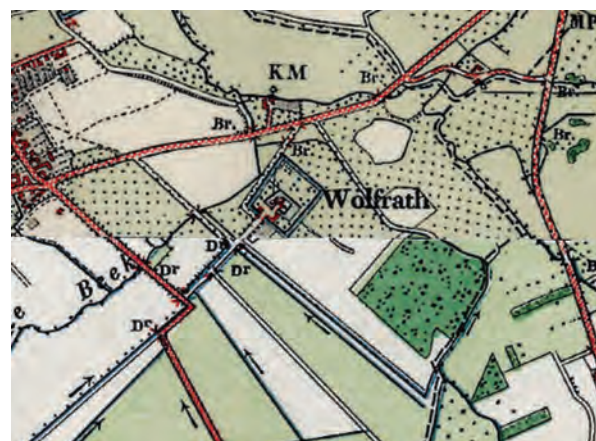
Topografische kaart, uitgegeven in 1897.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

Topografische kaart, uitgegeven in 1905.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

Topografische kaart, uitgegeven in 1910.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

Topografische kaart, uitgegeven in 1924.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

Topografische kaart, uitgegeven in 1937.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

Topografische kaart, uitgegeven in 1952.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

de voorburcht ligt een derde omgracht terrein met in de zuidoosthoek een bakhuisje. Vanuit het poortgebouw wordt dit terrein doorsneden door het toegangspad, dat even buiten de omgrachting over een rechte sloot gaat en vervolgens met een haakse hoek in westelijke richting afbuigt naar de hoofdweg Susteren-Holtum (thans Holtummerweg). Dit pad, dat als toegangspad de voorloper is van de Grote Laan en als hoofdontsluiting van Wolfrath het ten minste een 16e eeuwse pad of ouder moet betreffen, is op de Tranchotkaart enkel ten westen van de Venkebeek aangeduid als laan. Tegenover de oprijlaan, aan de overzijde van de Holtummerweg, leidt een veldpad door het 'Molenveld' naar de kerk van Holtum. Bij het toegangspad tot het kasteel splitst het pad zich tevens in zuidoostelijke richting: een pad over de Holtummerheide - dat zich na enkele tientallen meters opsplijt - in de richting van Nieuwstadt en Limbricht.⁵⁶

Tussen binnen- en buitengracht liggen rondom de gebouwen moestuinen of boomgaarden (groen), met uitzondering van een terrein aan de noordzijde, dat afwijkend is weergegeven en zowel boomgaard, moestuin of siertuin zou kunnen betreffen.⁵⁷ Rondom de buitengracht zijn in ieder geval aan de noord- en oostzijde stippen getekend die duiden op aanwezigheid van omliggende bomenrijen. Aan de westzijde is langs de buitengracht een iets slingerend pad aangegeven, dat buitenom de gracht noordwaarts naar het pad langs de Lintbeek leidt. Dit pad zou (later) beplant zijn als eikenlaan.⁵⁸ In de hoek tussen dit pad, de Venkebeek en de hoofdweg zou een driehoekige molenvijver hebben gelegen, die ook op de kadastrale kaart herkenbaar is, maar dan al reeds in onbruik en verland zou zijn. De gronden ten oosten en zuiden van Wolfrath en de Venkebeek zijn als onontgonnen weergegeven: de (natte) Holtummerheide.

Tegen de Lintbeek (noordzijde) ligt ten oosten van Wolfrath een groot bosperceel, aan de west- zuid- en oostzijde begrensd door rechte sloten. Dit is aangeduid als het 'Wolfrather Bosch' of **'Sterrenbos'** en is mogelijk een restant van het uitgestrekte woud waarin Holtum en Wolfrath ontstonden.⁵⁹ In dit bos is thans nog een middenlaan aanwezig, die zich ook op de actuele hoogtekartaat duidelijk aftekent.⁶⁰ Wanneer deze lijn uit de hoogtekartaat wordt doorgetrokken kan deze worden gesitueerd tussen de oostgevel van de noordelijke vleugel van het kasteel (mogelijk vanaf de hal) enerzijds en de Sint-Janskerk van Nieuwstadt anderzijds.⁶¹ Het bos kan een rol hebben gespeeld in de jacht, dat tot het heerlijke recht zal

56 Gezien de eigendommen en functies van de familie Bentinck is een directe route naar kasteel Limbricht (of Limbrichter Bosch) en Millen voorstelbaar.

57 De locatie komt echter niet geheel overeen met de later door het kadaster geregistreerde 'lustuin' in de meest noordwestelijke hoek. Zowel de groenbruine tint als het beige met stippen-patroon komen ook rondom de erven in de dorpen voor en zouden aldus op een regulier nutsgebruik kunnen duiden. Een lustuin in deze hoek is niet geheel logisch, omdat men via de bijgebouwen bij de tuin diende te komen (zie volgende voetnoot) en er geen prominente kamer op dit tuindeel uitkeek.

58 PHB, 1998, p. 14.

59 PHB, 1998, p. 3: 'in oorkonden uit 1191, 1202 en 1217 is sprake van 'nemus quoddam [...] quod dicebatur Wolvencroth (een bos ... dat Wolvencroth/Wolfrath heet)' en 'nemus nostrum in Wolvenkrode (ons bos te Wolvenkrode/Wolfrath)': bron: Janssen, 1987, p. 14; 'De naam Wolfrath wijst op een ontginning vanaf de 11e eeuw'. <http://www.heemkundebicht.nl/holtum.44.html#Holtum>: het eerste deel in de naam 'Holtum' wijst eveneens op aanwezigheid van bos (hout), p. 10: 'het Sterrenbos ten noordoosten van kasteel Wolfrath stamt in ieder geval al uit de 18e eeuw'. P. 15: 'Destijds behoorde het eikenhakhoutbos tot de aanleg. De in de volksmond gangbare naam 'Sterrenbos' voor dit bosperceel wijst hier al op'.

60 Deze middenlaan bestaat thans uit een grasstrook met aan weerszijde iets verdiept gelegen greppels, waarbij de laanbeplanting van eik veel uitval kent. PHB (1998) meldt dat er tot in de jaren 90 van de 20e eeuw in het bos nog een kruisvormig lanenpatroon herkenbaar was. Hiervoor zijn echter op de AHN (hoogtekartaat) en historische luchtfoto's van 1934 en 1965 geen aanwijzingen te zien. Ook in de greppels aan weerszijden van de laan zou dan ook een onderbreking worden verwacht, welke niet is aangetroffen.

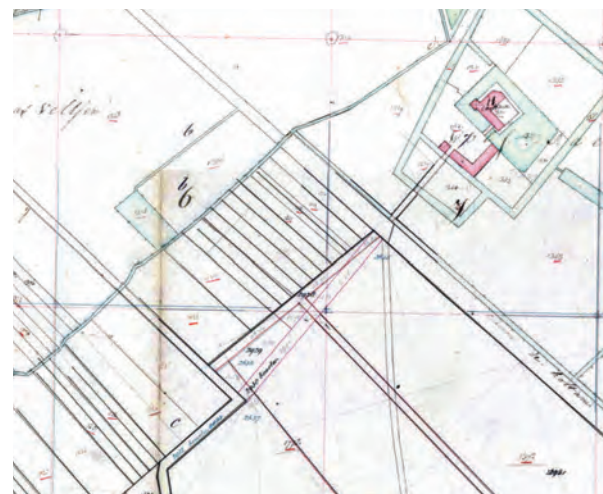
61 Merkwaardig is echter dat de kerktoren van de Sint-Janskerk (als markant zichtpunt, of landmark) pas tijdens de restauratie en verbouwing van 1927-1933 door architect Jos Wielders werd toegevoegd, zie: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Janskerk_\(Nieuwstadt\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Janskerk_(Nieuwstadt)); <http://www.nieuwstadt.info/historie/sintjan.html>. Een toevallige gerichtheid op de kerk is echter onwaarschijnlijk, gezien de specifieke hoek waaronder de middenlaan is gelegd ten opzichte van de oost-westas van het kasteel en de randen van het bos. De kleine toren die de Sint-Janskerk in de 19e eeuw al wel had, zal voldoende zijn geweest om het zicht op te richten. Het is minder aannemelijk dat deze middenlaan omstreeks 1805 reeds bestond, aangezien de richting van het u-vormige kasteel meer zuidelijk lag en een zicht door de huidige middenlaan geen logische oriëntatie zou zijn. PHB, 1998, p. 22-23: het bos zelf wordt als 18e eeuwse beschouwd, terwijl de eiken in het bos uit ca. 1860 zouden stammen. Aangezien een lanenpatroon niet op 19e eeuwse kaarten voorkomt, is het niet onmogelijk dat dit bijvoorbeeld pas in 1860 is aangebracht. Frappant is in ieder geval dat de middenlaan (met de zichtlijn tussen kasteel en kerk van Nieuwstadt) niet het midden vormt van het oorspronkelijke bos, voordat dit tussen

Topografische kaart, uitgegeven in 1967.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

**Topografische kaart, uitgegeven in 1988.
(Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).**

Combinatie van kadastraal minuutplan uit 1832 en kadastrale hulpkaarten uit 1885 en 1912. Hierop zijn de aanleg van een laan langs het oudere ontginningsblok langs de Venkebeek, in relatie tot de ontginning van de heide, en later het verleggen tot het huidige tracé van de Kleine Laan zichtbaar.

(Bronnen: RCE / Kadaster; bewerkt door SB4).

hebben behoord.⁶² Het bos zal vanuit het kasteel langs de zuidelijke sloot ontsloten zijn geweest.

De Holtummer Schaag, het gebied tussen Lintbeek en Geleenbeek, bestond voornamelijk uit broekbos met hooilanden. Daarbinnen lag aan de noordwestzijde een ovaal bouwland 'Schager Kamp' en aan de oostzijde, tegen de Sluisbeek, een langgerekt bouwland, 'De Spek'. Ten zuiden van De Spek lag een weide die werd aangeduid als 'Schitsenbeemd' en ter plekke van het huidige bos tussen beken en Holtummerweg lag de 'Hunnebeemd'. Tot midden 20e eeuw werden deze kampen omzoomd door beplanting. Aan de Geleenbeek stonden twee korenmolens: de thans verdwenen Katsbeekermolen en de nog bestaande Poolmolen.⁶³ Beide molens hadden geen directe (eigendoms)relatie met kasteel Wolfrath. Ten westen van Wolfrath, ten noorden van het dorp Holtum liggen twee andere omgrachte terreinen: huize Holtum ('Holtumer Hage')⁶⁴ en mogelijk een aardwerk als boerenschans.⁶⁵

Periode Kerens en Ruijs de Beerenbrouck, 19e en 20e eeuw

Met de familie Kerens begint tevens een tweede beeldbepalende modernisering van gebouwen en terrein.⁶⁶ Willem Kerens (eigenaar na 1808) zou het interieur hebben vernieuwd⁶⁷ en het eigendom hebben uitgebreid, waarbij heidegronden werden ontgonnen.⁶⁸ Bij vergelijking van de Tranchotkaart (ca. 1805) met de pre-kadastrale inmeting (ca. 1813) en het kadastrale minuutplan (1819) vallen diverse verschillen op.

Op de pre-kadastrale kaart is in het perceel ten zuidoosten van het hoofdhuis een brede waterpartij gekomen, thans het '**Grand Canal**' genoemd. In relatie tot de verdere ontginning tot bouwland van het veld tussen kasteel en bos kan de aanleg van deze waterpartij ten doel hebben gehad het gebied te ontwateren of in een visvijver te voorzien, alsmede een sierapect in zich dragen.⁶⁹ Dit Grand Canal ligt merkwaardig buiten de omgrachte kern van het complex, ligt buiten de zichtas door het Sterrenbos (maar wel parallel hieraan) en de middenlijn ervan komt uit op een vrijwel blinde muur van het kasteel. Anderzijds ligt deze rechthoekige vijver op één lijn met het eilandje in de gracht en is daarmee als compositorisch element gerelateerd aan de (landschappelijke) rondwandeling rondom de binnengracht. Ook de verkleining van het bos aan de zuidzijde, met inham aan de zuidoostzijde, wijst op (ontginnings) activiteiten aan deze zijde van de kasteellanderijen. Aan de westzijde, in het Pasveld, is eveneens een rechthoekige waterpartij tegen de Venkebeek getekend, door een lijn (sloot of kavelgrens) verbonden met de Grote Laan. Mogelijk is deze waterpartij aangelegd als visvijver of waterbekken.⁷⁰ Ook in de landerijen ten noorden van het kasteel zijn nieuwe kavelgrenzen aangegeven, die vermoedelijk wijzen op ontginning van de heide.⁷¹

ca. 1805 en 1819 werd verkleind aan west- en zuidzijde, en niet dezelfde oriëntatie had als de u-vorm, die het kasteel had totdat de noordelijke vleugel omstreeks 1802-1813 werd afgebroken.

62 Offenberg, 2010, p. 20: Tot in de 20e eeuw vormde de jacht een belangrijk aspect van de landerijen bij de buitenplaats: de familie Ruijs de Beerenbrouck jaagde op fazanten, patrijzen, hazen en konijnen. Zie ook: Venloosch Weekblad, 23 januari 1869: jhr. Kerens de Wolfrath wordt voorgesteld als commissielid vanuit de 'vergadering van jagtliefhebbers'.

63 <https://www.molendatabase.org>; <https://www.molendatabase.nl/nederland/molen.php?nummer=425>. Ookwel Katsbroekermolen of Molen van Katsbeek, ontstaan vóór 1805 (aanduiding op Tranchotkaart) en aanwezig tot ca. 1944. De Poolmolen zou in 1662 zijn gebouwd en in 1883 zijn verbouwd; de molen is aangewezen als rijksmonument (nr. 46550). Zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Huize_Holtum; <http://www.heemkundebicht.nl/holtum.44.html#Holtum>; Stenvert, 2003, p. 159-160; Hupperetz, 2005, p. 281-282; http://www.limburgse kastelen.nl/site/action/detail/id,92/kasteel_informatie.html.

65 Hoebens, 2010, p. 60.

66 PHB, 1998, p. 10: In de 18e eeuw had de familie Bentinck minder belang bij verfraaiing van Wolfrath, aangezien zij op kasteel Limbricht woonden. Wolfrath zal voornamelijk een utilitair karakter hebben gekend. 'Ook een sterrenbos behoort in oorsprong tot de utilitaire aanleg dat beheerd werd als een eikenhakhoutbos, doorsneden met lanen'.

67 PHB, 1998, p. 11: '*Enige schoorsteenmantels, waaronder die in de kleine zaal en de torenkamer worden kort na 1800 voorzien van schoorsteenmantels met stucwerkdetails- en plafonds in late Lodewijk XVI-stijl. Hoewel verder onderzoek noodzakelijk is, toont het stucwerk qua ontwerp veel overeenkomsten met het werk van de bekende Maastrichtse architect Matthias Soiron. In dezelfde tijd zijn de kruiskozijnen vervangen door Empire-ramen.*' Dukers, 2016, p. 47: dateert de modernisering op ca. 1808 wanneer Willem Kerens eigenaar wordt.

68 Hupperetz, 2005, p. 290.

69 PHB, 1998, p. 14.

70 PHB, 1998, p. 16. Het is wellicht evengoed mogelijk dat hier grond is gewonnen voor de ontginningswerkzaamheden en terreinverbeteringen (parkaanleg).

71 Deze elementen, zoals waterpartijen en kavelgrenzen, zijn nog niet weergegeven op de Tranchotkaart, waar de percelen nog zijn aangegeven als grote aaneengesloten heideterrein en bouwland. Het mag evenwel niet uitgesloten worden

Luchtfoto, ca. 1930. (Bron: RCE; KLM Aerocarto, nr. 29757).

Foto van de toren en zuidvleugel, ongedateerd.
(Bron: RCE, nr. OF06027).

Foto, ongedateerd [ca. 1920].
(Bron: RCE).

Foto van de westgevel van de zuidvleugel, met kunstig gesnoeide en geleide heester tegen de muur, ongedateerd. Rechts een deel van het eiland in de vijver.
(Bron: RCE, nr. OF06026).

Het kadastrale minuutplan (1819) geeft een beeld van een verdere ontginning van de Holtummerheide⁷², waarbij meerdere percelen aan de oostzijde van de Venkebeek zijn ontstaan (overigens geen eigendom van Kerens). Het grote perceel waarin het Grand Canal ligt is geregistreerd als bouwland en het perceel (buiten de omgrachting) ten noorden van het kasteel als boomgaard.⁷³ Blijkbaar is de boomgaard verplaatst van het terrein tussen de grachten naar dit perceel ten noorden van de omgrachting. Het Grand Canal sluit door middel van smalle verbindingen aan op de buitengracht aan de westzijde en op een rechte sloot aan de oostzijde.⁷⁴ Ten opzichte van de Tranchotkaart en pre-kadastrale kaart is het Wolfrather Bosch verder verkleind doordat nu ook aan de westzijde percelen zijn gemaakt, die in gebruik zijn genomen als bouwland of schaapsweide. Het restant van het bos is geregistreerd als 'hakhout'.⁷⁵ Het perceel tussen buitengracht en Venkebeek is aangeduid als weiland, met daarin een driehoekig 'moeras', dat de molenvijver zou hebben betroffen. De rechthoekige waterpartij in het 'pasveltjen' is geregistreerd als 'poel als bouwland'.

Het lijkt erop dat gelijk met de ontginning van de heide ook een brede strook langs de zuidelijke lange sloot is uitgezet, tot aan de Lintbeek in het zuid oosten. Op de pre-kadastrale kaart is langs deze sloot reeds een pad in het verlengde van de oprijlaan getekend, maar nog niet als brede strook of kavel. Deze nieuwe strook ligt in het verlengde van de huidige **Grote Laan**. Deze fungeert dan in ieder geval tevens als doorgaand pad, gezien de aanduiding van 'Chemin de holtum à nieuwstadt', hoewel deze in het kadaster werd geregistreerd als weiland.⁷⁶ Ook lijkt de oprijlaan ten westen van de Venkebeek in de periode tussen 1813 en 1832 te zijn rechtgetrokken, hetgeen dan mogelijk zou corresponderen met de verkoop van 60 zware eiken in 1828.⁷⁷ Het laandeel ten westen van de Venkebeek wijkt in ieder geval af van het deel ten oosten ervan: het perceel is smaller en in eigendom van de gemeente.⁷⁸

Aan de zuidwestzijde van het Pasveld is tevens een openbare weg ontstaan, die de nieuwe bouwlanden ten oosten van de Venkebeek ontsluit en aansluit op een pad over de heide richting Limbricht: de huidige **Pasveld/Koestraat**.⁷⁹ Overigens zijn de bouwlanden aan weerszijden van dit pad in eigendom van Kerens, waarmee hij mogelijk invloed heeft gehad op de beplanting van dit pad als laan. De Holtummerheide was verder merendeels in gebruik als weiland of schaapsweide en eigendom van de gemeente (gemeenschap) van Holtum.

-
- dat de Tranchotkaart deze details niet heeft weergegeven terwijl deze al wel aanwezig waren.
- 72 Opvallend zijn de niet opeenvolgende en hogere nummering van percelen, die wijzen op een latere bijwerking in het kadaster. Volgens de oorspronkelijke aanwijzende tafels zijn de nummers na perc.nr. 1631 op 26 september 1839 bijgewerkt en na perc.nr. 1832 op 2 april 1840 bijgewerkt (dus later dan 1832). In de omgeving en binnen het eigendom van Willem Kerens betreffen dit nummers 1762 ('bouwland' = voorplein met poortgebouw annex hoeve), 1898 ('schaapsweide' = westelijk deel Sterrenbos), 1899 ('bouwland' = westelijk deel Sterrenbos) en 1897 ('weiland' = pad of laan in verlengde van Grote Laan).
- 73 Langs diverse kadastrale perceelsgrenzen zijn punten getekend, die mogelijk wijzen op aanwezigheid van beplanting (hoewel dit voor de kadastrale kartering en registratie geen belang had).
- 74 Mogelijk waren deze verbindingen afsluitbaar; anders is gebruik als visvijver in ieder geval niet aan de orde geweest.
- 75 Hakhout was destijds een gebruikelijke vorm van bosbeheer voor grotere, meestal wat nattere bospercelen.
- 76 Mogelijk is de beplanting nog te jong voor een registratie als laan (t.o.v. de waarde van het hout). In ieder geval is deze strook privaat eigendom van Kerens, terwijl aan andere paden, zoals de Grote Laan ten westen van de Venkebeek, Pasveld/Koestraat en de paden over de heide, geen private eigenaar zijn toegekend.
- 77 Journal de la province de Limbourg, 16 april 1828: "*De Notaris Pierssens, residerende te Sittard, zal op maandag den 21 april 1828, 's morgens ten 9 uren, openbaarlijk tegen crediet verkoopen, 60 zeer schoone en zware eiken boomen, dienende voor balken en andere zware werken, staande voor het kasteel van Wolfrath, bij Holtum, gemeente Born, aan den grooten weg van Susteren naar Maastricht, alwaar de verkoop zal plaats hebben*".
- 78 Indien de laan kort vóór 1832 is verlegd en rechtgetrokken, correspondeert dit niet met de conclusies van PHB, 1998, p. 9 en Ekologisch Adviesbureau Maes, Rapport Lindenlanen kasteel Wolfrath, 16-7-1998, p. 1, waarin de laan met zomerlinden wordt gedateerd als laat-18e eeuws. Betreffend minuutplan zou dan tussen 1819 (veldkartering volgens verzamelman) en 1832 (ingang van kadaster) nog zijn bijgewerkt, hetgeen niet geheel ongebruikelijk was. Ook op verzamelmanplan is de laan aangepast (weggekrast).
- 79 Deze is breder en rechter weergegeven dan het heidepad direct ten oosten hiervan en lijkt daarmee een nieuwer en verbeterd tracé te zijn. Vermoedelijk volgt het evenwel een ouder pad door het Pasveld, over een brug in de Venkebeek en op de heide, aangezien zowel Tranchotkaart en pre-kadastralekaart al wel een lijn weergeven ter plekke in het Pasveld en de bocht op de heide aansluiting zou hebben gehad (vóórdat de bouwlanden werden ontgonnen en het tracé werd rechtgetrokken) op het punt waar de Venkebeek wordt overgestoken.
- 80 PHB, 1998, p. 16: Deze laan is beplant met Koningslinden, die in ca. 1900 zijn aangeplant (Maes, 1998, p. 1). De laan wordt thans doorsneden door de A2, waarbij nog enkele bomen ten westen van de snelweg resterend.
-

Luchtfoto, 1934.
(Bron: Kadas-
ter).

Luchtfoto, 1965.
(Bron: Kadas-
ter).

Ten noorden van de Lintbeek lagen weilanden en hooilanden (o.a. 'Schaag' en 'Schitsenbeemd'), met daarbinnen het 'Schagerkamp', dat eigendom was van Kerens, en 'De Spek'. Ten noorden van de Lintbeek liep een pad in eigendom van Kerens en geregistreerd als 'schaapsw.'. ⁸¹

De omgrachting kent vrijwel een zelfde vorm als op de Tranchotkaart, waarbij sprake is van een binnengracht rondom het kasteel, een buitengracht rondom de moestuinen en een afzonderlijk omgracht voorterrein buiten de poort. Dit laatste is kadastraal geregistreerd als 'tuin' en bevat een bouwwerk (geregistreerd als 'bakhuis'). ^{82 83} De westelijke vleugel van het poortgebouw is verdwenen (ten opzichte van de pre-kadastrale kaart). Ten oosten van de hoeve ligt een moestuin (ten opzichte van het getekende water op de Tranchotkaart). Het terrein tussen binnen- en buitengracht is in gebruik als moestuin, met uitzondering van het voorplein (geregistreerd als 'bouwland'), de smalle strook aan de oostzijde - ter hoogte van het Grand Canal (geregistreerd als 'weiland') en een perceel aan de noordwestzijde (geregistreerd als 'lusttuin'). ⁸⁴

Ten opzichte van de Tranchotkaart lijkt de binnengracht ten oosten van het kasteel verbreed tot vijver, waarbij het ronde eilandje zou kunnen zijn ontstaan, terwijl de verbindingsgracht ten oosten van de kasteelhoeve is gedempt en onderdeel van de moestuin is geworden. Daarbij is ook opvallend dat de binnengracht aan de oostzijde (vijverzijde) afgeschuinde hoeken kent, terwijl deze aan de westzijde vrijwel een haakse hoek kennen, wat zou kunnen wijzen op een aanpassing van een meer geometrische naar een meer landschappelijke vormgeving van de tuin. De binnengracht is aan de noordwestzijde verbonden met de buitengracht, door middel van een watergang tussen moestuin en lusttuin. ⁸⁵ De buitengracht is eveneens aan de noordzijde verbonden met de Lintbeek. Nabij dit punt lag tevens een brug over de Lintbeek die het pad westelijk van de buitengracht verbond met het pad langs de Lintbeek (richting bos).

Op kaarten uit omstreeks het midden van de 19e eeuw is de situatie vrijwel ongewijzigd. ⁸⁶ Wel is het westelijke deel van de omgrachting van het voorterrein buiten het poortgebouw gedempt (en in samenhang daarmee de aanwezige duiker of brug verwijderd). Ook is op de veldminuut duidelijk te zien dat het tracé van de Grote Laan drie verschillende breedtes kent, en dat op verschillende perceelsgrenzen en langs watergangen beplanting aanwezig is. Tevens werd ten oosten van Wolfrath de nieuwe Rijksweg tussen Maastricht via Sittard naar Roermond (later Op de Baan) aangelegd. De Holtummerweg werd aan het eind van de 19e eeuw verbeterd. ⁸⁷

De eerste Chromotopografische Kaart des Rijks van dit gebied (Bonneblad 752 Susteren en 755 Sittard) werd in 1897 uitgegeven. ⁸⁸ Hierop staat voor het eerst de **Kleine Laan** aangegeven in het verlengde van de toegangsweg naar het poortgebouw. ⁸⁹ De laan loopt tot aan de Koestraat/Pasveld en vervolgt iets oostelijker (in de tweede knik van de doorgaande weg naar Limbricht) in zuidwestelijke richting. Ook is de Holtummerheide verder ontgonnen en doorsneden met lange, rechte watergangen. De landerijen aan de noord-, oost- en zuidzijde van de buitengracht zijn tot één bouwlandcomplex aaneengeschaakeld, met uitzondering van het Grand Canal.

81 Dit zal een afkorting zijn van schaapswede of -weg, die duidt op een veedrift waarover de schapen naar de velden werden geleid. Dit pad volgt grotendeel het huidige tracé van de Jhr. Ruijs de Beerenbroucklaan. De Lintbeek zelf stond geregistreerd als eigendom van Kerens en als 'gracht als schaapsw.'. Gezien deze aanduiding als 'gracht' is het niet onvoorstelbaar dat de Lintbeek een (grotendeels) gegraven karakter kent. Op de actuele hoogtekaart is aan de oostzijde in het Sterrenbos nog een oud tracé van de Lintbeek waar te nemen.

82 PHB, 1998, p. 10: de tussen de brug en de sloot (op dit voormalige voorterrein) gelegen laan met Zwarte Linden 'is in ieder geval al ca. 150 jaar oud en wijkt af van de andere lindenbeplantingen (Koningslinde en Zomerlinde)'.

83 Een registratie als 'tuin' in het kadaster duidt meestal op een moestuin, terwijl een park of siertuin werd aangeduid als 'lusttuin', 'plaiziertuin' of 'terrein van vermaak'.

84 PHB, 1998, p. 14: 'het is zeer goed mogelijk dat de 'lusttuin' ook voor 1800 al als een formele tuin aanwezig was. Enkele van de oudste bomen kunnen gezien hun ouderdom uit de 18e eeuw stammen'.

85 Zoals thans nog aanwezig met duiker.

86 Zie: veldminuut uit 1842 (NA), nettekening uit ca. 1844 (Grote Historische Provinciale Atlas (1837-1844), Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992, p. 81) en Topografische en militaire kaart uit ca. 1850 (Topotijdreis.nl).

87 Regionaal archief De Domijnen Sittard-Geleen, toeg.nr. 120 - Bestuursarchief Gemeente Born, inv.nr. 957 - Stukken betreffende de verbetering van de weg Buchten-Holtum-Wolfrath-grens Susteren, 1895-1898.

88 Zie: www.topotijdreis.nl (Kadaster).

89 Res Nova, 2006, p. 89: op basis van een ongedateerde kadastrale hulpkaart wordt de verlegging van de Kleine Laan op ca. 1870 gedateerd, dat niet overeenkomt met de topografische kaart van 1897 en hulpkaarten uit 1885 en 1912.

Foto van de poort en toegangslaan, ongedateerd [ca. 1960].
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

Foto vanuit het zuidwesten, na verwijdering boomgaard en voor inplant van bos, ongedateerd [ca. 1960].
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

Foto van de oostgevel van de kasteelhoeve met voorliggende moestuin, ongedateerd [ca. 1960].
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

Copyright Aviodrome, Lelystad

Luchtfoto, vanuit het oosten, 13 juli 1950.
(Bron: Aviodrome; KLM Aerocarto, 026670).

Luchtfoto, vanuit het noorden, 13 juli 1950.
(Bron: Aviodrome; KLM Aerocarto, 026671).

Luchtfoto, vanuit het zuiden, 13 juli 1950.
(Bron: Aviodrome; KLM Aerocarto, 026673).

Luchtfoto, vanuit het zuidwesten, 13 juli 1950.
(Bron: Aviodrome; KLM Aerocarto, 026672).

> Foto van kasteel met boomgaard, vanuit het oosten gezien, ongedateerd.
(Bron: De Domijnen Sittard-Geleen, fotogr. sittard_gp_189-2891).

Prentbriefkaarten, ongedateerd [ca. 1900].
(Bron: RCE, dossier Wolfrath, ontvangen van dhr. Kelleners).

Topografische kaart, uitgegeven in 1988. (Bron: topotijdreis.nl/Kadaster).

De Kleine Laan werd volgens de topografische kaarten en kadastrale hulpkaarten vóór 1912 in oostelijke richting verlegd naar het huidige tracé, zodat deze samenviel met een rechte zichtlijn op het poortgebouw en niet meer via een bajonet, maar recht aansloot op het pad in zuidoostelijke richting (dat uitkwam op de Langereweg).⁹⁰ Vermoedelijk zal deze wijziging hebben plaatsgevonden na de vererving op Gustave L.M.H. Ruijs de Beerenbrouck in 1904.

In de jaren 20 van de 20e eeuw werden de bouwlanden grootschalig ingeplant met fruitbomen. Wolfrath vormde met de omliggende landerijen van oudsher een landgoed dat gericht was op zelfvoorzienendheid en waar ook later productie (van o.a. fruit) een belangrijk aspect vormde. De boerderij van waaruit het land werd bewerkt lag nog steeds aan het voorplein, binnen de omgrachting. De productie van groente zal in de moestuinen rondom het kasteel hebben plaatsgevonden⁹¹, terwijl de bouw- en weilanden binnen het gemengd bedrijf fungeerden. Tot het begin van de 20e eeuw richtte men zich in het algemeen en ook op Wolfrath op de vetweide (van rundvee).⁹² Toen dit niet meer voldoende opbracht werd omstreeks jaren 20 overgegaan op de fruitteelt.⁹³ In 1965 was de boomgaard kort daarvoor omgezet in laagstamfruit, zoals blijkt uit de luchtfoto uit dat jaar. In de jaren 70 nam het rendement verder af en werden de boomgaarden verpacht.⁹⁴ Omstreeks 2000 (vóór 2004) zijn de boomgaarden op het Pasveld en tussen kasteel en Sterrenbos omgezet in grasland (later ookwel benut als (maïs)akker).

De **loofgang van haagbeuk** geleid over metalen boogvormen - door de tuinman aangeduid als 'charmille' - werd vermoedelijk aan het begin van de 20e eeuw aangeplant.⁹⁵ Wat tot de aanplant aanleiding heeft gegeven is (vooralsnog) niet bekend. In het landschappelijke park zijn veel bloeiende struiken in de loop der tijd verdwenen.⁹⁶ Ook de zitgelegenheden zijn in de loop der tijd uit het landschapspark verdwenen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft Wolfrath te lijden onder inkwartiering door Engelse soldaten, met name het interieur.⁹⁷ Na de Tweede Wereldoorlog werd het bakhuisje afgebroken en de resterende buitengracht van het voorterrein gedempt. Op het terrein tussen Grote Laan, buitengracht en Venkebeek was in de jaren 20 eveneens boomgaard aangebracht, die tussen ca. 1950 en 1958 werd omgezet in loofbos. Mogelijk werd dit gedaan in relatie tot de ontwikkelingen ten westen van Wolfrath, namelijk de komst van een hoogspanningsleiding en de aanleg van Rijksweg A2, die het lanenstelsel aansneden.⁹⁸ Tegelijk zal langs de westelijke gracht de eikenlaan zijn aangeplant, waarbij de aansluiting op het toegangspad aanvankelijk direct langs de (zuidwestelijke) buitengracht lag.⁹⁹

90 Een deel van dit pad met beplanting resteert thans ten westen van de A2. Op de luchtfoto van 1934 is het huidige tracé te zien, voorzien van relatief jonge laanbomen in vergelijking met de Pasveld en Grote Laan.

91 Offenberg, 2010, p. 20. Rondom de resterende moestuin werd *Chamaecyparis lawsoniana* geplant om deze uit het zicht vanaf het kasteel te brengen. Het laatste deel van de moestuin raakte na het vertrek van de familie in de jaren 80 in onbruik.

92 Offenberg, 2010, p. 20.

93 PHB, 1998, p. 7: aan de noordwestzijde van het poortgebouwcomplex bevindt zich nog de 'appelschuur'. Zie ook: Renes, 1988; SB4, Cultuurhistorische analyse, waardestelling en visie Genhies te Valkenburg aan de Geul, 2004; SB4, Inventarisatie, analyse en visie kleine landschapselementen rondom Wittemer Molen te Zuid-Limburg, 2004: in het algemeen werd na de landbouwcrisis van 1880 door de boeren massaal overgestapt op fruitteelt. Daarnaast werd vaak overgeschakeld op zuivelproducten (melk en boter o.a. voor de mijnwerkers) zodat het graslandareaal toenam; vervanging van tarweteelt door rogge en haver of veevoeder; en nam de aanplant van bos voor boomteelt toe, met name populier voor o.a. de klompen- en luciferindustrie.

94 Offenberg, 2010, p. 19: interview met tuinbaas van Wolfrath sinds 1940 Harry Kellners.

95 Offenberg, 2010, p. 20; PHB, 1998, p. 20: 'de berceau is in of kort na 1904 aangelegd als een halve cirkel met een zijtak richting de noordoostelijke hoek van het park. Hier mondt de berceau uit in een romantische afgesloten ronde tuinkamer'. Een bron bij het jaartal 1904 is niet gegeven. Op de luchtfoto uit 1934 is de loofgang duidelijk zichtbaar. 'Charmille' duidt op het specifieke gebruik van haagbeuk in een loofgang (ookwel: berceau).

96 Offenberg, 2010, p. 20: vanwege hoge onderhoudskosten.

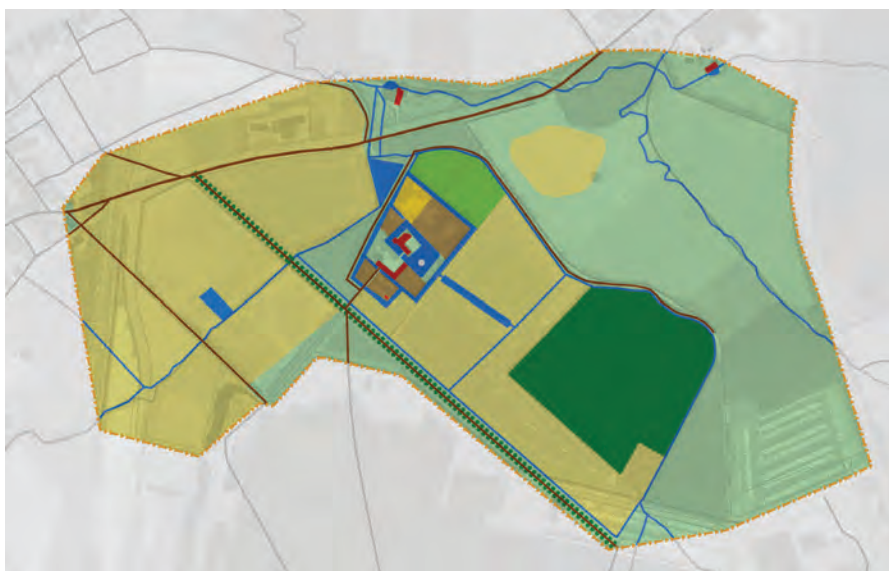
97 Blankenstein, Eilsabeth van, *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939-1945)*, RCE, 2008, p. 75; Offenberg, 2010, p. 20.

98 De opening van de A2 tussen Sint-Joost en Urmond vond plaats in 1963/1965, zie: [https://www.wegenwiki.nl/A2_\(Nederland\)](https://www.wegenwiki.nl/A2_(Nederland))

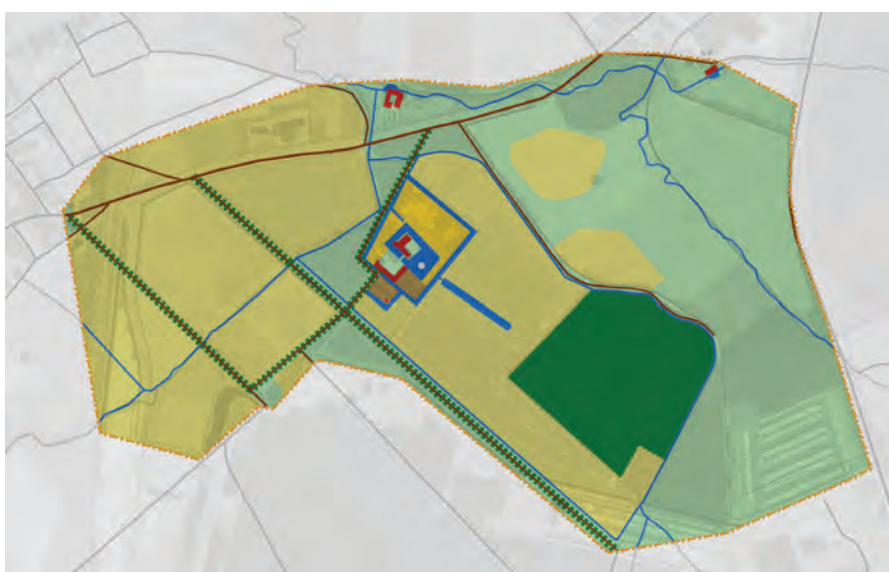
99 PHB, 1998, p. 20. Zie ook: topografische kaarten uitgegeven in 1937, 1952, 1958 en 1967. Op de kaarten van 1937 en 1952 staat het Grand Canal abusievelijk als pad aangegeven.

Abstracte situatie 18e eeuw: kasteel met omgrachting, tuin en boomgaarden, landerijen en bos, en twee watermolens (17e/18e eeuw) in het beekdal.
(Bron ondergrond: Pdok/ Kadaster).

Abstracte situatie ca. 1830: vernieuwing kasteel en uitbreiding gronden (ca. 1808), verplaatsing boomgaard, nieuwe oprijlaan (ca. 1828), alsmede verkleining bos, aanleg middenlaan 'Sterrenbos' en aanleg 'Grand canal' (ca. 1808-1813).
(Bron ondergrond: Pdok/ Kadaster).

Abstracte situatie ca. 1880: landschappelijke tuin (mid-den 19e eeuw), uitbreiding lanenstelsel met 'Kleine Laan' (ca. 1873-1885), vernieuwing brug (1873) en Koestraat/Pasveld.
(Bron ondergrond: Pdok/ Kadaster).

In de jaren 30 tot en met 60 van de 20e eeuw vonden diverse wijzigingen in het omliggende landschap plaats, zoals de normalisatie van de Venkebeek (ca. 1950-1958), Lintbeek (ca. 1960-1965), Sluis- of Molenbeek (ca. 1934-1950) en Geleenbeek (ca. 1950-1958), verlenging van de Gouverneur G. Ruijs de Beerenbroucklaan tot aan de Langereweg (ca. 1960-1965), herverkaveling van het Holtummer Schaag en Schagerkamp (ca. 1960-1965), en aanplant van productiebos van populieren (ca. 1965-1979). Na 1967 (tot ca. 1982) vond in de regio de ruilverkaveling 'Land van Swentibold' plaats, hoewel de meeste wijzigingen rondom Wolfrath reeds voor 1965 plaatsvonden.¹⁰⁰

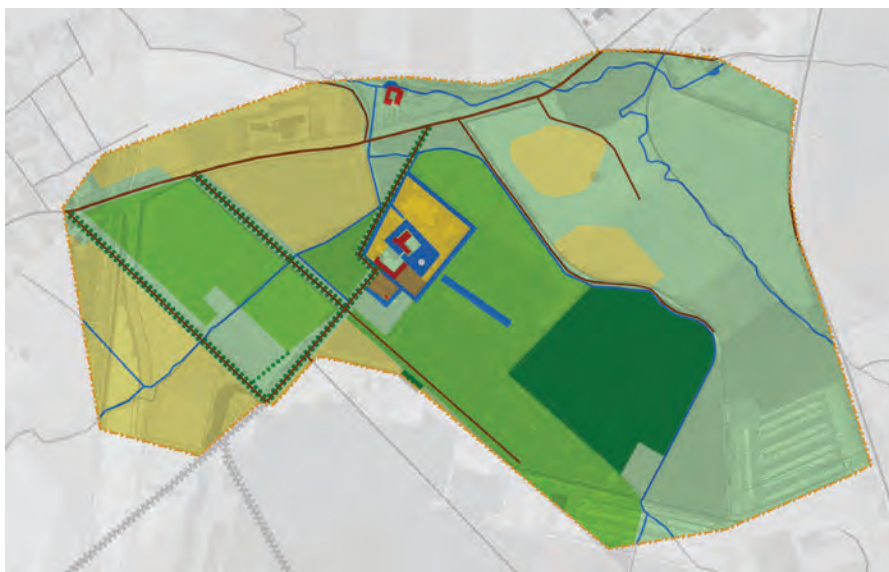
In de jaren 60 wordt door Gustave Ruijs de Beerenbrouck delen van het terrein verkocht voor de vestiging van NV Van Doorne's personenautofabriek DAF, die zich vestigde op de voormalige Holtummerheide en in 1967 werd geopend. Wat betreft Wolfrath betrof dit met name het zuidelijke deel van het grote boomgaardcomplex tussen kasteel en Sterrenbos.¹⁰¹ De thans resterende driehoekige kersenboomgaard werd pas nadien aangeplant.

De inrichting met geometrische buxushaagjes op het hof (tussen de kasteelvleugels) dateert uit de jaren 90; daarvoor lag er een gazon met rozenstruiken.¹⁰² Deze wijziging kan in relatie worden gezien tot de restauratiewerkzaamheden en plannen tot gebruik als hotel door dhr. Paulides.

100 Zie: Rapport betreffende ruilverkaveling van gronden in de gemeenten Susteren, Limbricht, Roosteren, Born, Obbicht-Papenhoven, Sittard, Urmond, Grevenbicht, Nieuwstadt, Ohé en Laak en Echt genaamd "Land van Swentibold" (4867 ha), 1967.

101 Res Nova, 2006, p. 97: deze verkoop en ruil is verwerkt op de kadastrale hulpkaart d.d. 1968. "In ruil voor de verkregen kavels krijgt Gustave Ruijs de Beerenbrouck de percelen 5232 (de schaapsweide), 5233 (het Sterrenbos), 5234 (de weg door het bos) en 5239 terug van DAF".

102 Offenberg, 2010, p. 20: aangelegd door tuinbaas Kelleners in opdracht van dhr. Paulides.

Abstracte situatie ca. 1930: inkorting Grote Laan (eind 19e eeuw), verlegging Kleine Laan (ca. 1904-1912), en aanplant boomgaarden (ca. 1920). (Bron ondergrond: Pdok/ Kadaster).

Abstracte situatie ca. 1930: aansnijdingen lanen door A2 (1963-1965) en hoogspanningsleiding, nieuwe bosjes; en normalisering waterlopen en doortrekken Gouverneur G. Ruijs de Beerenbrouck-laan (vóór 1965). (Bron ondergrond: Pdok/ Kadaster).

Abstracte situatie ca. 1985: vestiging DAF-fabriek (1967), ruilverkaveling 'Land van Swentibold' (1968-1982), aanplant (populieren)bos. (Bron ondergrond: Pdok/ Kadaster).

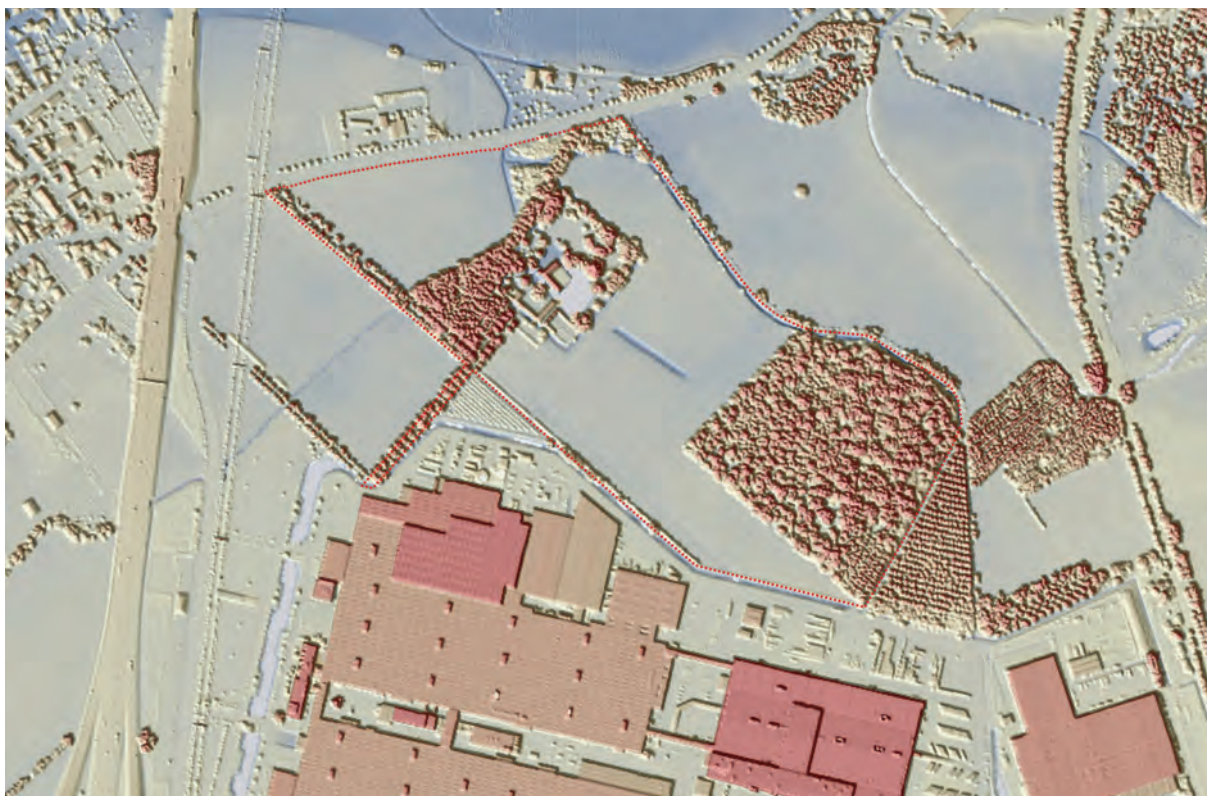

Abstracte situatie ca. 2018:
station hoogspanningslei-
ding, restauratie en herbe-
stemming kasteel en nieuwe
boomgaard aan noordzijde.
(Bron ondergrond: Pdok/
Kadaster).

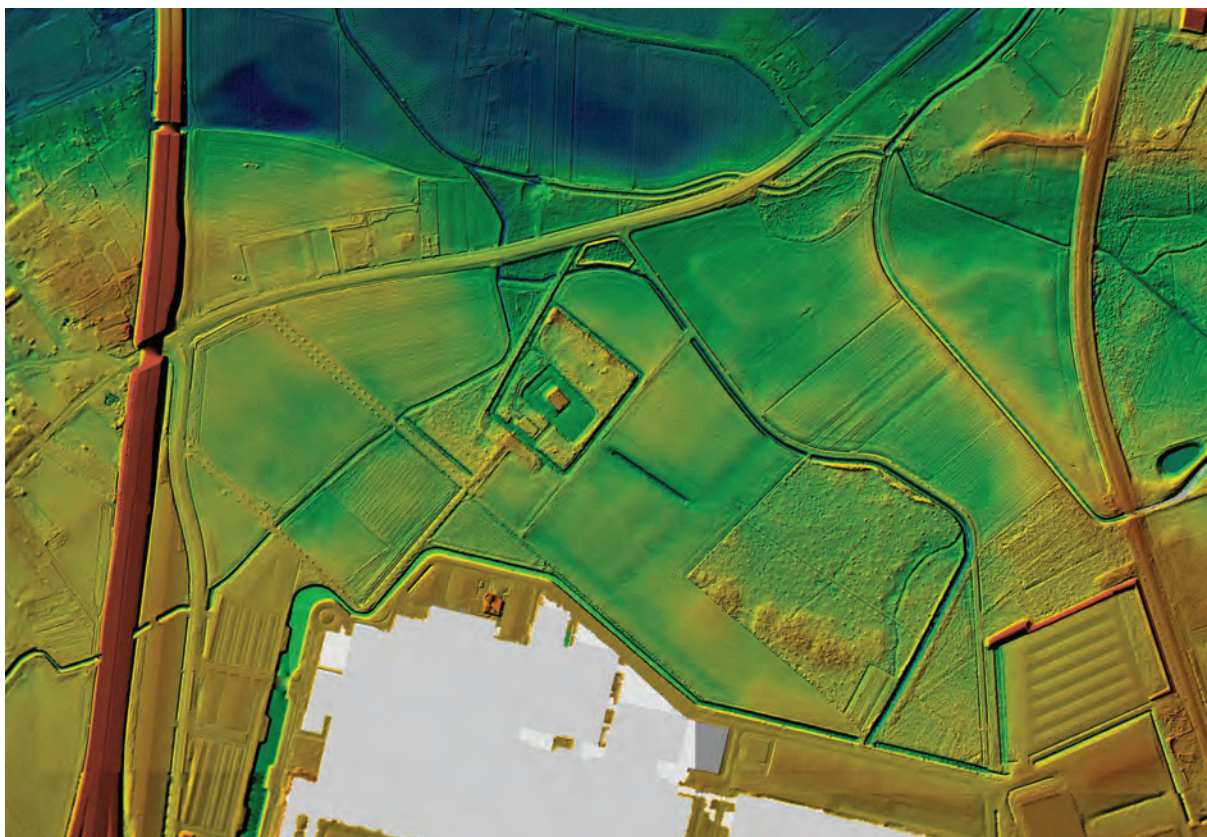

- 17e eeuw
- vóór 1805
- vóór 1819
- vóór 1940
- vóór 1966
- na 1966

Datering van onderdelen binnen de contour van de rijksbeschermd complex historische buitenplaats.
(Bron ondergrond: www.pdok.nl/Kadaster; live.com).

Actuele hoogtekaart (ruw) van Wolfrath en omgeving (blauw = laag, rood = hoog), situatie ca. 2015. (Bron: www.ahn.nl).

Actuele hoogtekaart (maaiveld) van Wolfrath, waarin met name de beken, grachten, Grand Canal en greppels opvallen (blauw-groen = laag, geel-oranje = hoog), situatie ca. 2018. (Bron: www.ahn.nl; bewerkt door SB4).

3. HUIDIGE SITUATIE EN RELICTEN

3.1. Huidige situatie

Het merendeel van de elementen die in het begin van de 19e eeuw Wolfrath vormen en gedurende de 19e en 20e eeuw zijn toegevoegd, is thans nog (herkenbaar) aanwezig. Het verlengde van de Grote Laan in oostelijke richting en het verlengde van de Kleine Laan in zuidelijke richting zijn niet meer aanwezig. Het landgebruik is eveneens gewijzigd. De landerijen rondom Wolfrath, met een periode van dominantie van fruitteelt, kennen evenwel nog steeds een agrarisch en open karakter. De meest dominante wijziging in de omgeving betreft de A2 en het complex van de autofabriek.

Naaststaande hoogtekarten, luchtfoto en hierna volgende foto's geven een impressie van het omgrachte hoofdgebouw (kasteel) met 'hof', poortgebouw annex (voormalige) kasteelhoeve met voorplein, landschappelijke park tussen binnen- en buitengracht met voormalige moestuin, lanenstelsel rondom het Pasveld, akker aan oostzijde met 'Grand Canal' en bos.

Loodrechte luchtfoto, ca. 2015.
(Bron: live.com).

1

2

3

4

5

6

7

1. Zicht over voorplein met bruine beuk op kasteel
2. Brug uit 1873 naar poort in hoofd vleugel
3. Zicht vanaf voorplein op toren en 2e bruine beuk
4. Zuid- en westgevel met toren en binnengracht
5. Noordgevel van noordwestelijke zijvleugel
6. Zicht op het 'binnenhof' met kademuren
7. Het kasteel vanuit het oosten gezien

(1 t/m 7: april 2016)

8

9

10

11

12

13

14

- 8. 'Binnenhof' met gestucte muren waar luifel heeft gezeten
- 9. Buxusparterre met zicht richting oosten
- 10. Poortgebouw met toegangsbrug
- 11. Buitengracht voor poortgebouw
- 12. Buitengracht met enkele kersenbomen en oostelijke hoek poortgebouw
- 13. Buitengracht en westelijke hoek poortgebouw
- 14. Voorplein tussen poortgebouw annex hoeve en binnengracht

(8 t/m 14: april 2016)

15

16

17

18

19

20

21

- 15. Westgevel van hoeve aan voorplein
- 16. Poort met rechts een schuur
- 17. Oostgevel van hoeve aan moestuinzijde
- 18. Binnengracht met bomen op oever aan westzijde
- 19. idem
- 20. Westelijke deel van binnengracht en park
- 21. Oude boom (linde) aan westzijde

(15 t/m 21: april 2016)

22

23

24

25

26

27

28

22. Zicht over westelijk binnengracht op noordelijke deel
23. Bomen langs wandelpad op noordelijke oever van binnengracht
24. Zicht op noordwesthoek
25. Pad aan de noordwestelijke rand van park, achter bomen langs
26. Pad langs noordrand van park
27. Zicht vanuit noordwesthoek op kasteel
28. Beplanting in noordwestrand, gezien in zuidelijke richting

(22 t/m 28: april 2016)

29

30

31

32

33

34

35

- 29. Pad langs noordrand, gezien in oostelijke richting
- 30. Pad langs noordrand, gezien in westelijke richting
- 31. Omgevallen bruine beuk
- 32. Zicht over noordelijke deel van de binnengracht richting noordwesten
- 33. Zicht vanaf 'binnenhof' over binnengracht naar oosten
- 34. Bomen langs wandelpad op noordelijke oever van binnengracht, gezien in oostelijke richting
- 35. Stinzenbeplanting tussen het gras in het park

(29 t/m 35: april 2016)

36

37

38

39

40

41

42

- 36. Zicht vanaf 'binnenhof' op haagbeuk-berceau
- 37. Zicht door berceau op kasteel
- 38. Bocht in berceau
- 39. Restanten van oudere steunconstructie, vastgegroeid in de haagbeuken
- 40. Iets verhoogde plek aan berceau met molensteen
- 41. idem
- 42. Beplanting tussen berceau en oostelijke deel van de buitengracht

(36 t/m 42: april 2016)

43

44

45

46

47

48

49

- 43. Oostelijke deel van de buitengracht
- 44. Zicht over de vijver op coniferen langs vml. moestuin
- 45. Beplanting op parkdeel tussen vijver en oostelijke deel van de buitengracht
- 46. Vijver met eiland, gezien in noordelijke richting
- 47. Oostelijke parkdeel
- 48. Pad langs coniferen haag langs vml. moestuin
- 49. Recent aangelegde tuin als verwijzing naar vml. moestuin

(43 t/m 48: april 2016)
(49: nov. 2019)

50

51

52

53

54

55

56

- 50. Zuidoostelijke deel van de buitengracht
- 51. Toegangspoort en -pad
- 52. Recent ingerichte parkeerplaats ter plekke van vml. moestuin met oude beukenhaag aan zuid- en oostzijde
- 53. Kleine Laan, gezien in zuidwestelijke richting
- 54. Grote Laan met schamppalen
- 55. Sloot tussen Grote Laan en bosje
- 56. Duiker in Kleine Laan aan huidige einde van Grote Laan

(50, 55, 56: april 2016)

(51 t/m 54: nov. 2019)

57

58

59

60

61

62

63

- 57. Entree Grote Laan aan Holtummerweg
- 58. Venkebeek in Pasveld, gezien richting noorden
- 59. Pasveld/Koestraat na onderbreking voor hoogspanningsleiding, in oostelijke richting
- 60. Pasveld met op de achtergrond de autofabriek
- 61. Eikenlaan (noordelijk deel) ten westen van omgrachte complex
- 62. Venkebeek langs bos met rechts op de achtergrond de Grote Laan
- 63. Kasteel en poortgebouw gezien vanuit westen

(57, 60, 62: april 2016)
(58, 59, 61, 63: nov. 2019)

- 64. Bocht in Venkebeek in noordelijke richting
- 65. Duiker in eikenlaan voor Lintbeek
- 66. Zicht op boom en kasteel vanuit eikenlaan
- 67. Eikenlaan (zuidelijk deel)
- 68. Eikenlaan (zuidelijk deel), gezien richting Kleine Laan/toegangspad
- 69. Entree eikenlaan met poortje aan Holtummerweg
- 70. Akkers ten noordwesten van Wolfrath aan Holtummerweg
- 71. Gouv. G. Ruijs de Beerenbroucklaan, gezien in zuidoostelijke richting

(66 t/m/ 71: april 2016)
(64, 65: nov. 2019)

72

73

74

75

76

77

78

- 72. Gouv. G. Ruijs de Beerenbroucklaan met abelen-
beplanting, gezien in noordwestelijke richting
- 73. Zicht op het park van Wolfrath vanaf Gouv. G.
Ruijs de Beerenbroucklaan met nieuwe boomgaard
- 74. Veldpad langs gracht
- 75. Zicht op het Sterrenbos over Grand Canal
- 76. Bocht in Lintbeek
- 77. Geleenbeek bij kruising met Holtummerweg
- 78. Eik op akker ten noorden van Wolfrath, op vml.
rand Schagerkamp

(72 t/m/ 78: nov. 2019)

79

80

81

82

83

84

85

- 79. Bebouwing ter plekke van vml. Katsbeekermolen
- 80. Poolmolen
- 81. Sterrenbos, gezien vanuit de hoek van de akker
- 82. Grotendeels verland Grand Canal
- 83. Zicht over Grand Canal op kasteel
- 84. Grand Canal, gezien vanuit het park
- 85. Zicht vanaf het einde van de middenlaan op kasteel en park

(82, 84: april 2016)

(79, 80, 81, 83, 85: nov. 2019)

86

87

88

89

90

91

92

93

86. Beplanting in het Sterrenbos met rijke onderlaag van kruiden, hazelaar en lagere bomen, en oude eiken
87. Middenlaan met grasstrook (vanuit westen gezien)
88. Wal in het Sterrenbos
89. Middenlaan met grasstrook (vanuit oosten gezien)
90. Greppel in Sterrenbos
91. Hoger gelegen zuidwestzijde van Sterrenbos met ondergroei van o.a. varens
92. Hemlockspar in Sterrenbos
93. Beplanting in het Sterrenbos met rijke onderlaag en oude eiken

(86, 87, 93: april 2016)
(88 t/m 92: nov. 2019)

94

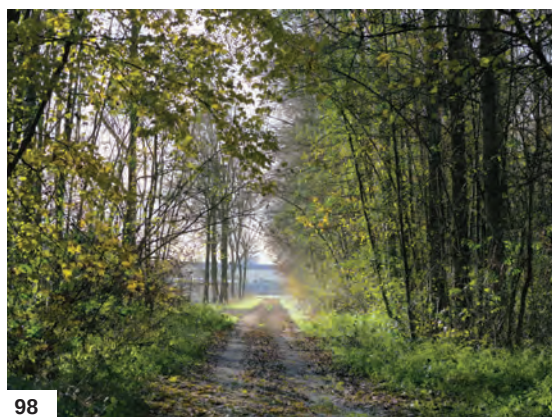
95

96

97

98

99

100

94. Oostelijk deel Gouv. G. Ruijs de Beerenbroucklaan, noordelijk van het Sterrenbos

95. Lintbeek, oostelijk van het Sterrenbos

96. Populierenbos ten oosten van Sterrenbos, met links op de achtergrond Op de Baan (N276)

97. idem

98. Gouv. G. Ruijs de Beerenbroucklaan, oostelijk van het Sterrenbos, gezien richting zuiden

99. idem, gezien richting noorden vanaf rand van het fabrieksterrein

100. Oostelijke hoek van veld met links het fabrieksterrein en rechts de zuidrand van het Sterrenbos

(94 t/m 100: nov. 2019)

101

102

103

104

105

106

107

- 101. Zuidgrens tussen akker en fabrieksterrein
- 102. Pad over akker, met links het park
- 103. Greppel en bomenrij op de rand van de akker, met daarachter de watergang rondom de autofabriek
- 104. Bomenrij van eik (rechts) en opslag in greppel
- 105. De rij eiken gaat in oostelijke richting over in een elzenrij
- 106. Laagstam fruitboomgaard vanuit oosten gezien
- 107. Restanten van de afrastering, met op de achtergrond het Sterrenbos

(101, 102: april 2016)
(103 t/m 107: nov. 2019)

4. BESCHOUWING

4.1. Tuin historie en tuinarchitectuur

Classicistische aanleg (17e en 18e eeuw)

De vroegste aanleg of terreininrichting van Wolfrath droeg voornamelijk een nutskarakter, met **moestuinen** tussen de grachten. Evenwel kan sprake zijn geweest van siermoestuinen, zoals vaker voor kwam rondom (Limburgse) kastelen en buitenplaatsen. Het laatste restant van de moestuin, ten oosten van de hoeve, en de enkele resterende fruitbomen, zoals zuidoostelijk van de poort langs de gracht, verwijzen nog naar dit nutsgebruik.

Buiten deze kern van het complex was de decoratieve aanleg - naar het zich laat aanzien - beperkt: de Grote Laan tussen de Venkebeek en doorgaande weg over de oude bouwlanden; en het Sterrenbos op enige afstand iets oostelijker van de kern.

De **Grote Laan** kende een bescheiden aanzet tot omstreeks 1800 en kreeg in ieder geval vóór 1832 haar huidige aanzien, inclusief overbrugging van de Venkebeek. Aan het lanenstelsel zijn in latere instantie de Kleine Laan (als verlenging vanuit de poort, ca. 1873-1885 en verlegging ca. 1904-1912) en Pasveld/Koestraat (als voormalige doorgaande weg, 1e helft 19e eeuw) toegevoegd. Het oostelijke verlengde van de Grote Laan is in de jaren 50-60 van de 20e eeuw verdwenen.¹⁰³ De eikenlaan aan de westzijde van de buitengracht volgt een ouder pad in noordelijke richting, maar kreeg pas na de Tweede Wereldoorlog haar huidige aanzien door een bosperceel. Het is niet uitgesloten dat tot ca. 1808 rondom de buitengracht, aan oost- en noordzijde, ook een pad met (laan)bomen aanwezig was.

Het lanenstelsel is aldus gefaseerd ontstaan, waarbij het huidige aanzien vooral in de 19e en begin 20e eeuw tot stand kwam.¹⁰⁴

Het **Sterrenbos** is onlosmakelijk met Wolfrath verbonden, als 'Wolfrather Bosch' en hakhout-productiebos, alsmede mogelijkwerijs in de functie van jachtbos en als decoratief onderdeel van de parkaanleg.¹⁰⁵ Frappant is dat de sloten aan de west-, zuid- en oostrand van het bos een recht en gegraven karakter kenden (op onder andere het kadastraal minuutplan), zodat het bos meer 'aangelegd' was dan een regulier productiebos in een beekdal. Eveneens opvallend is de afstand tot het omgrachte kasteelcomplex, waarbij het tussenliggende terrein volgens de Tranchotkaart uit ca. 1805 nog voornamelijk uit heide bestaat. Het bos is aan het begin van de 19e eeuw aan de west- en zuidzijde verkleind. Dit is vermoedelijk te relateren aan de afbraak van de noordelijke vleugel van het kasteel en de creatie van een zichtlijn en zichtlaan tussen kasteel en Sint-Janskerk te Nieuwstadt. Mogelijk heeft familie Kerens het bos aan de zuidzijde ingekort, zodat de middenlaan ook in het midden van de westelijke bosrand zou uitkomen.¹⁰⁶ Hoewel het niet uitgesloten kan worden dat er in de 17e en 18e eeuw parkaanleg heeft bestaan tussen kasteel en Sterrenbos, is hier geen enkele aanwijzing voor gevonden, zodat mag worden aangenomen dat dit niet het geval is. Overigens wordt ook het voor een Sterrenbos kenmerkende sterpatroon op geen enkele kaart of luchtfoto weergegeven. Wel is de middenlaan, vanuit het kasteel georiënteerd op de kerk van Nieuwstadt, een nog aanwezig historisch onderdeel van het boscomplex.

103 Op de topografische kaart, blad 60A, uitgegeven in 1958, zijn restanten van de laan nog aangegeven; daarna niet meer.

104 Zie: karantenartikel in De Limburger, 19 oktober 1999: volgens de criteria in de Monumentenwet 1988 moet sprake zijn van een tuin of park van minstens 1 ha, waarvan de aanleg dateert van voor 1850 en nog herkenbaar aanwezig; volgens onderzoek door Taken Landschapsplanning bv uit Roermond uit 1986 zou de Koestraat pas op de kaart uit 1866 (Kuypers) als laan weergegeven zijn [dit is echter niet correct; op kadastrale kaart 1819 en veldminuut 1842 is deze openbare weg al als laan zichtbaar] en de Kleine Allee zou pas in 1891 op kaart verschijnen, zodat het lanenstelsel rondom het Pasveld te jong is om tot het monument te behoren, aldus GS en B&W.

105 Zie: PHB, 1998, p. 15: de parforcejacht was een populair tijdsverdrif. Voor recreatieve doeleinden diende een sterrenbos als wandelgelegenheid.

106 De westelijke bosrand meet ca. 200 meter, waarbij de middenlaan op ca. 100 meter vanuit de hoek ligt. Mogelijk werd ook het zuidoostelijke hoekje van het bos destijds verwijderd om het bos een vierkant te laten lijken, waarbij een ca. 260 meter van de zuidelijke bosrand mogelijk perspectivisch beter uitkwam.

108

109

110

108. Laagstam fruitboomgaard met (links) elzensingel
109. Vml. toegangshek tot veld met betonnen paaltjes
110. Poortgebouw achter akkerrandbeplanting

(108, 110: april 2016)
(109: nov. 2019)

Situatie Kasteel Wolfrath: in kleur zijn bestaande elementen en in grijs zijn verdwenen elementen weergegeven. De rode stippellijn betreft de contour van het rijksmonument. (Bron ondergrond: www.pdok.nl/Kadaster).

Geconcludeerd mag worden dat de aanleg op Wolfrath niet prototypisch is voor de classicistische tuin-stijl. Wel kent de aanleg enkele kenmerkende uitingen, zoals de oprijlaan (Grote Laan) en de zichtlaan door het bos op de kerktoeren van Nieuwstadt. De Kleine Laan is pas laat toegevoegd en te beschouwen als eclectische representant van een classicistische zichtlaan. Hoewel de naamgeving een exemplarisch onderdeel van de classicistische aanleg zou doen vermoeden, vormen 'Grand canal' en 'Sterrenbos' in de thans bekende verschijningsvorm geen karakteristieke uiting van een classicistische aanleg. Bij beide onderdelen is sprake van een visueel-ruimtelijke relatie, maar niet van een compositie met meerdere samenhangende elementen (bijv. stervormig lanenpatroon) of bijbehorende decoratieve elementen (bijv. tuinbeelden, hagen of sierheesters).

Landschappelijke en overige aanleg (19e eeuw)

De landschappelijke aanleg van Wolfrath concentreert zich binnen de grachten, waarbij de kadastrale aanduiding in 1819 en de ouderdom van enkele bomen duidt op een realisatie van dit **landschappelijke parkdeel** omstreeks 1804-1819.¹⁰⁷ Het betreft een eenvoudige vroeg-landschappelijke aanleg met nadruk op naar binnen gerichte beleving van een open (parkachtige) ruimte met weinig contact naar omliggend terrein, dat kan worden getypeerd als 'landschapskamer'. Vanuit dit park speelde de beleving van kasteel, waterpartijen/grachten en diversiteit van sierheesters en bomen een rol. Opvallend en kenmerkend is dat er geen vergraving van grachten tot golvende of slingerende waterpartijen plaatsvond. Hooguit is sprake geweest van verbreding van de oostelijke binnengracht tot een vijver met eiland. In de hoeken van het terrein tussen binnen- en buitengracht zijn lichte ophogingen aangebracht, waarover het pad geleid is. De vermoedelijk later toegevoegde haagbeukberceau benadrukt extra de beslotenheid van het park en de gerichtheid van het zicht op het kasteel.

De door Res Nova geopperde relatie van betrokkenheid van Soiron tussen interieur en tuin is vooralsnog niet bewezen of te bewijzen.¹⁰⁸ Soiron was betrokken bij diverse verbouwingen van kastelen en buitenplaatsen, maar de betrokkenheid bij tuinen was minder groot in aantal en vaak op de kleinere schaal van een stadstuin.¹⁰⁹ De stijl die uit de overgeleverde tekeningen van Soiron spreekt is te typeren als rococo of zeer vroeg-landschappelijk met (half-)geometrische vormen, sterk slingerende paden of doolhof- of labyrint-achtig karakter. Daarnaast zijn er ontwerptekeningen van hem bekend, zoals voor bij het huis van zijn zuster en zwager in Canne, die wel neigen naar de 'landschapskamer' met rondwandeling zoals bij Wolfrath.¹¹⁰

De thans als '**Grand Canal**' aangeduide waterpartij is omstreeks 1805-1819 aangelegd, vermoedelijk in relatie tot de ontginning van het heideterrein tussen kasteelcomplex en Sterrenbos. Mogelijk stond de aanleg ook in verband met de verbreding van de binnengracht tot vijver met eilandje, aangezien de middellijn van het Grand Canal samenvalt met het midden van het eilandje.¹¹¹ Naast een uitzicht vanaf de rondwandeling binnen de grachten over het Grand Canal lijkt een relatie met de tuin- en parkaanleg niet aanwezig. Ook valt de middellijn van de waterpartij niet samen met de middenlaan van het Sterren-

107 Er is geen direct bewijs voor het moment dat het landschappelijke park tussen binnen- en buitengracht werd aangelegd. Het kadastrale minuutplan geeft in 1819 al wel een 'lusttuin' aan, maar enkel op een klein gedeelte van het terrein. De stijl (naar het huidige aanzien en zoals op luchtfoto's uit v.a. 1930-1940 in vrijwel vergelijkbare aard) en het momentum van modernisering van het gehele complex door familie Kerens, maken een datering aan het begin van de 19e eeuw aannemelijk.

108 Res Nova, 2006, p. 8-9, 81.

109 Geopperde betrokkenheid van Soiron bij buitenplaatsen, zie o.a.: Hillenraad (<http://www.loegiesen.nl/toponiemen/KasteelHillenraad.htm>), Wylre (https://nl.wikipedia.org/wiki/Kasteel_Wylre; <http://www.erfgoedhoveniers.nl/projecten/project-kasteel-wylre/>)

110 Zie: Tromp, 2012, p. 301. Tromp, deskundige op het gebied van vroege landschapsstijl, noemt Wolfrath echter niet als mogelijk tuinontwerp van Soiron, terwijl hij wel bekend was met de betrokkenheid van Soiron bij de modernisering van het interieur omstreeks 1803-1808.

111 Een 'grand canal' in de tuinarchitectuur is over het algemeen een brede waterpartij die samenvalt met een zichtas, meestal in relatie tot het hoofdhuis, om de diepte van de aanleg te benadrukken. Een grand canal is een typisch stijlelement van het classicisme (barok), waarbij in geval van Wolfrath zowel de vorm van het kasteel in relatie tot de situering van de waterpartij, alsmede de periode waarin het element tot stand kwam, enigszins opmerkelijk of ongebruikelijk zijn. Was de waterpartij bedoeld om vanaf een wandelpad door de landerijen, dus vanuit het oosten over het water, terug te kijken op het kasteel?

Tuinstitijlen

De classicistische stijl

In het Nederland van de Gouden Eeuw vindt de geometrische, proportionele stijl, zoals deze vanuit de klassieke idealen in Italië was opgeleefd, gehoor bij de stedelijke elite. Tot deze vroeg-17e eeuwse humanistische, kunstzinnige elite behoorden met name de kringen rond de stadhouder.¹

Binnen de Classicistische stijl zijn het 'Hollands Classicisme' en het 'Frans Classicisme' te onderscheiden. Kenmerkend voor beide richtingen is een duidelijk symmetrische opbouw van het terrein waarbij gebruik gemaakt wordt van rechte lijnen (veelal lanen), vierkante (soms omgrachte) percelen, en in alle gevallen een centrale as van symmetrie met eventueel haaks daarop verschillende dwars-assen. Deze parken waren over het algemeen van behoorlijke omvang en kenden een nadruk op het sieraspect. De huizen werden in de centrale symmetrie-as geplaatst, waardoor er een perspectivische werking ontstond. In een classicistische aanleg werd het huis zeer zorgvuldig in de parkaanleg geïncorporeerd.

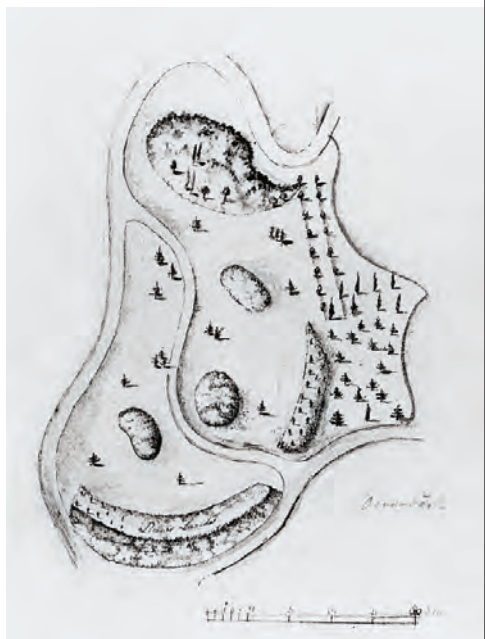
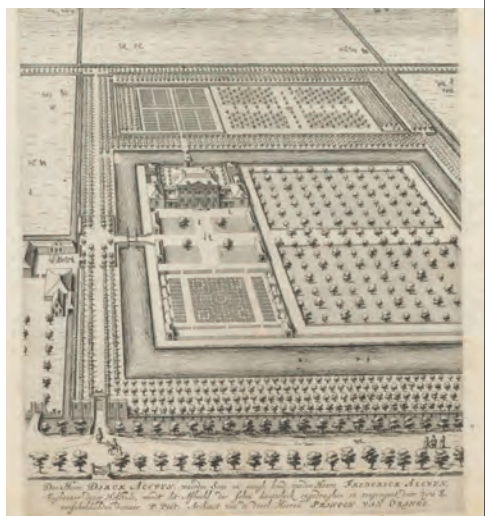
Wanneer het terrein van de aanleg duidelijk begrensd en omsloten werd vormgegeven en er dientengevolge nauwelijks een relatie met het omliggende landschap bestond, wordt gesproken van het 'Hollands Classicisme'. In deze terreinen is in veel gevallen sprake van een nauwe relatie tussen het huis en de tuin als één gezamenlijk architectonisch concept. De relatie uit zich bijvoorbeeld in de symmetrie, zichtlijnen en maatverhoudingen die zich vanuit het huis voortzetten in de tuin. Water in de vorm van grachten en vijverpartijen speelt een belangrijke rol in de opdeling in compartimenten en versiering van de tuin. Hagen delen de tuin verder op en bloemperken sieren de omgeving van het huis. Boomgaarden en moestuinen worden in veel gevallen opgenomen in de tuinaanleg. Vaak is de classicistische aanleg later omgevormd of verdwenen. Op buitenplaatsen als Gunterstein en Slot Zuilen is de classicistische hoofdstructuur nog redelijk goed waarneembaar.

In de loop van de zeventiende eeuw, globaal na 1690, kwam het echter steeds vaker voor dat de symmetrie-as zich ook buiten de eigenlijke aanleg, over de bijbehorende agrarische gronden, uitstreckte. In dat geval wordt gesproken van het 'Frans Classicisme'. De lange, uitgestrekte as gaf daarbij de indruk dat de aanleg oneindig was. Andersom gezien was het huis reeds vanuit de verre omgeving zichtbaar en domineerde het beeld. De hoofd-as kon zowel uit een rechte zichtlaan als uit een zichtkanaal bestaan. In veel gevallen was er sprake van een orthogonaal stelsel van lanen dat zich uitstreckte over het omliggende landschap en de richting en maat van de verkaveling dicteerde. De tuinen zelf werden veelal rijk versierd met onder meer gedecoreerde velden (bv. parterres de broderie), tuinbeelden, vijvers, doolhoven, fonteinen, cascades, loofgangen en latwerken.

De Landschapsstijl

Onder invloed van de denkbelden van bijvoorbeeld de Fransman Jean Jacques Rousseau, maar ook van de Engelsman Alexander Pope en de Nederlandse filosoof Spinoza maakt de voorliefde voor een gekunstelde en mathematische natuur plaats voor een waardering van de wilde, ongerepte natuur. Dit uit zich in de tuinkunst in een liefde voor een glooiend landschap, begroeide heuvels, uitbundige boomgroepen en natuurlijk ogende gebogen waterlopen of zelfs watervallen. Essentieel is de beleving van dit gemaakte landschap vanaf rondwandelingen. Om de gevoelens die de aanleg oproept (of geacht wordt op te roepen) te versterken krijgt het park een afwisseling tussen open en besloten plekken en wordt verfraaid met beelden uit de oudheid, vervallen tempels, graftombes, kunstmatige ruïnes of borden met poëtische teksten.

Een aanleg in de zo genoemde Landschapsstijl werd in Nederland veelvuldig toegepast vanaf de late achttiende en gedurende de gehele negentiende eeuw. Daarbij is een onderscheid te maken in een vroege en in een late vorm. De eerste landschappelijke veranderingen in Nederland, aangeduid als 'Vroege Landschapsstijl', omstreeks 1750 voor het eerst en na circa 1780 algemeen toegepast, betroffen voornamelijk beperkte

¹ Zie onder meer: Oldenburger-Ebbens, Backer en Blok, 2000; De Jong, 1993; Bezemer-Sellers, 2001.

omvormingen van bestaande formele tuinen en parken. De belangrijkste kenmerken zijn: een kleinschalige omvorming van terreingedeelten door de aanleg van slingerpaadjes in hakhoutbossen, slingerende waterlopen en het opwerpen van kleine heuvels in het terrein. Dergelijke vroeg landschappelijke elementen lagen veelal los van het huis. De bestaande structuren en de aanwezige hoofdropzet van het terrein werden behouden.

Vanaf circa 1815 werden terreinen meer in hun totaliteit, veelal door grootscheepse vergraving, omgevormd tot een ruime aanleg met grote glooiende open weiden met solitaire bomen en boomgroepen, paden volgens wijde bogen en grote waterpartijen met flauw gebogen oeverlijnen, en waarbij een visuele relatie met het hoofdhuis, de bijgebouwen en het omliggende landschap werd gelegd. Bij deze zogenaamde 'Late Landschapsstijl' werden de agrarische gronden en de agrarische gebouwen veelal als onderdeel van de aanleg beschouwd en een versierende waarde toegedicht. In dit samengaan van sieraanleg en nutsfunctie werd de verbeelding van het ideale Arcadische of pastorale landschap gezien.

In de tweede helft van de negentiende eeuw kwam er in de tuinarchitectuur meer aandacht voor toepassing van bloeiende heesters, vaste planten en rijkbloeiende eenjarigen in de omgeving van het huis. Binnen de aanleg in Landschapsstijl werden daarom langs de paden vaak bont gekleurde mozaïekperken aangelegd en vakken met rijkbloeiende (stam-)rozen. Ook de verspreide plaatsing van kuipplanten droeg in die dagen bij aan de versiering van de tuin. Dit werd gestimuleerd door het beschikbaar komen van nieuwe soorten, die ofwel nieuw gewonnen waren, ofwel uit verre landen werden ingevoerd.

Aan het eind van de negentiende eeuw, en in een enkel geval ook nog in het begin van de twintigste eeuw, werd vaak een schabloonmatige vorm van de landschapsstijl toegepast, waarin de nadruk meer lag op de toepassing van de vormtaal dan op het bereiken van een zorgvuldig overwogen totaalcompositie. In gevallen waarbij het accent vooral werd gelegd op het toegepaste beplantingssortiment (heesters en bomen) en dit de totaalindruk overheerste, wordt wel gesproken van gardeneske landschapsstijl.

Uitingen van de landschapsstijl domineren thans veelal het aanzien van de buitenplaatsen, met grote en lange vijverpartijen en schilderachtig omzoomde weides.

bos. Hoewel de waterpartij een nadrukkelijk aanwezig element betreft, die tevens een relatie legt tussen kasteelcomplex en Sterrenbos, valt niet uit te sluiten dat de aanleg van de waterpartij een hoofdzakelijk praktisch of functioneel doel kende. Daarbij kan worden gedacht aan ontwatering van de gronden of een visvijver.¹¹² Gezien de oorspronkelijke brede maatvoering van de waterpartij en situering tussen kasteelcomplex en Sterrenbos, wordt vooralsnog uitgegaan van een esthetisch (deel)belang.

Wat betreft de landschappelijke aanleg wordt geconcludeerd dat deze uitsluitend binnen de omgrachting ligt, in een voor de eerste helft van de 19e eeuw karakteristieke vorm met gebogen wandelpaden, doorzichten, sierbeplanting en parkbomen.

¹¹² Zie: Renes, 1988, p. 127-128.

Buitenplaatsbiotoop van Kasteel Wolfrath: historisch en landschappelijk relevante onderdelen van de buitenplaats, die bepalend zijn voor het aanzien en karakter. Deze bestaat uit de volgende onderdelen:

- hoofdhuis (kasteel)
- bijgebouwen (poortgebouw)
- waterpartijen (binnen- en buitengracht, Grand Canal)
- parkaanleg (Sterrenbos, landschapspark)
- lanenstelsel (Grote en Kleine Allee, Pasveld)
- zichtlijnen (vanaf kasteel door Sterrenbos op kerk Nieuwstadt, over Grand Canal, door Kleine Allee op poort, vanuit landschapspark)
- zichtveld (vanaf voorplaats naar zuidoosten tot Sterrenbos)
- moestuin (ten zuidoosten van poortgebouw)
- bos (tussen buitengracht en Venkebeek)
- landerijen / open ruimte als invloedsfeer van of blikveld rondom hoofdhuis
- ontsluitingsstructuur waaraan buitenplaats gevestigd is (Holtummerweg, Gouv. G. Ruijs van Beerenbroucklaan)
- watersysteem als landschappelijke drager (beken)

De rode stippellijn betreft de contour van het rijksmonument.
(Bron ondergrond: www.pdok.nl/Kadaster).

4.2. Ruimtelijke context: landschap en omgeving van Wolfrath

Buitenplaatsen zijn van oudsher dynamische complexen, die in functie en vorm in de loop der tijd mee veranderden in nieuwe opvattingen over wonen, landbouwproductie en natuurbeleving. Het hoofdhuis vormde daarin vaak een letterlijk en figuurlijk middelpunt. Als uitgangspunt kan de buitenplaats als cultuurhistorische entiteit worden genomen, met eigen invloedsgebied, identiteit en kenmerken. De begrenzing van de invloedzone is bepaald door de reikwijdte van de bewuste beïnvloeding van het landschap. Het gaat dus hier niet (alleen) om de omvang van het eigendom, dat immers sterk kan variëren in de loop der tijd, maar (ook) om de omvang van de cultuurhistorische aanleg, die ruimtelijk leesbaar dan wel beleefbaar is. Om de relaties binnen de buitenplaats te duiden, zijn de historisch relevante onderdelen van de buitenplaats in kaart gebracht.¹¹³

Rondom Wolfrath is een beeld te verkrijgen van de historische landschappelijke opbouw, zoals deze vanaf de Middeleeuwen rondom een Limburgse (kasteel)hoeve tot stand kwam. Vanuit het agrarische systeem lag de dorpsbebouwing op de overgang van hogere naar lagere gronden, waarbij de bouwlanden zich op de hogere gronden bevonden (ten westen van Wolfrath) en de lagere gronden in gebruik waren als wei- en hooilanden (ten zuiden en noorden van Wolfrath).

Aangezien Wolfrath in hoofdzaak altijd een bescheiden kern met daar omheen voornamelijk op productie gerichte gronden heeft gekend, gaat de invloedzone van Wolfrath verder dan enkel de parkaanleg. De ligging van Wolfrath tussen de Venkebeek en Lintbeek is karakteristiek, alsmede de overgang tussen de oude bouwlanden (tussen Holtum en de Venkebeek), beekdalgronden (ten noorden van de Lintbeek) en voormalige heidegronden of jonge heideontginningen (ter plekke van de huidige fabrieksgebouwen). De afwisseling van productievormen, zoals akkers, weilanden, boomgaarden en productiebossen (o.a. hakhout, populier), of restanten daarvan, vormen het karakteristieke landschapspatroon. De herkenbaarheid van de landschappelijke structuur van bouwlanden en velden tussen beken, paden en lanen, is afhankelijk van de openheid van de ruimtes en continuïteit van de lijnstructuren.

Op basis van bovenstaande wordt tot de volgende ruimtelijke begrenzing gekomen, in grote lijnen overeenkomstig met de contour van het rijksmonument: de oude doorgaande weg Maastricht-Roermond (Holtummerweg) vormt de westelijke grens, de Lintbeek de noord- en oostelijke grens en de vml. erfgrans in verlengde van de Grote Laan (met ten zuiden daarvan de Holtummerheide) de zuidelijke grens. Het bos lag tegen de oostgrens en volgt in de grillige noordoostzijde de beekloop en in de rechte west- en zuidzijde de verkaveling van de rationele ontginning.

4.3. Ruimtelijke essentie

Op hoofdlijnen beschouwd kent Wolfrath een karakteristieke ontwikkeling van kasteel (als lokaal machtscentrum) naar bescheiden buitenplaats. De ruimtelijke opzet dateert uit de 17e of 18e eeuw, met relevante wijzigingen omstreeks 1808 (Grand Canal) en 1904 (Kleine Laan). De sierfunctie bevindt zich binnen de omgrachting van het kasteelcomplex. Voor het landgoed is de nutsfunctie constant van belang geweest: landerijen die werden bewerkt vanuit kasteelhoeve op voorburcht, jacht die plaatsvond onder meer in het bos en boomgaarden op verschillende locaties en van wisselende omvang.

Wat betreft compositorische aspecten buiten het omgrachte kasteelcomplex is sprake van zichtassen vanaf het kasteel door de middenlaan van het 'Sterrenbos' op de Kerk van Sint-Jan in Nieuwstadt, over het 'Grand Canal' en eiland op de zuidvleugel van het kasteel en vanuit de Kleine Laan op de poort.

¹¹³ Dit is gebeurt conform de methode die is ontwikkeld voor de Utrechtse Buitenplaatsbiotoop. Een buitenplaatsbiotoop is een verzameling van de cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende structuurdragers van een buitenplaats, die op kaart zijn gezet (huizen, bijgebouwen, lanen, waterpartijen, enz.). Het laat zien dat een buitenplaats meer is dan een hoofdhuis aan de weg, waarbij ook de omgeving en invloedsfeer van een buitenplaats in beeld worden gebracht. Zie: www.provincie-utrecht.nl/buitenplaatsbiotoop; Dam, K. van, E. Blok, R. Blijdenstijn, *De Utrechtse Buitenplaatsbiotoop Kenmerken en Ambities*. Vecht, Stichtse Lustwarande, Langbroekerwetering, Laagte van Pijnenburg, Amersfoortseweg, Valleilandgoederen, Amelisweerden, Landgoed Linschoten en Kasteel De Haar, SB4 / Provincie Utrecht, oktober 2014.

Luchtfoto, 2019.
(Bron: www.pdok.nl/Kadaster).

Algemeen historische waarde	Ensemblewaarde	Tuinhistorische waarde	Tuinarchitectonische waarde	Landschapshistorische waarde	Gebruikshistorische en belevingswaarde
- ouderdom - representatie culturele, soc.-econ., geestelijke ontwikkeling - representatie geografische, landschappelijke, bestuurlijke ontwikkeling - representatie technische, typologische ontwikkeling - innovatief/vroeg/pionier - wetenschap/informatie	- samenhang - situering t.o.v. omgeving	- representatie tuingeschiedenis - representatie stijl/ontwerper/oeuvre - idee/motief - horticulurele, beplanting of dendrologische aspecten - materiaalgebruik/ornamentiek	- compositie - ontwerp kwaliteit/esthetiek - bewuste onderlinge samenhang en ordening onderdelen	- kenmerkendheid gebiedsontwikkeling/-ontginningsgeschiedenis en inrichtingswijze - samenhang met ondergrond	- afleesbaarheid gebruik, continuïteit, verhaal en gelaagdheid - ruimtelijke kwaliteit en verzorgdheid - historische gebeurtenis - prominente personen - herinnering - beeld/silhouet

Tabel: aspecten die een rol kunnen spelen bij betreffende deelwaarden in tuinhistorische waardenstelling.

5. WAARDENSTELLING

5.1. Waarderingsmethode

De in onderliggend rapport gevolgde waarderingsmethode is afgestemd op de 'Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek' en richtlijnen 'Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening'.¹¹⁴ Hierin wordt onder meer nadruk gelegd op het belang van goede doorgronding van de ontwikkelingsgeschiedenis van een plek en een heldere en verifieerbare methode om te komen tot een duidelijke representatie van de waarden in beschrijvingen en tekeningen.

Bij een waardebepaling kan zowel sprake zijn van een externe als van een interne waardestelling. Bij de externe waardestelling wordt het onderzoeksgebied als geheel gerelateerd aan de nationale of regionale betekenis en de positie ten opzichte van vergelijkbare gebieden in Nederland of de regio.

De interne waardestelling vindt plaats op deelgebied- en elementsniveau, waarmee wordt bedoeld dat de waarden van deelgebieden en elementen op het terrein in relatie tot het onderzoeksgebied als geheel worden afgewogen, en dus in principe niet gerelateerd worden aan vergelijkbare elementen in andere gebieden. Een nadere waardering op deelgebied- of elementsniveau geeft inzicht in de specifiek aan een plek of element toe te kennen betekenis, waarbij oudere, meer gave en meer in samenhang verkerende zaken een hogere verwachtingswaarde kennen. Welke elementen zijn in de loop der tijd ongewijzigd en behoren tot de kern of het karakter van het gebied? Of welke elementen zijn later ingevoegd, maar op zorgvuldige wijze waarbij een nieuwe samenhang met de oudere situatie is ontstaan? Zo ontstaat ook een onderscheid tussen hoofdstructuren, bijzonderheden en bijzaken: wat kan zonder impact worden verwijderd en wat draagt bij tot de essentie van dit landschap.

In de waardestellingen zijn de volgende aspecten in ogenschouw genomen:

- algemeen historische waarde: deze waarde wordt bepaald door representatie van culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling, representatie van geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkeling, representatie van technische en/of typologische ontwikkeling, of te typeren als innovatief, vroeg of pionier. In deze is met name het ontstaan en de ontwikkelingsgeschiedenis van belang, niet (enkel) het huidig aanzien. In deze is de ouderdom op zich niet bepalend voor de waarde, maar wel een belangrijke graadmeter voor de beleving, bijzonderheid (zeldzaamheid) en continuïteit in vorm en functie (gaafheid). Te meer omdat groen erfgoed een grotere vergankelijkheid kent (ten opzichte van 'rode elementen'), zijn oudere elementen in de regel ook zeldzamer.
- ensemblewaarde: deze waarde wordt bepaald door de context of samenhang: een object kan onderdeel zijn van een structuur of patroon, dat ruimtelijk/fysiek of in betekenis met elkaar in verbinding staat. Een dergelijke relatie kan bijvoorbeeld bestaan uit een logisch en als geheel gerealiseerd ontwerp waarbij een object dient als onderdeel van een groter geheel (ontginning, tuin) of bijvoorbeeld als begeleiding van een weg of perceelsgrens.
- tuinhistorische waarde: deze waarde volgt uit een belang voor de geschiedenis van de (tuin)architectuur en/of tuinhistorie, voor het oeuvre van de (tuin- en landschaps)architect, wegens het idee achter de aanleg en/of motief van de opdrachtgever, vanwege de afleesbaarheid van de historische gelaagdheid, vanwege de esthetische en ruimtelijke kwaliteiten (van het ontwerp), ornamentiek en/of afwerking, vanwege de compositie, onderlinge samenhang en/of ordening van onderdelen, of vanwege het (innovatieve) materiaalgebruik, horticulturele traditie, gebruikte beplanting en/of dendrologische aspecten. Hierin spelen onder meer de tuinstijlen een rol.
- gebruikshistorische waarden: Gebruikshistorische waarde komt voort uit een belang vanwege (de ordening, samenhang of inrichting van onderdelen, passend bij) een (historisch) gebruik, functie of productie, of als herinnering aan een historische gebeurtenis of prominente bewoner (herinneringswaarde), gebruiker of opdrachtgever. Hierbij speelt ook de gaafheid ten opzichte van de primaire vorm: in de loop der tijd kunnen vorm en functie gewijzigd zijn, waarbij de primaire vorm is aangetast in fysieke staat en/of herkenbaarheid. Er wordt waarde toegekend aan een element of structuur

114 Hendriks, L., R. van Immerseel, *Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek, Voor waardestellingen van groen erfgoed*, 2012; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening, Aanwijzingen en aanbevelingen*, Amersfoort, 2013.

Cultuurhistorische waardenstelling van de gebieden in de omgeving van Wolfrath.
(Bron ondergrond: www.pdok.nl/Kadaster).

die in het verleden nadrukkelijk een functionele rol heeft gespeeld (die thans nog herkenbaar is), bijvoorbeeld een wal of bomenrij, pad of waterloop.

- **belevingswaarde:** Hier speelt het belang van afleesbaarheid van (historisch) gebruik, continuïteit, verhaal en gelaagdheid, van ruimtelijke kwaliteit en verzorgdheid, en van aanzicht, beeld of silhouet. Ook de ouderdom van bomen kan bijdragen aan de belevingswaarde. Belevingswaarde is in principe niet gerelateerd aan openbaarheid of toegankelijkheid van plekken.

De waardering wordt uitgedrukt in de volgende kwalificaties:

- hoog (blauw): essentieel en onlosmakelijk onderdeel in de cultuurhistorische waarde;
- positief (groen): belangrijk onderdeel in de cultuurhistorische waarde, bijvoorbeeld vanwege de instandhouding en afleesbaarheid van de ontwikkelingsgeschiedenis;
- indifferent (geel): geen wezenlijk onderdeel in de cultuurhistorische waarde.

Een waardestelling is geen absoluut gegeven, maar dient om een gewicht (of weging) toe te kennen en om met elkaar in gesprek te gaan over unieke of bijzondere kenmerken. Naarmate een hogere waarde is toegekend, zal een meer krachtig argument benodigd zijn om deze waarde aan te tasten.

5.2. Rijksmonument

Wolfrath is aangewezen als complex historische buitenplaats, waarmee de verschillende onderdelen inclusief directe omgeving van het kasteel als zijnde 'parkaanleg', als samenhangend ensemble zijn beschouwd. Dit complex is in 2002 aangewezen, mede op basis van een bezoek van de Raad voor het Cultuurbeheer in 1992 en een voorstel tot aanwijzing uit 1997.¹¹⁵ De Raad voor het Cultuurbeheer concludeerde in 1993 ten aanzien van beschermenswaardige buitenplaatsen in de provincie Limburg dat slechts zes parken zo waardevol werden bevonden dat bescherming werd aanbevolen, terwijl reeds zeven buitenplaatsen eerder waren beschermd. Wat betreft Wolfrath luidde het advies van de Raad: *"Het 17e eeuwse kasteel met bijgebouwen van verschillende datum is dubbelomgracht. Achter en terzijde van het huis oude boomgroepen, solitaires en slingerende grintpaden. Mooie lindelane. Terzijde links een wandelbosje, terzijde rechts een eilandje en een restant van een 'grand canal'. Een wezenlijk onderdeel als het sterrenbos behoort aan een andere eigenaar toe. In de nabijheid rukken de Volvo-fabrieken op. De gehele aanleg van Wolfrath komt in aanmerking voor bescherming op hoofdlijnen".*¹¹⁶

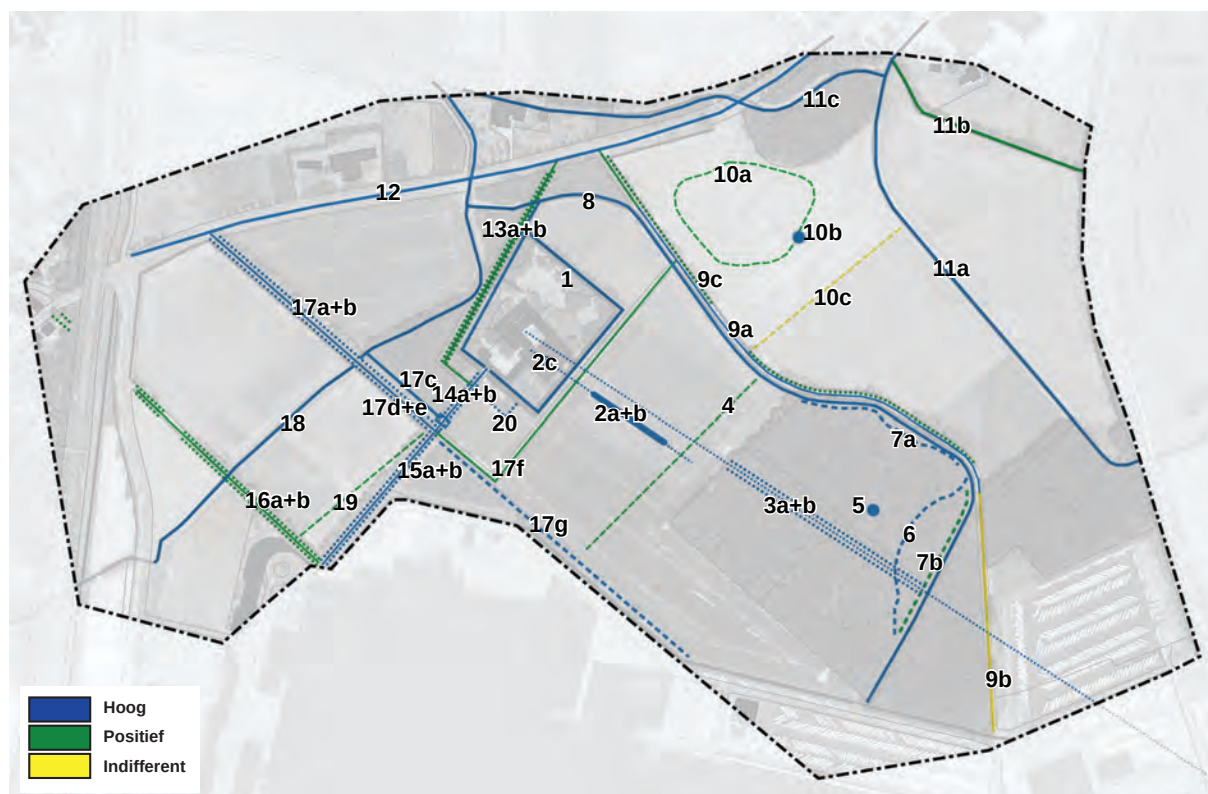
5.3. Externe waardering

Vanuit bovenstaande informatie, interpretatie en beschouwing kan worden geconcludeerd dat Wolfrath een grote historische relevantie kent. Op gebied van algemeen historische waarden, ensemble waarden, tuinhistorische waarden, tuinarchitectonische waarden, landschapshistorische waarden en gebruikshistorische en belevingswaarden scoort het complex hoog. Dit sluit tevens aan bij de status als rijksmonument.

Wolfrath betreft in het algemeen een bijzonder gaaf ensemble van omgracht hoofdgebouw (kasteel), poortgebouw annex (voormalige) hoeve met voorplein, landschappelijk park tussen binnen- en buitengracht met voormalige moestuin, lanenstelsel rondom het Pasveld, akker aan oostzijde met rechthoekige vijver (het 'Grand Canal') en daarachter een oud bos (het 'Sterrenbos'). Hoewel van enkele onderdelen de ouderdom en samenhang onzeker blijft, kan worden vastgesteld dat in hoofdopzet sprake is van een 17e eeuwse gebouwencomplex met grachten, voormalige nutstuinen en hakhoutbos, dat aan het begin van de 19e eeuw als residentie is gemoderniseerd met aanleg van een vroeg-landschappelijk park en verdere ontginning van de omliggende gronden. Het is met name de combinatie van aspecten die in de waardering van Wolfrath tot uiting komt: er zijn meer kasteelcomplexen in Limburg en er bestaan terreinen die in tuinhistorisch- en -architectonisch opzicht representatiever zijn; daarentegen resteren er relatief weinig complexen van hoge ouderdom en authenticiteit waar verschillende aspecten van een residentie van de lage adel op zodanige exemplarische wijze samenkomen.

¹¹⁵ RCE, Dossier Wolfrath. Aanvankelijk zou ook het Pasveld onderdeel worden van het beschermde complex, maar dit is mede onder druk van Volvo/Nedcar en invloed van de minister herzien, zie: Binnenlands Bestuur, 14-8-1998, p. 33-34. In deze periode is ook het tuinhistorisch onderzoek door PHB uitgevoerd.

¹¹⁶ PHB, 1998, p. 25-26. In 1992-1993 waren kasteelcomplex en omliggende landerijen in verschillende handen: het eerste bij familie Paulides, de omgeving bij verzekeringsmaatschappij AMEV.

Cultuurhistorische waardenstelling van de elementen in de omgeving van Wolfrath.
(Bron ondergrond: www.pdok.nl/Kadaster).

Hieronder wordt de waardering aangevuld met in onderliggende rapport verkregen inzichten.

Algemene historische waarde: hoog

- vanwege de hoge ouderdom van het complex en onderdelen, alsmede de relatief ongewijzigde hoofdropzet sinds begin 19e eeuw;
- vanwege de representatie van een lokaal machtscentrum en woning gegoede familie;

Ensemblewaarde: hoog

- vanwege de karakteristieke situering tussen beeklopen en aan een historische doorgaande (inter-) nationale hoofdweg;
- vanwege de gave samenhang tussen kasteel, voorburch met poortgebouw annex hoeve, omgrachting, landschapspark binnen de omgrachting en omliggende landerijen met lanen, rechthoekige vijver en bos;

Tuinhistorische waarde: hoog

- vanwege de ouderdom en gaafheid van het landschapspark binnen de omgrachting, alsmede de relatie tussen vijver in gracht, rondwandeling en rechthoekige vijver ('Grand canal');
- vanwege de ouderdom van de lanen en karakteristieke en zeldzaam geworden sortiment van lindeboomsoorten;

Tuinarchitectonische waarde: hoog

- vanwege het lanenstelsel als representatieve entree tot het kasteel;
- vanwege de verbinding van de kern van het kasteelcomplex met de omgeving via zichtlijnen op de poort, over rechthoekige vijver ('Grand Canal') en via de middenlaan door het bos op de kerk te Nieuwstadt;

Landschapshistorische waarde: hoog

- vanwege de herkenbare gradiënt in het landschap van hoger gelegen (voormalige) bouwlanden en lager gelegen weides aan de beeklopen;
- vanwege de geleidelijk ontwikkelende economische dragers van het landgoed, waartoe bouwlanden, (beek)weides, (hakhout)bos en boomgaarden behoorden;
- vanwege de ondertussen historisch geworden ruilverkaveling met oog op regionale ruimtelijk-economische ontwikkeling ter verbetering van de ontsluiting en ontwatering van landerijen, met als gevolg nieuwe wegen en (populieren)bossen;

Gebruikshistorische waarde: hoog

- vanwege de gave representatie van een landgoed als economische eenheid met kasteelhoeve en omliggende productieve gronden;
- vanwege de herkenbare oorspronkelijkheid van de Grote Laan als hoofdtoegang en oprijlaan tot het kasteelcomplex;
- vanwege de aanwezigheid van een oud bos, dat als voormalig hakhoutbos te relateren is aan benodigd geriefhout en de aan een buitenplaats gerelateerde jachthoutoefening, dat als bos reeds voor 1800 bestond en vanaf ca. 1860 geen structurele ingrepen heeft gekend;
- als residentie van regionale bestuurders en tweede kamerleden jhr. Guillaume D.A. en diens zoon jhr. mr. Edmundus W.A. Kerens de Wolfrath, alsmede Commissaris der Koningin van Limburg (gouverneur) en Minister-President jhr. Charles J.M. Ruijs de Beerenbrouck;

Belevingswaarde: hoog

- vanwege de afleesbare historiciteit van het complex;
- vanwege het in de omgeving karakteristieke oprijzende silhouet van kasteelpark en 'Sterrenbos'.

5.4. Interne waardering gebieden***Datering:***

I = voor 19e eeuw

II = voor 1808

III = voor 1832

IV = voor 1880

V = voor 1930

VI = voor 1965

VII = voor 1988

VIII = na 1988

Nr.	Object/naam/ huidige situ- atie	Globale date- ring huidig gebruik	Globale datering verschij- nings- vorm	Wijzigingen / authenticiteit	Bijzonderheden/toelichting
A	Kasteelcom- plex	VIII	I	bebouwing vanaf 14 eeuw, omgrach- ting 17e eeuw, verbouwingen ca. 1808 en 1905	thans in gebruik als gastenverblijf en conferentieoord
B	Veld, maïsak- ker	I	VII		deels en periodiek in gebruik als boom- gaard
C	"Sterrenbos", gemengd loofbos	I	III	voor 18e eeuw al bos, in ca. 1808- 1832 verkleind, herplant ca. 1860	vml. hakhout- en jachtbos bij Wolfrath; thans eik, Amerikaanse eik, es en berk, min of meer regelmatige aanplant van hazelaar
D	populierenbos	VII	III	voor 1813 bos omgezet in bouwland, na 1965 beplant met populier	vml. onderdeel bos bij Wolfrath, mogelijk bewust afwijkende hoek
E	veld, maïsak- ker	I	I	aan zuidzijde aangesneden na vesti- ging autofabriek (1967)	deels en periodiek in gebruik als boomgaard, bewust omgezet van bos in bouwland
F	Kersenboom- gaard	VII	VII	na afscheiding terrein autofabriek (ca. 1967) ingericht	enige restant en verwijzing naar fruit- teelt, zeldzaam wordend
G	parkeerplaats	VIII	VIII	vml. voorterrein met moestuin, ca. 2018 ingericht voor parkeren	oude beukenhaag vormt rand
H	gemengd loofbos	VI	I	ca. 1950-1958 met bos beplant	geen compositorisch onderdeel; periodiek in gebruik als boomgaard; ontneemt zicht op kasteel vanaf door- gaande weg
I	gemengd loofbos	VIII	I	gefaseerd begroeid geraakt	vml. beekweide, onderdeel Holtummer Schaag, vml. waterberging
J	veld	I	I	deels: verlegging toegangslaen ca. 1828	vml. bouwland bij Wolfrath
K	"Pasveld"	I	I	deels: verlegging Kleine Laan ca. 1904-1912	vml. bouwland v. Wolfrath, deel ten oos- ten v. Venkebeek 1813-1819 ontgonnen; periodiek gebruikt als boomgaard
L	omgeving Nedcar	VII	VIII	na vestiging autofabriek (1967) geheel gewijzigd	
M	"Molenveld"	I	VIII	gewijzigd door aanleg A2 en elektri- citeitsstation	vml. bouwland
N	elektriciteits- station	VIII	VIII		ter plekke van bouwland bij Wolfrath
O	complex "Pool- molen"	I	V	watermolen uit ca. 1662, verbouwd ca. 1883	gebouwencomplex met erf en tuin; met historische hoogstamfruitbomen
P	gemengd loofbos	VIII	VIII	gefaseerd begroeid geraakt	vml. beekweide, onderdeel Holtummer Schaag
Q	gemengd loofbos	VII	VII	tussen 1965 en 1979 aangeplant	vml. Hunnebeemd, mogelijk in relatie tot ruilverkaveling aangelegd
R	complex "Kats- beekermolen"	I	VI	watermolen tussen ca. 1800 en 1944	gebouwencomplex met erf
S	veld, agrarisch gebied	I	VI	gefaseerd gewijzigd	vml. beekweide, onderdeel Holtummer Schaag gefaseerd ontgonnen
T	populierenbos	VII	VII	tussen 1965 en 1979 aangeplant	mogelijk in relatie tot ruilverkaveling
U	populierenbos	VII	VII	tussen 1965 en 1979 aangeplant	mogelijk in relatie tot ruilverkaveling
V	omgeving Nedcar	VIII	VIII	recent aangelegd terrein	

Aanduiding in onderstaande tabel:

z = zeldzaam k = karakteristiek
g = gaaf - = niet (meer) aanwezig/relevant

Waardering:

H = hoog
P = positief
I = indifferent

Num- mer	Algemeen historische waarde	Ensemble- waarde	Tuinhistori- sche waarde	Tuinarchi- tectonische waarde	Landschaps- historische waarde	Gebruikshisto- rische en bele- vingwaarde	Waardeoordeel
A	g/k	z/g/k	g/k	g/k	g/k	z/g/k	H
B	g/k	g/k	-	k	k	k	H
C	z/g/k	g/k	-	k	z/k	k	H
D	k	-	-	-	k	k	P
E	k	-	-	-	k	-	P
F	k	k	-	-	k	z/k	P
G	-	k	-	-	-	k	I
H	-	-	-	-	-	-	I
I	-	-	-	-	-	-	I
J	g/k	g/k	-	-	k	k	H
K	g/k	g/k	-	g/k	k	k	H
L	-	-	-	-	-	-	I
M	g/k	k	-	-	k	k	H
N	-	-	-	-	-	-	I
O	z/g/k	k	-	-	k	z/k	H
P	-	-	-	-	-	k	I
Q	k	-	-	-	k	k	P
R	k	k	-	-	k	-	P
S	k	-	-	-	k	k	P
T	-	-	-	-	k	k	I
U	-	-	-	-	k	k	I
V	-	-	-	-	-	-	I

5.5. Interne waardering objecten*Datering:*

I = voor 19e eeuw

II = voor 1808

III = voor 1832

IV = voor 1880

V = voor 1930

VI = voor 1965

VII = voor 1988

VIII = na 1988

Nr.	Object/naam/ huidige situ- atie	Globale date- ring huidig gebruik	Globale datering verschij- nings- vorm	Wijzigingen / authenticiteit	Bijzonderheden/toelichting
1	grachtenstelsel	I	III	mogelijke vergraving in ca. 1610-1615, aanpassingen ca. 1808-1813	
2a	rechthoekige vijver, 'Grand Canal'	III	III	aanleg ca. 1808-1813	geleidelijk verkleind en verland
2b	zichtlijn over eiland en vijver	III	III	ontstaan ca. 1808-1813	
2c	eiland in gracht	III	III	aanleg ca. 1808-1813, geleidelijk vrijwel verdwenen	
3a	middenlaan	III	V	mogelijke aanleg ca. 1808-1813, ca. 1860 bomen vervangen	eikenlaan in vierkantverband
3b	zichtlijn tussen kasteel en kerk Nieuwstadt	III	VI	geleidelijk dichtgegroeid	
4	perceelsgrens	I	IV	vrijwel verdwenen	vml. grens tussen veld en bos, verbonden met vijver en Lintbeek, in lokaal hoogteverschil nog herkenbaar
5	naaldboom	V	V		Hemlockspar (Tsuga), enige naaldboom in bos
6	greppel	I	I		vermoedelijk vml. beekloop
7a	wal	I	I		vermoedelijk vml. wal tussen bos en Lintbeek (en veedrift)
7b	wal	I	VI		mogelijk vml. wal of baggerophoping
8	Lintbeek	I	VI	genormaliseerd ca. 1960-1965	
9a	Gouverneur G. Ruijs de Beerenbroucklaan	I	IV	in 2e helft 19e eeuw verbeterd met aansluiting op Holtummerweg	vml. veedrift; noordgrens landgoed
9b	idem, verlen- ging	VI	VII	aanleg ca. 1960-1965, in jaren 70 opgenomen in fabrieksterrein	
9c	bomenrij langs weg	I	VII	huidige bomen na 1965 aangebracht	rij Abelen met Es en Kers
10a	Schagerkamp	I	VI	verdwenen in ruilverkaveling ca. 1960-1965	vml. bouwland bij Wolfrath, in lokaal hoogteverschil nog herkenbaar
10b	solitaire boom	I	V		Eik, waarschijnlijk restant van struweel/ singel rondom kamp
10c	perceelsgrens	VI	VI	aangelegd in ruilverkaveling ca. 1960-1965	
11a	Sluis- of Mol- lenbeek	I	VI	genormaliseerd tussen 1934 en 1952	
11b	waterloop	V	VI	nieuwe watergang vóór 1935	ten dele vml. Geleenbeek
11c	Geleenbeek	I	VI	genormaliseerd tussen ca. 1950 en 1958	in relatie tot watermolens
12	Holtummerweg	I	VII	verbeterd ca. 1895-1898 en vóór 1988	vml. hoofdweg tussen Maastricht en Roermond

Aanduiding in onderstaande tabel:

z = zeldzaam
 g = gaaf
 k = karakteristiek
 - = niet (meer) aanwezig/relevant

Waardering:

H = hoog
 P = positief
 I = indifferent

Num- mer	Algemeen historische waarde	Ensemble- waarde	Tuinhistori- sche waarde	Tuinarchi- tectonische waarde	Landschaps- historische waarde	Gebruikshisto- rische en bele- vingwaarde	Waardeoordeel
1	z/g/k	g/k	k	k	g/k	z/g/k	H
2a	z/k	g/k	k	k	k	k	H
2b	z/k	k	k	k	-	k	H
2c	z/k	k	k	k	-	k	H
3a	g/k	k	k	k	g/k	k	H
3b	z/k	k	k	z/k	-	k	H
4	k	k	-	-	k	k	H
5	k	-	k	-	k	k	H
6	z/k	k	-	-	z/g/k	k	H
7a	k	k	-	-	z/g/k	z/k	H
7b	-	-	-	-	k		P
8	k	k	-	-	k	k	H
9a	k	k	-	-	k	k	H
9b	-	-	-	-	k	-	I
9c	-	k	-	-	k	k	H
10a	k	k	-	-	k	k	P
10b	k	k	-	-	k	z/g/k	H
10c	-	-	-	-	k	-	I
11a	k	k	-	-	k	k	H
11b	-	-	-	-	k	k	P
11c	z/k	z/k	-	-	k	k	H
12	z/g/k	k	-	-	z/k	k	H

Datering:

I = voor 19e eeuw

II = voor 1808

III = voor 1832

IV = voor 1880

V = voor 1930

VI = voor 1965

VII = voor 1988

VIII = na 1988

Nr.	Object/naam/ huidige situ- atie	Globale date- ring huidig gebruik	Globale datering verschij- nings- vorm	Wijzigingen / authenticiteit	Bijzonderheden/toelichting
13a	pad	I	IV	aan noordzijde reeds vóór 1832 een brug over Lintbeek; aan zuidzijde verlegd na demping gracht rond voorterrein en na aanplant bos	verbindingspad
13b	laanbeplanting	VI	VI	ca. 1950-1958 met eik beplant	eikenlaan in vierkantverband
14a	pad	I	IV	vóór 1860 werd grachtdeel en brug bij voorterrein verwijderd	toegangspad tot kasteel
14b	laanbeplanting	IV	IV	vóór 1860 werd grachtdeel en brug bij voorterrein verwijderd	laan van Zwarte Lindes, in vierkantverband
15a	pad Kleine Laan	V	V	verlegd ca. 1904-1912	bewust verlegd vanuit compositorisch aspect, i.r.t. aansluiting op doorgaande route
15b	laanbeplanting Kleine Laan	V	V	beplant ca. 1904-1912	laan van Koningslindes, in vierkantverband
15c	zichtlijn op poort	I	VII	verlengd door verlegging Kleine Laan ca 1904-1912, ingekort na vestiging autofabriek ca. 1967	
16a	pad Koestraat	III	VII	afgesneden na vestiging autofabriek ca. 1967	vml. doorgaande route over Holtummer heide, met schamppalen
16b	laanbeplanting Koestraat	III	V	beplant ca. 1904-1912	laan van Koningslindes, in vierkantverband; buiten laanverband staan enkele eiken in het Pasveld
17a	pad Grote Laan (west)	III	III	verlegd en doorgetrokken ca. 1828	oprijlaan, met schamppalen
17b	laanbeplanting Grote Laan (west)	III	IV		laan van Zomerlindes, in vierkantverband
17c	waterloop en duiker	III	IV	aangelegd ca. 1828	thans tot Kleine Laan; duiker nog (deels) aanwezig
17d	pad Grote Laan (oost)	I	III	gewijzigd ca. 1828	oprijlaan, met schamppalen
17e	laanbeplanting Grote Laan (oost)	III	IV		laan van Zomerlindes
17f	pad (locatie)	I	VIII	verbeterd ca. 1828, thans als kavelpad vrijwel verdwenen en na enkele meters afbuigend naar noorden (langs gracht)	vml. verbinding naar bos, na ca. 1828 doorgaande weg en laan, later ontsluitingspad veld en boomgaard
17g	greppel en houtwal	I	VII		restant van zuidgrens tussen landgoed en heide; rand van weg/laan ca. 1828
18	Venkebeek	I	VI	genormaliseerd tussen ca. 1950 en 1958	
19	perceelsgrens	III	V	grens van ontginning ca. 1813-1832, laantracé van ca. 1877-1885 tot ca. 1904-1912	
20	haag	VII	VIII		Beukenhaag rondom vml. moestuin, thans parkeerplaats
	afrastering	VI	VIII		betonnen afrasteringspaaltjes met afgewerkte kop, rondom Pasveld en veld/boomgaard

Aanduiding in onderstaande tabel:

z = zeldzaam k = karakteristiek
g = gaaf - = niet (meer) aanwezig/relevant

Waardering:

H = hoog
P = positief
I = indifferent

Num- mer	Algemeen historische waarde	Ensemble- waarde	Tuinhistori- sche waarde	Tuinarchi- tectonische waarde	Landschaps- historische waarde	Gebruikshisto- rische en bele- vingwaarde	Waardeoordeel
13a	k	k	-	-	k	k	P
13b	k	k	-	-	k	k	P
14a	g/k	z/g/k	k	k	k	z/g/k	H
14b	g/k	g/k	z/g/k	z/g/k	k	g/k	H
15a	k	g/k	k	k	k	k	H
15b	k	k	k	k	k	k	H
15c	k	z/k	k	k	k	z/k	H
16a	k	-	-	-	k	k	P
16b	k	k	k	k	k	k	P
17a	g/k	g/k	k	z/g/k	k	g/k	H
17b	k	g/k	k	k	k	z/g/k	H
17c	k	k	k	k	k	g/k	H
17d	z/g/k	g/k	k	k	g/k	g/k	H
17e	z/g/k	g/k	k	k	k	z/g/k	H
17f	k	k	-	-	k	k	P
17g	k	k	-	-	k	k	H
18	k	k	-	-	k	k	H
19	k	-	-	-	k	-	P
20	k	-	k	-	k	k	H
	k	k	-	-	k	k	P

Kruising van de Venkebeek met de Grote Laan, situatie 2019.

Zicht op het 'Sterrenbos' over het 'Grand canal' (met de rug naar het kasteel), situatie 2019.

6. AANBEVELINGEN

6.1. Algemeen

Bij elke ontwikkeling die van invloed kan zijn op de cultuurhistorische waarden geldt dat een zorgvuldige afweging gemaakt moet worden, waarin (ook) de cultuurhistorische waarde van het betreffende onderdeel wordt meegewogen. Achter de aanduiding van de cultuurhistorische waarde in voorliggende rapportage schuilt tevens een richtlijn voor de omgang:

- hoog (blauw): dit betreft een essentieel en onlosmakelijk onderdeel van het complex, dat te allen tijde gerespecteerd moet worden en waarvan aantasting effect heeft op het gebied als geheel;
- positief (groen): dit betreft een belangrijk onderdeel van het complex, dat beschermenswaardig is, maar dat aanpassing of verandering kan verdragen, zolang het als (oorspronkelijk) onderdeel herkenbaar blijft;
- indifferent (geel): dit betreft een ondersteunend onderdeel van het complex en voegt (thans) geen (cultuurhistorische) waarde toe, zodat zowel versterking als vernieuwing tot de mogelijkheden behoort.

Op basis van voorliggende waardenstelling wordt geadviseerd de bevindingen te vertalen in een ontwikkeling waarbij het historisch-ruimtelijke karakter van Wolfrath zo veel mogelijk wordt behouden, gerespecteerd en versterkt. Het gebrek aan zekerheid over een datering of samenhang zou in ieder geval geen aanleiding mogen zijn een onderdeel onder te waarderen, aangezien de historische context van Wolfrath een niet geringe ouderdom en authenticiteit veronderstelt.

Het streven naar behoud van hoog gewaardeerde historische objecten geldt eveneens voor diens directe omgeving of invloedsszone. De waardering is gebaseerd op de huidige situatie en verschijningsvorm, alsmede de huidige ruimtelijke context en uitstraling. Een effect op de omgeving van een object, bijvoorbeeld doorsnijding, wijziging van (land)gebruik of een (bouw)volume, kan een aantasting van de historische waarde tot gevolg hebben.

Behoud en versterking van de thans aanwezige, historisch belangwekkende onderdelen, welke behoren tot de essentie van het kasteelcomplex, strekken tot aanbeveling:

- omgrachte kern waarbinnen de woonfunctie en agrarisch-economische functie alsmede de sieraanleg zich concentreren;
- omliggende nutsgronden, met name bouwlanden, die een ruime periode zijn ingericht als boomgaard, aan de westzijde doorsneden door een oprijlaan en aan de oostzijde beëindigd door een bos.

Vanuit de historische achtergrond en kenmerken van deelgebieden en structuren zou kunnen worden ingezet op:

- versterking historisch landschap, met oog op gradiënt hoog en laag gelegen delen en beeklopen (expliciet geen sieraanleg/landschapspark buiten omgrachting);
- eventuele verwijzing naar voormalige (hoogstam)fruitteelt;
- eventuele meer publieke beleving en toegankelijkheid kasteelcomplex.

BRONNEN

Literatuur

Primaire bronnen

Corten, Alb., *Kasteel Wolfrath te Holtum*, in: Kastelen in Limburg, Stichting Limburgse Kastelen, september 1986.

Dukers, B.A.J.T., *Bouwhistorische verkenning, Kasteel Wolfrath | Born*, Buro4 Monument en Ruimte, januari 2016.

Hoebens, Frans, Theo Oberndorff, René Gerats, Jan Houwen, Klaas Kerkstra, Ben Taken, Suzan Keddeman, Ilse Verwer, Katrien de Vos, *Kasteel en Landschap in Limburg*, Uitgeverij Matrijs, 2013.

Hupperetz, Wim, Ben Olde Meierink en Ronald Rommes, *Kastelen in Limburg, Burchten en landhuizen (1000-1800)*, Uitgeverij Matrijs, 2005.

Offenberg, Gertrudis A.M., *De tuinbaas en zijn buitenplaats, werken in historisch groen*, Uitgeverij Waanders, 2010.

Oldenburger-Ebbers, C.S., A.M. Backer en E. Blok, *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur, Deel Zuid, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg*, Uitgeverij De Hef publishers, Rotterdam, 2000.

Ramakers, E.P.M., *Kasteel Wolfrath onder Born*, Stichting Limburgse Kastelen, 2002.

Renes, J., *De Geschiedenis van het Zuidlimburgse Cultuurlandschap*, 1988.

Stenvert, Ronald, Chris Kolman, Saskia van Ginkel-Meester, Sabine Broekhoven, Elisabeth Stades-Vischer en Jos Venner, *Monumenten in Nederland; Limburg*, 2003.

Stichting Particuliere Historische Buitenplaatsen (PHB), *Kasteel Wolfrath*, Oudenbosch, 1998.

Tromp, H.M.J., *De Nederlandse Landschapsstijl in de achttiende eeuw*, Sidestone Press, 2012.

Overige verwijzingen

Aa, Van der, *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt; voortgezet door K.J.R. van Harderwijk en G.D.J. Schotel*, deel 2, Haarlem, 1852-1878.

Anoniem, *Heren van Wolfrath*, zonder jaartal, p. 205-214.

Barten, S.J.J., 'Het kasteel Wolfrath en zijn bewoners (Holtum)' in: *De Maasgouw*, (1944 / 45) 64, p. 27.

Bezemer Sellers, Vanessa, *Courtly Gardens in Holland 1600-1650, The house of Orange and the Hortus Batavus*, Architectura & Natura Press, Amsterdam/Garden Art Press, Woodbridge, 2001.

Blankenstein, Eilsabeth van, *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939-1945)*, RCE, 2008.

Crassier, Louis baron de, *Dictionnaire historique du Limbourg néerlandais de la période féodale à nos jours*, Maastricht, Van Aelst, opnieuw gepagineerde overdruk uit Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg 1930-1937, p. 55.

Dam, K. van, E. Blok, R. Blijdenstijn, *De Utrechtse Buitenplaatsbiotoop Kenmerken en Ambities. Vecht, Stichtse Lustwarande, Langbroekerwetering, Laagte van Pijnenburg, Amersfoortseweg, Valleilandgoederen, Amelisweerden, Landgoed Linschoten en Kasteel De Haar*, SB4 / Provincie Utrecht, oktober 2014.

Divers, *Deel VII in Voorlopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Provincie Limburg* (2 delen), Den Haag, 1926, p. 42.

Divers, *Rapport betreffende ruilverkaveling van gronden in de gemeenten Susteren, Limbricht, Roosteren, Born, Obbicht-Papenhoven, Sittard, Urmond, Grevenbicht, Nieuwstadt, Ohé en Laak en Echt genaamd "Land van Swentibold" (4867 ha)*, 1967.

Graatsma, B.G., *Limburg 1802 - 1807, Landschap en vegetatie in kaart gebracht. De Tranchotkaart als historische informatiebron*, Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XL afl. 2, Maastricht, 1993.

Habets, J., 'De leenen van Valkenburg' in: Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg, 22(1885), p. 253-259.

Habets, F., *Grootschalig geometrische aanleg met karakteristiek Zuid Limburgs nutselement*, in: Groen: vakblad voor groen in stad en landschap, 63(2007)12, p. 12-17.

Hendriks, L., R. van Immerseel, *Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek, Voor waardestellingen van groen erfgoed*, 2012.

Hovens, F.E.R., 'Wordt kasteel Wolfrath ingepakt' in: Heemschut, 75(1998)1, p. 15.

Hovens, F.E.R., 'Heemschut actief (Wolfrath)' in: Heemschut, 75(1998)5, p. 18 en 23.

Janssen, R., P.J.C. Lebens, W. Sangers, F.J.M. van Sloun, F.T.H.W. Smeets, *Born, een koninklijk domein met een boeiend verleden*, Uitgeverij De Nieuwe Mijnstreek bv, Born, 1978.

Janssen, A.M.P.P., *Kanttekeningen bij artikelen over het oudste verleden van Susteren en Holtum-Wolfrath*, in: Heemklank : Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van de natuur- en heemkunde, 19-21 (1996-1998).

Janssen, A., H. Wagemans, W. Willems, *In honorem Sancti Martini: Sint-Martinus ter ere. Het kerkelijk verleden van Holtum*, Holtum 1987.

Janssen, A., 'Philips Hendrik van Bentinck en de huiskapel van kasteel Wolfrath', in: Historisch jaarboek voor het land van Zwentibold, 2015.

Janssen de Limpens, K.J.Th., *Leen- en laathoven in de Maaslandse territoria vóór 1795*, in: Werken uitgegeven door Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, nr. 6, Maastricht, 1974, p. 79 (nr. 325).

Janssen, H.L., J.M.M. Kylstra, L.H.M. Olde Meierink, *1000 jaar kastelen in Nederland, Functie en vorm door de eeuwen heen*, Uitgeverij Matrijs, 1996.

Kuiper, Y. en Ben Olde Meierink, *De Rijkdom van het buitenleven in de Republiek*, 2015.

Linssen, D., H. Rottier en H. Salden, *Limburgse kastelen in vogelvlucht*, z.p. (Heerlen / Genk), 1980, p. 108-109.

Loosjes, A., *Limburg in Beeld*, 1928.

Looveren, V. van, G. Sophie, *Bureauonderzoek Uitbreiding VDL Nedcar te Born, Antea Group Archeologie 2019/127, concept-revisie 00*, 28 augustus 2019.

Maes, Ekologisch Adviesbureau, *Rapport Lindenlanen kasteel Wolfrath*, 16-7-1998.

Molhuysen, P.C. en P.J. Blok, *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek, deel 1*, Leiden 1911

Nieuwenhuijzen, Marion, *Structuurvisie Sittard-Geleen, Gemeente Sittard-Geleen*, 2010;

RAAP-rapport 1045, 2006.

Rackham, Don, *Kasteel Wolfrath: cultuur-, bouw- en kunsthistorisch onderzoek*, Res Nova, 2006.

Roggen, R., Plangebied Pasveld te Born, gemeente Sittard-Geleen, Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek, RAAP-notitie 5418, 2016

Sassen, D., 'Limburgs kasteelen: Wolfrath' in: *De Nedermaas*, 4(1926-1927)1, p. 3-5.

Tromp, H.M.J. & T. Henri-Buitenhuis (red.), *Historische buitenplaatsen in particulier bezit*, Utrecht, Het Spectrum, 1991, p. 245.

Tromp, H.M.J., *Private Country Houses in the Netherlands*, Zwolle / Zeist, Waanders / RDMZ, 1997, p. 291.

Veilingbedrijf Lambèr, *Katalogus van de openbare verkoping van de inboedel van 'Kasteel Wolfrath'*, Maastricht, 1988.

Wetten, J. van, *Tuinbaas houdt Landgoed Wolfrath met zorg en liefde op orde*, in: *Tuin en landschap*: veertiendaags vakblad voor de groenvoorziening, 2008.

Win, J. Th. de, *Kastelen in Limburg*, 1975.

Wolters-Noordhoff bv, *Grote Historische Provincie Atlas van Limburg*, 1992.

Websites

bagviewer.pdok.nl

daten.digitale-sammlungen.de

ehc.sittard-geleen.eu

imagebase.ubvu.vu.nl

library.wur.nl

maps.google.nl

maps.live.nl

nimh-beeldbank.defensie.nl

portal.prvlimburg.nl/gisviewer

www.ahn.nl

www.archieven.nl

www.biografischportaal.nl

www.bodemdata.nl

www.buitenplaatsennederland.nl

www.cultureelerfgoed.nl

www.delpher.nl

www.gahetna.nl

www.guuspauwels.nl/database2/wolfrath.html

www.heemkundebicht.nl
www.kbr.be
www.kastelenbeeldbank.nl
www.kasteleninnederland.nl
www.kb.nl
www.limburgsekastelen.nl
www.limburgserfgoed.nl
www.molendatabase.nl
www.molendatabase.org
www.nieuwstadt.info
www.pdok.nl
www.reliwiki.nl
www.topotijdreis.nl
www.watwaswaar.nl
www.wegenwiki.nl
www.wikipedia.nl

Instanties (archieven)

Aviodrome
Kadaster
Nationaal Archief (NA)
Stichting Particuliere Historische Buitenplaatsen (PHB)
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL)
Stichting Limburgse Kastelen (SLK)
Koninklijke Bibliotheek (KB)
Regionaal archief De Domijnen Sittard-Geleen

**BIJLAGE 1:
OVERIGE AFBEELDINGEN**

Serie foto's van het poortgebouw annex hoeve van Wolfrath, door J. Harenberg, 29 mei 1963.
(Bron: Beeldbank RCE; SHBO, 0018717 en 0018718).

Serie foto's van het poortgebouw, G.Th. Delemarre, maart 1965; anoniem/ongedateerd en L.M. Tangel, 1978.
(Bron: Beeldbank RCE; 032072, 034914, D-02136).

Serie foto's van Wolfrath, ca. 1998.
(Bron: RCE, dossier Wolfrath).

Serie foto's van het hoofdgebouw, G.Th. Dele-marre, maart 1965.
(Bron: Beeldbank RCE; 099601, 101104).

OPENBARE VERKOPING
VAN DE INBOEDEL VAN
"KASTEEL WOLFRATH"

Wolfrath nr. 1 te Holtum (bij Born L.), tel. 04498-51996
Parkeren op parkeerterrein v.d. Volvo fabriek

Veilingbedrijf Lambèr cv. zal openbaar verkopen in opdracht van de kasteelgenoot van de inboedel van kasteel Wolfrath, alsmede toegevoegd div. collecties en verzamelingen en (deel)boedels in opdracht van principaal. De veiling zal worden gehouden t.o.v. de Welediggestrengte Vrouwe J.A.M. Drucks, Notaris te Maastricht.

MEUBELS: Chesterfield bankstel 3+2+1, 2 x Franse Louis XV stijl commode, vleugel, piano, orgel, Empire stijl vitrines en commodes, Empire tafels, kompl. Chippendale stijl eetkamer, Empire dressoir, div. banken, jachtmeubels, Henri II kasten, tafels en stalen, eetbanken, bedden, kompl. slaapkamers, spiegels, 2 x Louis XIV dekenkast, console tafels, Louis XV kast, dessert kasten, veel klein meubilair, Louis XIV vitrine, kussenkast, etc. etc.

KLOKKEN: Staande Luikse klok, staande streeklok, div. pendules Louis XVI en Empire, klokkenstellen, 2 x Ouil de Beauf, 2 x comtoise, pendule religieuse, staatklok, koeshwanspendel, div. tafelklokken, omaklokken, etc. etc.

BRONZEN EN DIVERS: Div. bronzen beelden, gobelin, verz. mangels, etc.

SCHILDERIEN, GRAVURES EN LITHO'S: Ong. 70 schilderijen, w.o. De Witte, Boosten, Vrolijk, H. Jelinger, J.H. Haanraets, alsmede div. romantische school.

ORSELEIN EN CHINEES: o.a. 2 x grote Imari vaas met goudopleg, kanton, hokkers, drijschaal, div. Chinese potten en vazen w.o. stellen, Sphinx div. en Regout, serviezen, etc. etc.

PERZISCHE EN OOSTERSE TAPIJEN: Perzische Bidjar, Gorawan, Heriz, Sarouk, Sennen, Kirman etc. vanaf 250 - 350 cm, serie van 50 oude tafelbelouches, Deventer tapijt, 6 x 6 mtr. div. tapijten uit liquidatie etc. ong. 100 kavels.

DIVERS: ong. 300 juridische boeken, harnas, 2 x stoommachine, wapenschild, art-deco beeld, 2 x glazen stok, koperen potten en pannen, scheepschronometer, div. tin, accordeon, verz. paarden, ant. kinderstoel, ant. schouwvombouw, JAGUAR XJ-6, 4.2 bjr. 1980, Honda Civic 1978, Dagobert zetels, oude aktes en aandelen, spinnewiel, veel kleingepod in brons en koper etc. etc.

GOUD EN ZILVER: Juwelen in goud, zilver en platina, w.o. hangers, ringen, armbanden, bezet met briljanten en diamant, Rolex herenhorloge, div. zilveren siervoorwerpen, etc.

HET KASTEEL IS: te KOOP, te HUUR of in ERFPACHT te verkrijgen.
Inl. bij de veilingdirectie

KIJKDAGEN: zaterdag 26 maart van 10.30-17.00 uur; zondag 27 maart van 10.30-17.00 uur
De kijkdagen worden gehouden in Kasteel Wolfrath, Wolfrath 1 te Holtum (gem Born L.) vanaf afslag autobaan is bewegwijzering naar parkeerterrein van de Volvo fabriek.

VEILING: maandag 28 maart aanvang 19.00 uur; dinsdag 29 maart aanvang 19.00 uur; woensdag 30 maart aanvang 19.00 uur; donderdag 31 maart aanvang 19.00 uur.

DE VEILING WORDT GEHOUDEN IN GEMEENSCHAPSHUIS "HOLTUM"
KLEINE DRIES 4 te HOLTUM gem. BORN (L.)

ORGANISATIE:
Veilingbedrijf
Postbus 4137, 6202 PA Maastricht

Lambèr CV.
24-03-83

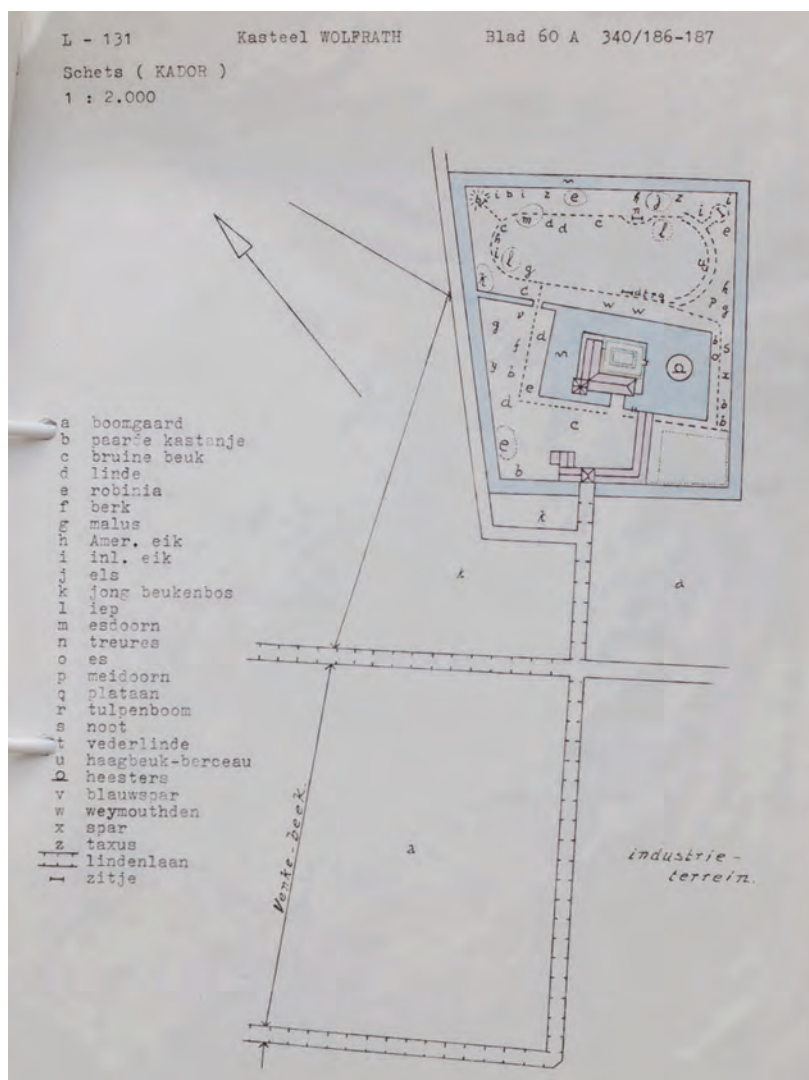
Verkoopadvertentie van de inboedel van Wolfrath, De Limburger, 24 maart 1988.
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

Serie foto's van Wolfrath, P. van Galen, mei 1996.
(Bron: Beeldbank RCE; 405218, 405219, 405220).

Serie foto's, ongedateerd [ca. 1980-1990].
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

Inventarisatieschets, 1977.
(Bron: RCE, dossier Wolfrath).

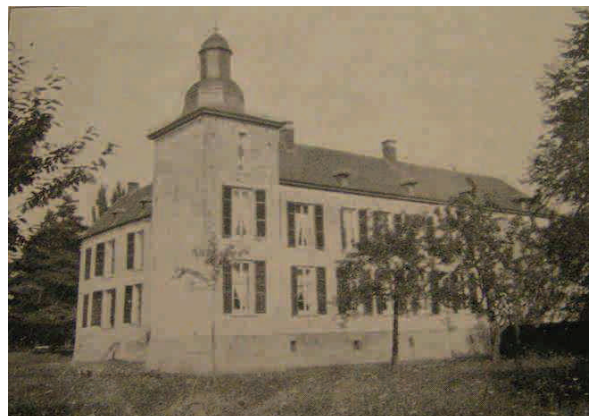
Luchtfoto, ca. 1980.
(Bron: Res Nova, 2006).

Luchtfoto, ongedateerd [ca. 2000].
(Bron: Ramakers, 2002; coll. LIOF).

Foto, ca. 1920. Door de poort is een hekwerk met staander en afrastering op het voorplein te zien.
(Bron: Res Nova, 2006; Loosjes, 1928).

Foto, ca. 1920. Met relatief jonge bomen op het voorplein.
(Bron: Res Nova, 2006; Sassen, 1926-27).

Foto, ca. 1920. Op de zijgevel zijn sporen van een geleide (fruit)boom te zien.
(Bron: Res Nova, 2006; Sassen, 1926-27).

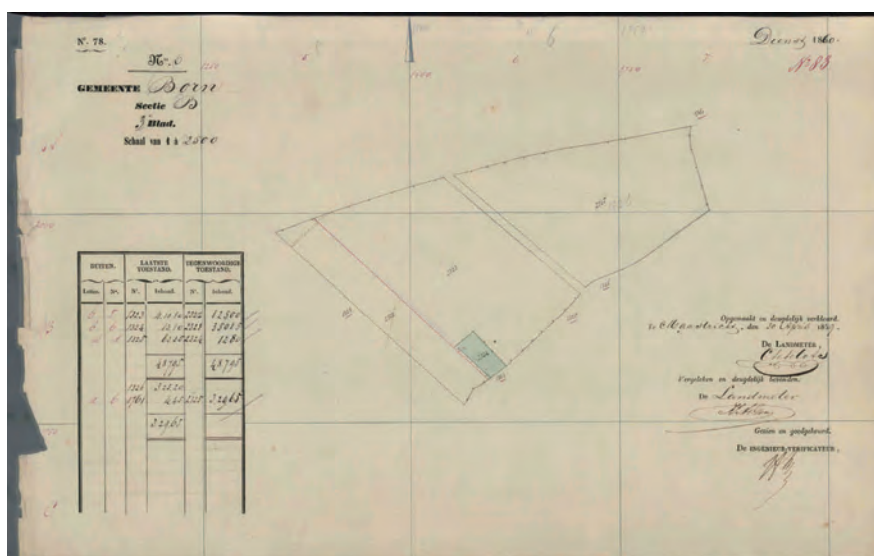
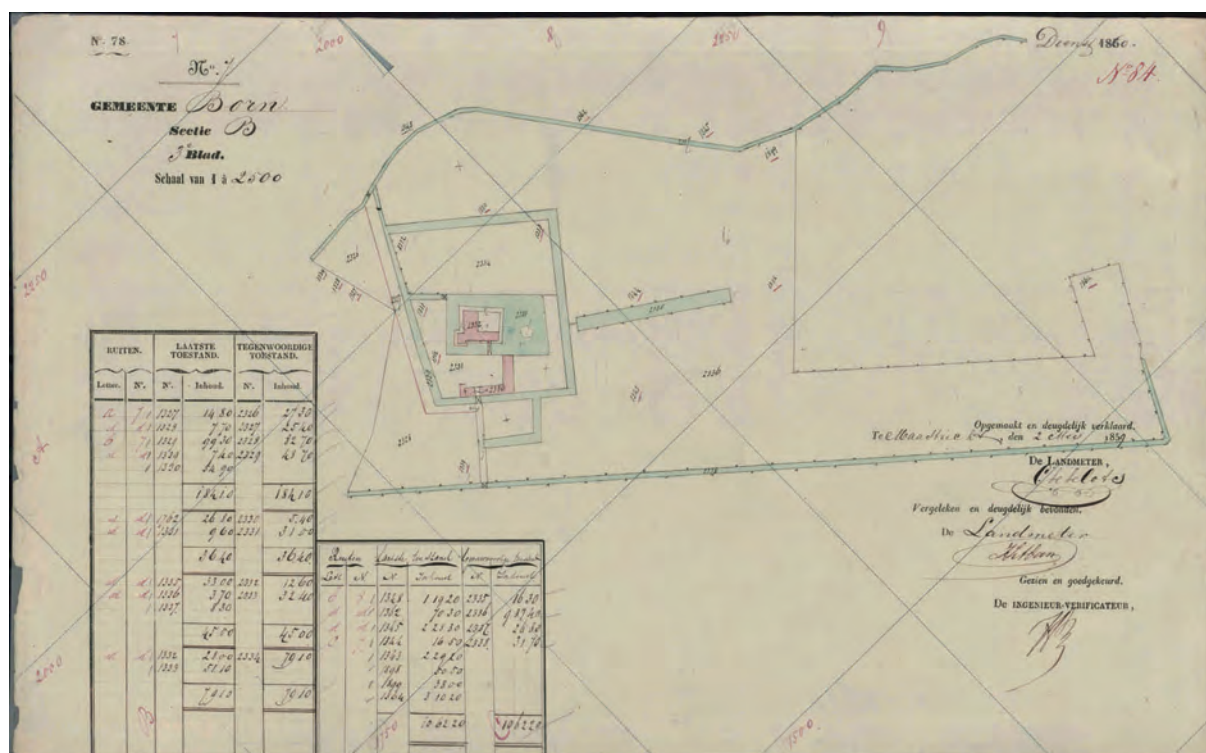
Foto's, ongedateerd [ca. 1960].
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

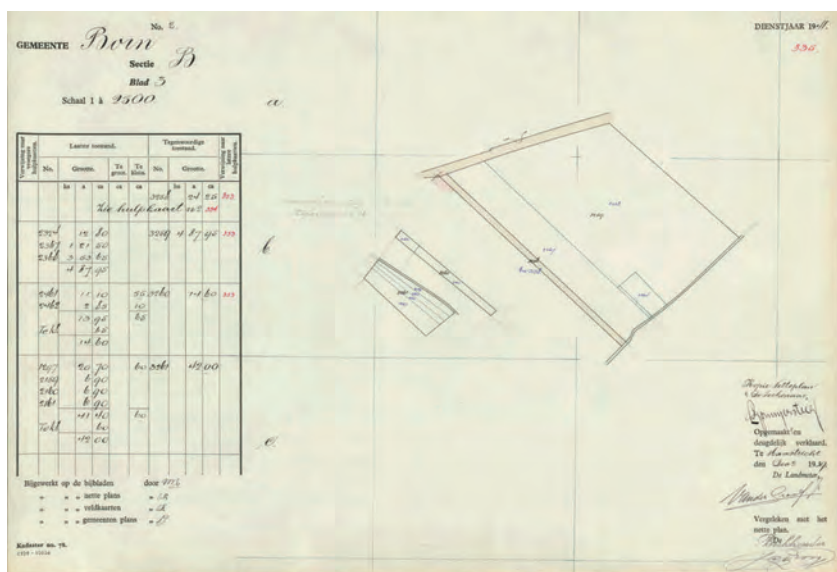

Foto's, ongedateerd [ca. 1960].
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

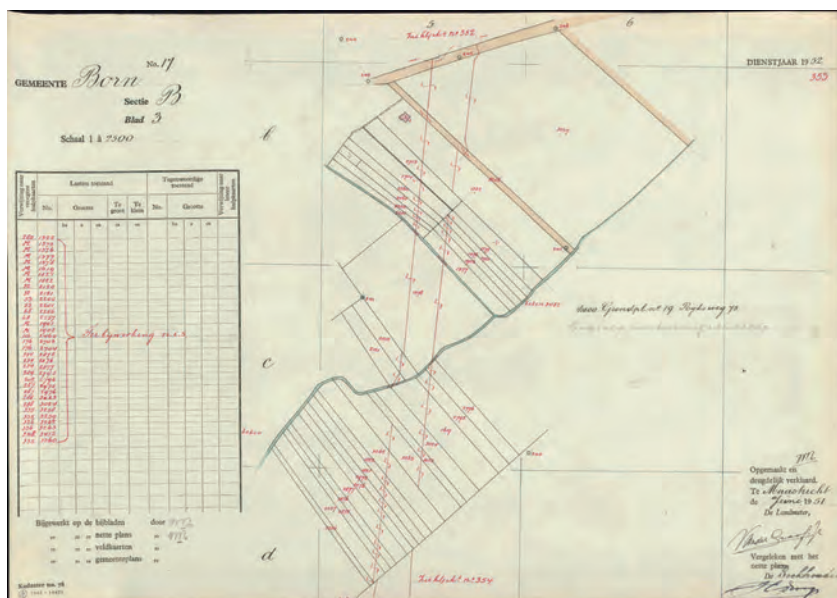

Foto's, ongedateerd [ca. 1960].
(Bron: SLK, dossier Wolfrath).

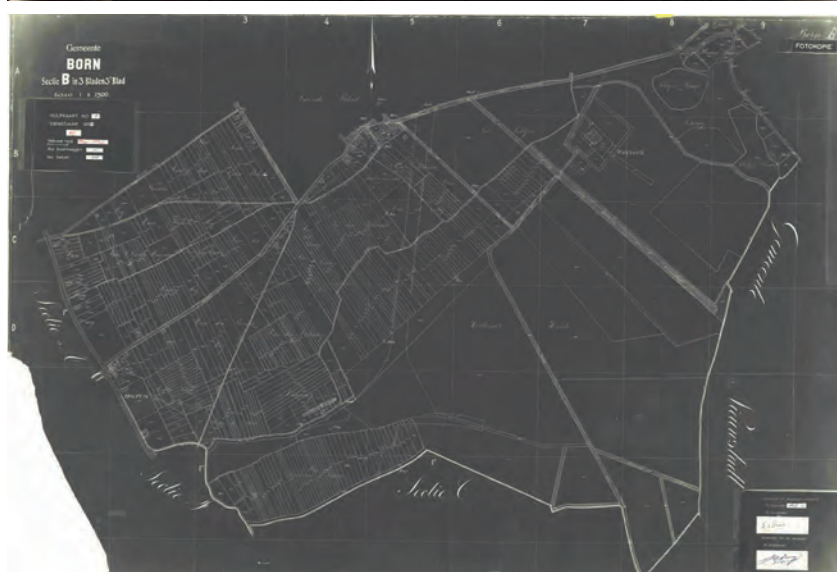
BIJLAGE 2:
KADASTRALE HULPKAARTEN (KADASTER-ARCHIEFVIEWER)Kadastrale hulpkaart, Born,
sectie B, arch.nr. 83, dj. 1860,
inv.j. 1859.
(Bron: Kadaster).Kadastrale hulpkaart, Born, sectie B, arch.nr. 84, dj. 1860, inv.j. 1859.
(Bron: Kadaster).

Kadastrale hulpkaart, Born, sectie B, arch.nr. 335, dj. 1941, inv.j. 1939. (Bron: Kadaster).

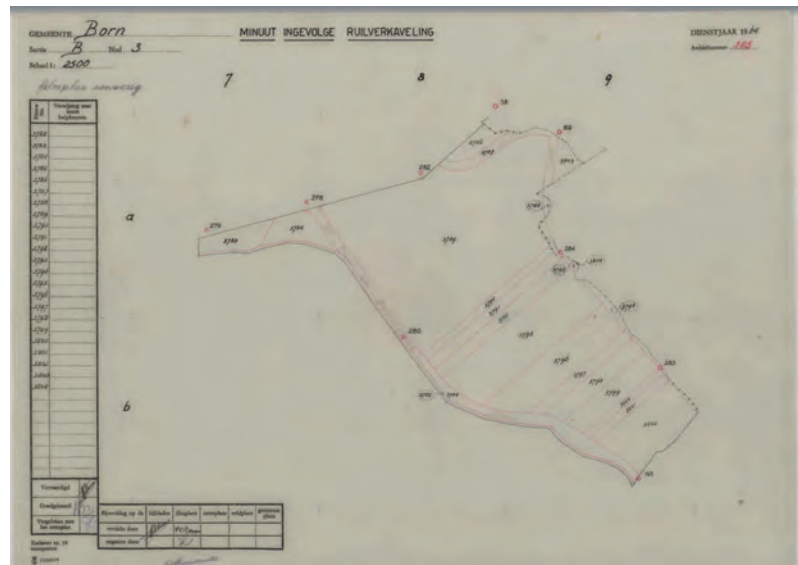

Kadastrale hulpkaart, Born, sectie B, arch.nr. 353, dj. 1952, inv.j. 1951. (Bron: Kadaster).

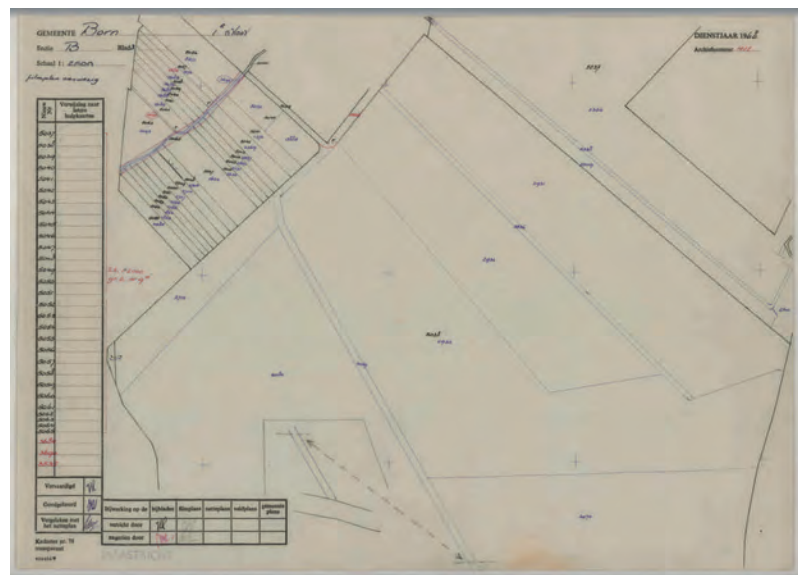

Kadastrale hulpkaart, Born, sectie B, arch.nr. 357, dj. 1954, inv.j. 1953. (Bron: Kadaster).

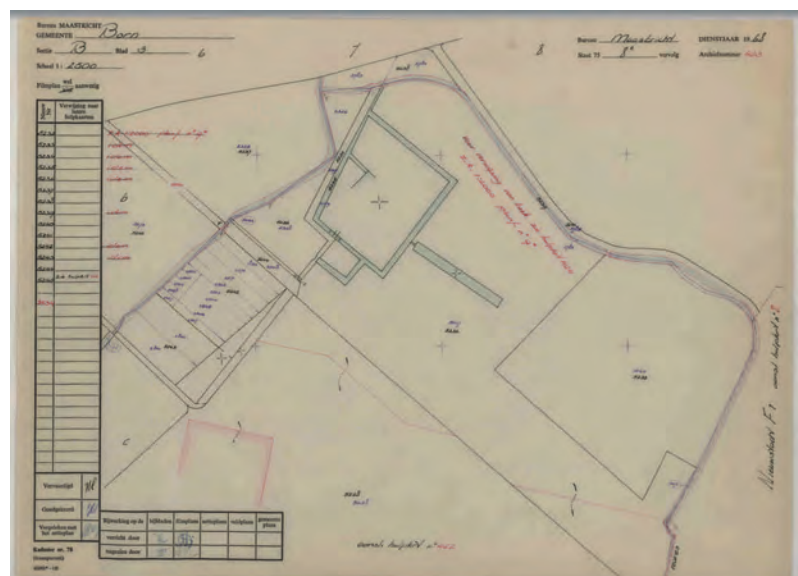
Kadastrale hulpkaart, Born, sectie B, arch.nr. 385, dj. 1964, 'ingevoelge ruilverkaveling'.
(Bron: Kadaster).

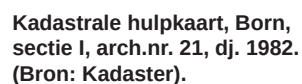
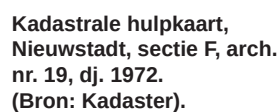
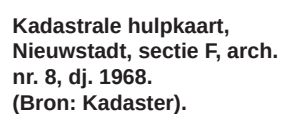

Kadastrale hulpkaart, Born, sectie B, arch.nr. 411, dj. 1968.
(Bron: Kadaster).

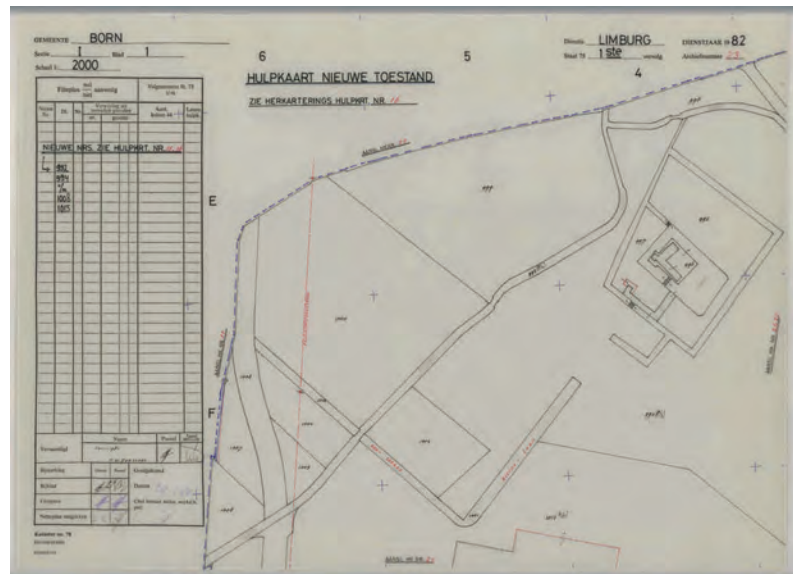

Kadastrale hulpkaart, Born, sectie B, arch.nr. 423, dj. 1968.
(Bron: Kadaster).

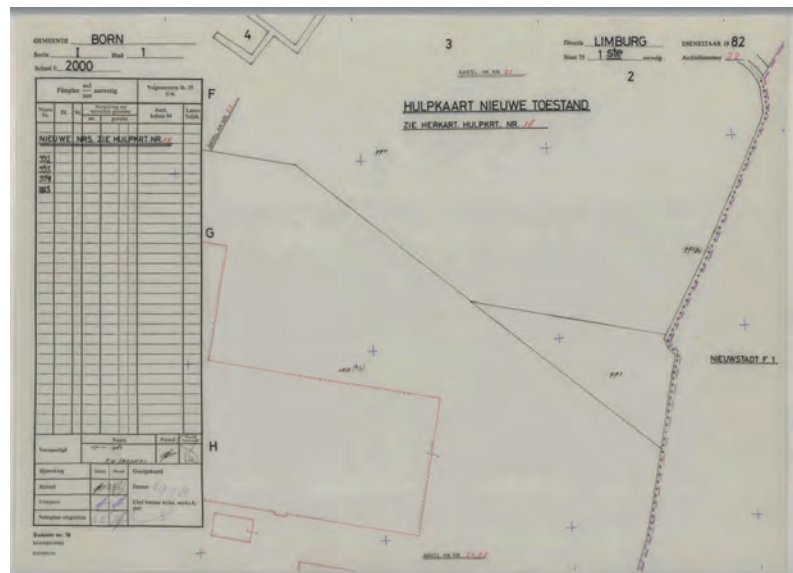

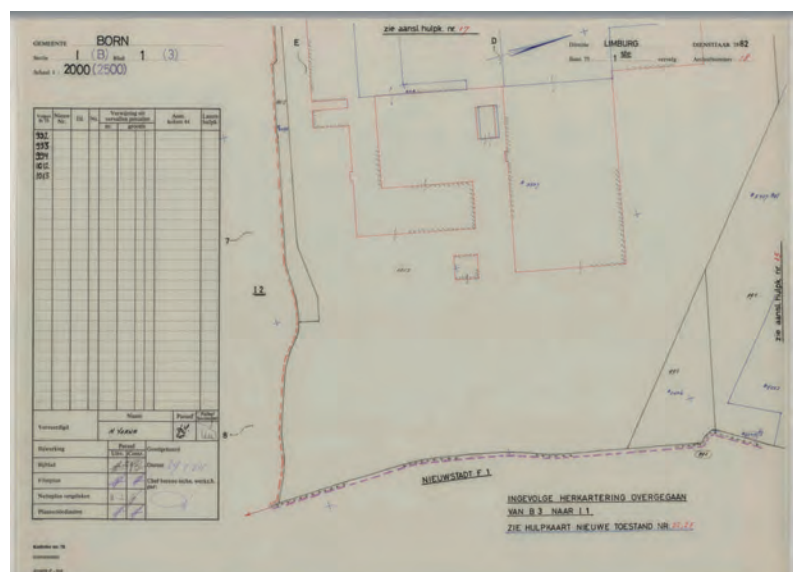
Kadastrale hulpkaart, Born, sectie I, arch.nr. 23, dj. 1982. (Bron: Kadaster).

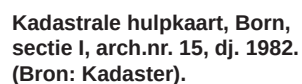
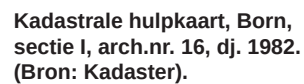
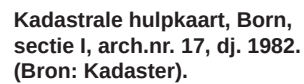

Kadastrale hulpkaart, Born, sectie I, arch.nr. 22, dj. 1982. (Bron: Kadaster).

Kadastrale hulpkaart, Born, sectie I, arch.nr. 18, dj. 1982. (Bron: Kadaster).

**BIJLAGE 3:
MONUMENTENOMSCHRIJVING (RCE)**

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnummer: 509930

Status : Beschermd
Aanwijzingsbesluit : 13-11-1998
Inschrijving register : 31-07-2002
Kadaster deel/nummer : 13273/11

Complexnaam:

Wolfrath

Aantal complexonderdelen:

4

Monumentnummers van complexonderdelen:

509927, 509931, 509932, 509933

Gemeente:

Sittard-Geleen

Provincie:

Limburg

Hoofdadres van hoofdobject:

Wolfrath 1

6121 RA Born

Complexomschrijving:

Omschrijving complex:

De buitenplaats Wolfrath bestaat uit een in oorsprong vanaf het begin van de 18de eeuw tot stand gekomen ensemble van een dubbel omgracht kasteel met poortgebouw en een kleine landschappelijke aanleg uit het begin van de 19de eeuw, welke ook binnen de grachten ligt, met buiten de grachten een haaks op de as van het huis gelegen dwarslaan (oude oprijlaan met oude laanbeplanting met linden), ten ZO van de omgrachte plaats een weiland (boomgaard) met 'grand canal' op de as van de omgrachte plaats en aangrenzend aan dit laatstgenoemde weiland een gaaf bewaard 18de eeuws hakhoutbos (toponiem: Sterrebos) met centraal een op de as van het 'grand canal' gerichte middenlaan met eiken (zichtas). Deze vroeg 18de eeuwse structuur werd in de 19de eeuw in formele trant geleidelijk uitgebreid. De in de 18de- en 19de eeuw tot stand gekomen formele structuur van de aanleg rondom Kasteel Wolfrath onderscheidt zich van de ontginningstructuur van het omringende landschap. Het complex ligt ten oosten van het dorp Holtum en wordt aan de noordkant begrensd door de Holtummerweg, aan de noordoostzijde door een aftakking van die weg naar Nieuwstadt, aan de zuidoostzijde door een boscomplexje, aan de zuid- en zuidwestkant door het fabrieksterrein van Nedcar en aan de westkant door agrarische gronden van derden en de autoweg.

De historische buitenplaats Wolfrath omvat de volgende onderdelen: KASTEEL (1), PARKAANLEG (2), POORTGEBOUW (3) en BRUGGEN (4).

Op de bij de omschrijving behorende kaart is de omgrenzing van het complex alsmede de aanduiding der onderdelen aangegeven. Binnen het complexgebied zijn de volgende onderdelen niet beschermenswaard:

de nieuwe keermuur van het kasteleiland en de daarbinnen gelegen nieuwe tuininrichting.

Waardering

De historische buitenplaats Wolfrath is van algemeen cultuurhistorisch belang vanwege de hoge mate van oorspronkelijkheid van de architectuur van het kasteel en het poortgebouw en vanwege de structuur met grachten, lanen, 'grand canal' en hakhoutbos met zichtlaan.

Monumentnummer: 509927

Complexnummer:
509930

Complexnaam:
Wolfrath

Gemeente:
Sittard-Geleen

Provincie:
Limburg

Plaatselijke aanduiding:
Wolfrath 1

6121 RA Born

Kadastrale gemeente:
Born

Sectie:
I

Kad.object: *App:*
1295

Grondperceel:

Omschrijving:

KASTEEL, XVIIb;

bakstenen haakvormig gebouw op een omgracht rechthoekig terrein met twee bouwlagen op de kelderverdieping; leigedekt schilddak; alleen de noordvleugel heeft aan het eind een topgevel; op de buitenhoek een forse vierkante uitspringende toren onder een achthoekig samengetrokken klokvormige helm met topkoepeltje met lei gedekt. Hardstenen kruis- en tussendorpelkozijnen en gewijzigde meerruitsvensters met rechthoekige omramingen in hardsteen. Ingangspoort met hardstenen omlijsting waarboven in nissen drie bolvormige bekroningen in mergel. Langs de gevels aan de courzijde liep vroeger een open galerij van de ingangspoort naar de voordeur in de noordgevel; van deze galerij resteert alleen de vloer: gebakken polychrome tegels, XIXc-d. Inwendig o.m.: grote zaal met balkenzoldering en forse natuurstenen schouw, 1628, met kariatidepilasters, leeuwconsoles en wapenschilden; kleine zaal met balkenzoldering en wandversiering in stucco, 1634, o.a. borstbeelden van Latijnse kerkvaders; enige schoorsteenmantels in late L XVI-stijl, stucversieringen en -plafonds, 1802.

Waardering

KASTEEL van algemeen belang

- vanwege de ouderdom
- vanwege de oorspronkelijke architectuur
- vanwege de gaafheid
- vanwege de ensemble waarde
- als spil van de in de 18de en 19de eeuw ontstane formele structuur van de aanleg

Monumentnummer: 509931

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status : Beschermd
Aanwijzingsbesluit : 13-11-1998
Inschrijving register : 31-07-2002
Kadaster deel/nummer : 13273/11

Complexnummer: 509930
Complexnaam: Wolfrath

Gemeente: Sittard-Geleen
Provincie: Limburg

Plaatselijke aanduiding:
Bij Wolfrath 1 6121 RA Born

Kadastrale gemeente:	Sectie:	Kad.object:	App:	Grondperceel:
Born	I	995		
Born	I	997		
Born	I	998		
Born	I	1001		
Born	I	1290		
Born	I	1293		
Born	I	1294		
Born	I	1295		
Born	I	1296		

Omschrijving:

PARKAANLEG, bestaande uit a. lanen b. parkje c. moestuin d. bosje e. hakhoutbos met zichtas. f. weiland en boomgaarden. g. weiland.

De aanleg van de historische buitenplaats Wolfrath bestaat uit een in oorsprong vanaf het begin van de 18de eeuw aangelegde formele structuur van een dubbel omgrachte plaats met aangrenzende kleine landschappelijke aanleg uit het begin van de 19de eeuw, welke ook binnen de grachten ligt, met buiten de grachten een haaks op de as van het huis gelegen dwarslaan (oude oprijlaan met oude laanbeplanting met linden), ten ZO van de omgrachte plaats een weiland met 'grand canal' op de as van de omgrachte plaats en aangrenzend aan dit laatstgenoemde weiland een gaaf bewaard 18de-eeuws hakhoutbos (toponiem: Sterrebos) met centraal een op de as van het 'grand canal' gerichte middenlaan met eiken (zichtas). Deze vroeg 18de-eeuwse structuur werd in de 19de eeuw in formele trant uitgebreid door de formalisering van

de aanleg van het Pasveld, door deze met rechte lanen te omgeven. Deze uitbreiding vond in verschillende etappes plaats telkens wanneer geleidelijke grondaankoop aan deze zijde van het complex door de familie Kerens, eigenaar van Wolfrath in de 19de eeuw dit mogelijk maakte. Zo kon tussen 1810 en 1819 parallel aan de oude oprijlaan ten ZW hiervan de Koestraat (laanbeplanting met linden) worden aangelegd (vgl. de prae-kadastrale kaart 1810-1815 en het Kadastraal Minuutplan 1819). De grens van het bezit van de familie Kerens aan de ZO-zijde van open gebied tussen deze twee lanen (het Pasveld), die iets ten NW van de huidige oprijlaan ligt, werd door een rij eiken gemarkeerd. De zes eiken in het Pasveld herinneren aan deze oude grensmarkering. Tussen 1842 en 1891 (zie de topografische militaire kaarten uit deze jaren) werd de laan van Holtum naar Susteren beplant waardoor het veld aan de noordzijde door een lindenbeplanting werd afgesloten (thans enkele rij linden, in de westzijde onderbroken door de in de jaren '60 aangelegde autosnelweg Eindhoven-Maastricht). Hernieuwde grondverwerving door de familie Kerens maakte het mogelijk om in laatstgenoemde periode de op de as van het huis gelegen nieuwe oprijlaan aan te leggen (lindenbeplanting). Aldus ontstond in de 19de eeuw in fasen het door lindelanen en oprijlaan omgeven weiland, waarvan ondanks de gerende situering van de voormalige laan van Holtum naar Susteren de belevingswaarde zich sindsdien laat karakteriseren door een in formele trant aangelegde en door laanbomen omgeven weiland (deels met boomgaard), dat uiteindelijk verweven werd met de oudere structuur van de aanleg van Wolfrath. Deze in de 18de en 19de eeuw tot stand gekomen formele structuur van de aanleg rondom Kasteel Wolfrath onderscheidt zich van de ontginningsstructuur van het omringende landschap.

ad a.: er zijn drie lanen; vanaf de brug (zie onder 4) naar het poortgebouw loopt een lindenlaan, de Kleinelaan, XIXc, naar het zuidwesten; voordat het grote fabriekscomplex werd gebouwd eindigde de laan op de weg van Holtum naar Nieuwstadt; die weg, Pasveld, vroeger Koestraat genaamd, is afgekapt door het fabriekscomplex en is eigenlijk via een haakse bocht nu het verlengde van de laan geworden; de laan heeft een grindverharding. De oude officiële oprijlaan, XVIII of ouder, staat loodrecht op de reeds genoemde laan en eindigt in noordwestelijke richting op de Holtummerweg; ook linden, geplant in vierkantsverband, en grindverharding; aan begin en einde telkens twee kegelvormige schamppalen. De derde laan, XIX, begint direct bij de brug loodrecht op de eerste laan en loopt via een haakse bocht langs de noordwestzijde van de buitengracht in noordoostelijke richting naar de Holtummerweg; eikenbeplanting; geen verharding doch een grasmat; wordt alleen voor wandelen gebruikt.

ad b.: ten noordoosten en -westen van het kasteleiland ligt tussen binnen- en buitengracht een parkje in landschappelijke stijl, begin XIX, met grasvelden, waarin oude solitair en een slingerende loofgang van haagbeuk; verder een rondgaand pad door de loofgang en over een klein heuveltje in de noordhoek van het parkje. De zuidoostzijde van de binnengracht is dermate breed, dat van een vijver gesproken kan worden; hierin ligt een rond eilandje.

ad c.: de moestuin ligt in de zuidelijke hoek van de buitengracht direct naast de zuidoostvleugel van het poortgebouw.

ad d.: direct ten westen van de westhoek van de buitengracht ligt een klein wandelbos, XIXd, begrensd door de twee lindenlanen, de Venkebeek en de buitengracht; vaag is nog een padenstructuur te herkennen; er staat gemengd loofhout.

ad e.: in de oosthoek van het complex ligt het zogenaamde Sterrebos, een min of meer vierkant perceel met veel oude eiken als overstaanders van elsenhakhout; vroeger als hakhout bos geëxploiteerd; brede middena

met grasbegroeiing en eiken als laanbeplanting, georiënteerd op het kasteel.

ad f.: ten zuiden van het bosje, begrensd door de Holtummerweg, de oprijlaan en de beek ligt een perceel weiland (deels met boomgaard), dat ingebed is in een in de 19de-eeuw tot stand gekomen formele structuur van lindenlanen en dat mede ertoe kan dienen deze structuur zichtbaar en beleefbaar te houden. In de oosthoek liggen boomgaarden aan weerszijden van het 'grand canal'.

ad g: ten noordoosten van de oude oprijlaan ligt vanouds een weiland dat in de compositie van het park een grote cultuurhistorische waarde vertegenwoordigt vanwege de bewust geschapen contrastwerking met de oude oprijlaan en het door de Venkebeek begrensde wandelbos. Het profiel van de laan en de landschappelijk zoom van dit bos en hiermede de historische belevingswaarde van deze parkgedeelten worden door de open ruimte van dit weiland zichtbaar gemaakt. Vice versa vertegenwoordigt het weiland vanuit de bewust geschapen gesloten ruimten van de oude oprijlaan en het besloten wandelbos als contrasterende open groer ruimte een grote bewust geschapen ruimtelijke en compositorische belevingswaarde.

Waardering

PARKAANLEG van algemeen belang

- vanwege de ouderdom
- vanwege de vrijwel ongestoorde 18de-eeuwse formele structuur
- vanwege de zeldzaamheidswaarde van deze structuur, met name van de oude oprijlaan, de aanleg van de grachten, het 'grand canal' en het gaaf bewaarde hakhoutbos met zichtlaan
- vanwege de in de loop van de negentiende eeuw in fasen tot stand gekomen uitbreiding van de 18de-eeuwse formele structuur
- vanwege de visueel-landschappelijke waarde
- vanwege de historisch visueel-landschappelijke waarde.

Hoofdcategorie:

Kastelen, landh., parken ed

Subcategorie:

Tuin, park en plantsoen

Oorspronkelijke functie:

Historische aanleg

Monumentnummer: 509932

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status : Beschermd
Aanwijzingsbesluit : 13-11-1998
Inschrijving register : 31-07-2002
Kadaster deel/nummer : 13273/11

Complexnummer: 509930
Complexnaam: Wolfrath

Gemeente: Sittard-Geleen
Provincie: Limburg

Plaatselijke aanduiding:
Wolfrath 1 6121 RA Born

Kadastrale gemeente:	Sectie:	Kad.object:	App:	Grondperceel:
Born	I	997		
Born	I	1295		

*Omschrijving:***POORTGEBOUW,**

XVIIc, noordwestvleugel waarschijnlijk later; bakstenen gebouw op U-plattegrond onder zadeldak (grijze pannen) met in de middenvleugel een poorttoren; de noordwestvleugel is korter dan de andere eindvleugel; de poorttoren heeft een met leien gedekt ingezwenkt schilddak; boven de poort een kamer en aan de veldzijde het alliantiewapen Bentinck x De Breyll, 1663. Houten poortdeuren waarschijnlijk uit de bouwtijd; vergulde deurklopper, XVII. Aan hofzijde van zuidoostvleugel gevelstenen "anno" en "1657"; aan tuinzijde deurtje met houten kozijn met laatgotische stijlkenmerken. Rijk geprofileerde houten gootklossen aan hofzijde; deuren en luiken geschilderd in heraldisch blauw en wit.

Waardering**POORTGEBOUW van algemeen belang**

- vanwege de ouderdom
- vanwege de oorspronkelijkheid van de architectuur
- als cultuurhistorisch onderdeel van het totale complex
- vanwege de ensemblewaarden

Monumentnummer: 509933

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status : Beschermd
Aanwijzingsbesluit : 13-11-1998
Inschrijving register : 31-07-2002
Kadaster deel/nummer : 13273/11

Complexnummer: 509930
Complexnaam: Wolfrath

Gemeente: Sittard-Geleen
Provincie: Limburg

Plaatselijke aanduiding:
Wolfrath 1 6121 RA Born

Kadastrale gemeente: Born
Sectie: I
Kad.object: 1295
App:
Grondperceel:

Omschrijving:

BRUGGEN;

er zijn twee bakstenen bruggen; de eerste, waarschijnlijk XVIII, voert over de buitengracht naar het poortgebouw; twee togen en een lage borstwering; recent gerestaureerd. De andere brug, 1873, leidt van de voorhof over de binnengracht naar het kasteel; één toog met aan zuidzijde een sluitsteen met het jaartal 1873 en aan de noordzijde een steen met het wapen van de familie Kerens; lage borstwering met hardstenen dekplaten.

Waardering

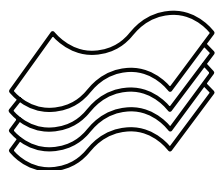
BRUGGEN van algemeen belang

- vanwege de ouderdom
- als cultuurhistorisch en functioneel onderdeel van het complex
- vanwege de ensemblewaarden

Hoofdcategorie: Kastelen, landh., parken ed
Subcategorie: Tuin, park en plantsoen
Oorspronkelijke functie: Brug(L)

SB4

Specialisten in Groen Erfgoed